

**Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗ ФИЛОЛОГИЯСЫ ФАКУЛЬТЕТИ
КЫРГЫЗ ТИЛИН ЖАНА АДАБИЯТЫН ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ
КАФЕДРАСЫ**

ОСМОНКУЛОВ А., АКУНОВА А.Р.

«ӨНӨР АЛДЫ – КЫЗЫЛ ТИЛ»

(ЖОЖдун студенттери үчүн түзүлгөн
фразеологиялык минимумдун түшүндүрмө сөздүгү)

1-китеп

БИШКЕК 2007

УДК 80/81
ББК 81
О 98

Рецензиялагандар: филология илимдеринин доктору,
профессор **Ш. Жапаров;**
педагогика илимдеринин кандидаты,
Ж.Баласагын атындагы Кыргыз мамлекеттик
университетинин доценти **Чыманов Ж.А.**

Осмонкулов А. ж.б.

**О-98 Өнөр алды-кызыл тил. ЖОЖдун студенттери үчүн түзүлгөн
фразеологиялык минимумдун түшүндүрмө сөздүгү / Осмонкулов А.,
Акунова А.Р. –Б.: 2007.-160 б.
ISBN 9967-20-076-6**

Бул окуу куралы - ЖОЖдун филология жана педагогика факультетин окуган студенттерге кыргыз фразеологиясын тереңдетип окутуу үчүн түзүлгөн фразеологиялык минимумдун түшүндүрмө сөздүгү. Студенттерге курсту өздөштүрүү, билимдерин тереңдетүү үчүн кошумча каражат катары сунушталат.

ISBN 9967-20-076-6

© Осмонкулов А., Акунова А.Р., 2007.

**«Адам-адам болуп өнүгүп турганда,
тилден түбөлүктүү, тилден артык өнөр жок.
Өнөрдүн алды –кызыл тил».**

Ч.Айтматов.

Сөз башы.

Кыргыз тили Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили катары билим берүү мекемелеринин бардык баскычтарында окутулат. Анын ар кыл тармактары боюнча теориялык, практикалык, методикалык багыттагы ар кандай изилдөө иштери жүрүп жатат.

Кыргыз тилинин өзүнчө бир тармагы болгон фразеология боюнча да бир топ эмгектер жаралды. 1956 - жылы Ж.Шүкүровдун «Кыргыз тилиндеги фразеологиялык айкалыштар жөнүндө» аттуу илимий макаласы аркылуу кыргыз фразеологиясын изилдөөгө алгач чыйыр салынган. Андан соң, окумуштуулар Ж.Осмонова, Ж.Мамытов, А.Сапарбаев, Ж.Мукамбаев, Р.Эгембердиев, Б.Суранчиева, А.Назаров, Ж.Чыманов, Г.Жамшитова ж.б.лар чакан макалалардан тарта кандидаттык диссертацияларга чейин жаратышты. Тилдеги фразеологизмдерди чогултуу жана аларды сөздүк кылып чыгаруу иши да жакшы жолго коюлган. 1980-жылы жарык көргөн «Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгүнөн» тышкары, 1990-жылы Э.Абдулдаев, К.Сейдакматовдордун мектеп окуучулары үчүн «Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү», 2000-жылы Г.Жамшитованын «Кыргызча-орусча, орусча - кыргызча тематикалык фразеологиялык сөздүгү», 2001-жылы «Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү» толукталып 2-жолу Ш.Жапаров, Ж.Осмонова, К.Конкобаевдер тарабынан жарык көрдү. Бирок ушул күнгө чейин фразеологизмдерди окутуу ишине методисттер тарабынан жетишээрлик деңгээлде көңүл бурулбай келет. Жалпы билим берүүчү мектептерде фразеологизмдерди окутуу боюнча Р.Эгембердиевдин «Фразеологияны 11 - класста окутуу» (1992) А.Р.Акунованын «Орто мектептерде фразеологияны окутуунун

методикасы» (2004) аттуу колдонмолорунан башка эмгек жокко эсе. Демек, кыргыз тилинин фразеологиясын методикалык өңүттөн изилдөө иши учурдагы актуалдуу маселелердин бири болуп саналат. Дегеле, лингвистикалык жактан өтө татаал, семантикалык, этимологиялык жактан кызыгууну туудурган тилдеги фразеологизмдердин табияты али толук изилденип бүтө элек, ал үчүн көптөгөн теориялык, практикалык, методикалык аспектидеги илимий иштер илимпоздор тарабынан жүргүзүлүүгө тийиш.

Кыргыз элин башка элдерден айырмалап турган улуттук өзгөчөлүктөрүнүн бири болгон - эне тилин өсүп келе жаткан жаңы муунга чып-чыргасын коротпой өткөрүп берүү, үйрөтүү мурунку муундун адамдарынын, айрыкча тилди үйрөтүп жаткан педагогдордун ыйык милдеттеринен. Күнүмдүк турмушта пайдаланууда эч кандай чечмелөөсүз эле түшүнүүгө боло турган сөздөрдөн айырмаланып, фразеологизмдер ата-бабадан мурас катары элдин турмуш –тиричилиги, каада-салты, үрп - адаты, адеп - ахлагы, диний ишенимдери жөнүндөгү маалыматтарды өз ичине камтыган татаал тилдик бирдик, көркөм каражат болуп саналат. Мындай сөздөрдүн тарыхын билип, маанисин атайын чечмелемейин толук түшүнүүгө мүмкүн эмес. Кыргыз тилинин көркөмдүгүнө, элестүүлүгүнө, таасирдүүлүгүнө өз салымын кошкон бул сөздөрдү билим берүүнүн бардык баскычтарында терең окута баштоого кезек келди. Себеби, бул татаал табияттагы сөздөрдү улам кийинки муундардын оозеки жана жазуу кептеринде азыраак колдоно баштаганы, көркөм сөз өнөрүнөн алыстап бара жаткандыктары байкалат. Муну биз педагогикалык тажрыйбабыздагы студенттерден ар кыл жазуу иштерин алуунун, оозеки кептерине байкоо жүргүзүүнүн, мектептерде, ЖОЖдордо жүргүзүлгөн анкеталык сурамжылоонун, педагогикалык эксперименттердин жыйынтыктарына таянуу менен айта алабыз. Өз кезегинде орус окумуштуусу В.В. Радлов суктангандай, дүйнөдө теңдеши жок алп Манас баштаган дастандарды жараткан, өнөр алды - кызыл тилди туу туткан элибиздин улуу муундан калган көркөм сөз берметтерин эне тилибиздин

улуттук байлыгы, өзгөчөлүгү катары кийинки муунга үйрөтүү ишине аздыр – көптүр болсо да өз салымыбызды кошулу деген максат ушул эмгектин жаралышына түрткү болду.

Сөздүктүн түзүлүшү тууралуу.

Кыргыз тилиндеги фразеологизмдерди тереңдетип окутууда кошумча каражат катары 1200 фразеологизмди камтыган түшүндүрмө сөздүк төмөндөгүдөй бөлүмдөрдү өз ичине камтыды:

1. АДАМДЫН ОҢ, ТЕРС САПАТТАРЫН ТУЮНТКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.
2. ТУТУМУНДА СОМАТИЗМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.
3. ТУТУМУНДА ЗООНИМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.
4. ТУТУМУНДА САН АТООЧТОР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.
5. АЛКОО, КАРГОО ИРЕТИНДЕ АЙТЫЛГАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.

Ар бир топко кирген фразеологизмдердин туюндурган лексикалык мааниси чечмеленип, оозеки жана жазуу кептеринде колдонулушуна мисалдар берилди. Мисалы:

Ак көңүл	Көңүлүндө кири жок, арамдыгы жок, кишинин көңүлүн калтырбаган, оюна кек албаган, кекчил эмес	Ак көңүл киши карыбайт.
----------	--	-------------------------

Мисалдар, элдик оозеки жана адабий көркөм чыгармалардан, басма сөз маалыматтарынан (сөздүктө **БСМ** деп кыскартылып берилет), сөздүктөрдөн, студенттердин жазуу иштеринен тандалып алынды. Авторлордун оозеки кептерден келтирген мисалдары да бар.

Фразеологизмдерде кездешүүчү варианттуулук негизги варианты менен бир графага чогуу берилди. Мисалы:

Кудай жалгасын! В: Теңир жалгасын!	Көбүнчө бирөөгө ыраазы болуу, же келиндерди алкоо маанисинде колдонулат.	Өмүрүң узун болсун! Кудай жалгасын! Сооп иш кылдың, ишиң оңолсун! (Медетов) В: А-а, айланайын балам. Сага чоң рахмат! Сени теңир жалгасын! Эми биз кайталы, келе колуңду бер, азаматым! (БСМ)
--	--	--

Ал эми фразеологиялык омонимдердин маанилери, көп маанилүүлүгү 1-, 2-,... деп өз-өзүнчө чечмеленип, ар бирине мисалдар келтирилди. Мисалы:

Атка жеңил, тайга чак	1. Жеңил-желпи, эптүү, элпек, тил алчаак; 2. Бат эле кепке алына коймо, баркы жок жеңил баа.	1. Араңардан атка жеңил, тайга чагыңар айылга барып келе койгула. 2. Качан болсо, мени атка жеңил тайга чак кыла бересинер.
-----------------------	---	--

Студенттер үчүн сунушталып жаткан минимумдагы фразеологизмдер 2001-жылы жарык көргөн Ж.Осмонова, К. Конкобаев, Ш.Жапаров тарабынан түзүлгөн «Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгүндөгү» 7890 фразеологизмдин 15%ин түзөт. Бул фразеологиялык минимумду тандоодо оозеки жана көркөм чыгармаларда кеңири колдонулган жана семантикалык, грамматикалык жактан бирдей катыштагы туруктуу сөз айкаштары тандалды. Ар бир бөлүмгө ылайык фразеологизмдер классификацияланды.

Адамдын оң жана терс сапаттарын туюнткан фразеологизмдер оң жана терс сапаттарга таандык болуп бөлүштүрүлдү.

Тутумунда соматизмдер, б.а. дене мүчөлөрдүн аттары катышкан фразеологизмдер курамындагы компоненттеринин санына карай классификацияланды. Эки, үч, төрт, 5-7 компоненттен турган фразеологизмдер өз-өзүнчө бөлүнүп берилди.

Тутумунда зоонимдер, т.а. жан-жаныбар, курт-кумурскалардын аттары катышкан фразеологизмдер 5 топко бөлүндү. Алар:

1. Адамдардын мүнөз, сапатын билдирүүчү фразеологизмдер.
2. Адамдардын сырткы келбетин туюндуруучу фразеологизмдер.
3. Адамдардын мамилелерин билдирүүчү фразеологизмдер.
4. Мезгил, убакыт, өлчөмдү билдирген фразеологизмдер.
5. Сын-сыпатты билдирген фразеологизмдер.

Фразеологиялык минимумдагы фразеологизмдердин грамматикалык турпатына да көңүл бөлүндү. Себеби, фразеологизмдер синтаксистик жактан бир гана сүйлөмдүн мүчөсү катары талданса, морфологиялык жактан ар бир компоненти өз алдынча сөз түркүмдөрүнөн турат. Алсак,

I. Зат атооч+зат атооч	II. Зат атооч+ этиш	III. Зат атооч+зат атооч + этиш
Ат токуур, үй күчүк...	Ат арытуу, ат коюу...	Ат тезегин кургатпоо; жылын төө кылуу...
IV. Зат атооч+ сын атооч+ этиш	V. Зат атооч+этиштин өзгөчө формасы+этиш	
Төөсү ак тууду, кой маарек тартуу ...	Ит көрбөгөндү көрүү; кумурсканын улутунганын билүү...	

Бул сөздүктө курамында сан атоочтор катышкан фразеологизмдер тандалып, алардын лексикалык туюндурган мааниси жана оозеки, жазуу кептеринде колдонулушуна мисалдар келтирилди.

Ал эми каалоо - тилек, алкоо, каргоо иретинде колдонулган фразеологизмдер кыргыз фразеологиясындагы талаш-тартышты туудурган маселелерден. Азыркы кезде лингвистикада алкоо сөздөр бата, каргоо сөздөр каргыш деп өз алдынча да каралып жүрөт.

Сөздүктүн аягында фразеологиялык минимум камтыган айрым фразеологизмдердин пайда болуу тарыхына байланыштуу окуялар Х.Карасаевдин «Накыл сөздөрүнөн» алынып берилди.

Фразеология боюнча корголгон 100гө жакын диссертациялардын тизмеси студенттер, магистранттар, аспиранттар, изденүүчүлөр үчүн кыргыз фразеологиясын изилдөөдө багыттама катары кызмат кылса деген тилек менен түрк тилдери, окутуунун теориясы жана методикасы адистиги боюнча тизмеленди.

**Студенттер үчүн
өздөштүрүүгө сунуш
кылынган
фразеологиялык минимум
(1200 фразеологизмди
камтыйт)**

Ааламдан ашкан
Аарынын уюгундай
Абийири төгүлүү
Адалдан түгү жок
Адам бол
Ажал жетүү
Ажалы жок
Ажат ачуу
Ажыраш аяк
Аза бою дүркүрөө
Азабын берүү
Азабын тартуу
Аз жерден
Азуусун айга жаныган
Ай айланып,
жыл тегеренбей
Ай арасы
Ай башы
Айга колу жеткендей
Айдан ачык
Ай десе - аркы жок,
күн десе -көркү жок
Айдын он беши кара,
он беши ак
«Ай» дээр ажа,
«кой» дээр кожо жок
Ай жамалдуу
Ай-күнүнө жетүү
Айдап отко салуу
Айла барбы!
Айлан көчөк болуу
Айласы кетүү
Айрып алгыс
Айтканы айткан,
дегени деген
Айтканынан кайтпоо
Айтканынан чыкпоо
Айтканың келсин
Айтпаганды айтуу
Айтса-айтпаса төгүңбү

Айы онунан туу
Айып этпеңиз
Ак алтын
Акарат кылуу
Акесин таанытуу
Акка моюн сунуу
Ак-караны ажыратуу
Ак кол
Ак көрпө жайыл
Ак көңүл
Ак сары башыл
Ак сөз
Ак сөөк
Ак сүтүн актоо
Ак төөнүн карды жарылган
Ак чөп башта
Акылдан адашуу
Акылга салуу
Акылына келүү
Акыл-эсин жыюу
Акыр заман
Ак эткенден так этүү
Ала жипти аттабаган
Алаканга салгандай
Ала көөдөн
Ала күздөн
Алдын алуу
Алдына ат салдырбаган
Алдына жыгылуу
Алдынан кыя өтпөө
Алдыңа кетейин!
Алдыраарда жаздыраар
Алкы бузук
Алма быш, оозума түш
Ал мончоктой
Алтын жаак, жез таңдай
Алтын шилекейин
чачыратуу
Алты саны аман
Алчы-таасын жеген
Алып сатар
Амалы түгөнүү
Ант ургур
Анын бетин ары кылсын
Аңгектен качсаң, дөңгөккө
Аңды-дөңдү карабоо
Арааны ачылуу

Арага түшүү
Ара жолдо
Арам ойлуу
Арам өлүү
Арам тамак
Араңдан зорго
Арасынан кыл өтпөө
Аркан бою
Аркаңды мал бассын,
алдыңды бала бассын!
Ар качандан бир качан
Ар кошкон
Аркы-беркени түшүнгөн
Арманда калуу
Арты кайырлуу болсун!
Артык баш
Артынан сая түшүү
Ары жок
Ары карап ыйлап, бери
карап күлүү
Арык чырай
Асан кайгы
Аскар тоо
Асмандын башы
Асыл тукум
Ата-баладай болуу
Атагы таш жаруу
Атам замандан бери
Ата наркы
Атанын баласы
Ат арытуу
Ата сакал ээгине бүтүү
Ат байгелүү болсун!
Ат жалына казан асуу
Ат жалын тартуу
Атка жеңил, тайга чак
Ат кара тил болгондо
Атка минер
Ат салышуу
Ат тезегин кургатпай
Ат токур
Аттын кашкасындай
Ат чабым
Ач кенедей асылуу
Ач кулактан тынч кулак
Ачууга алдыруу

Ачуусу мурдунун учунда
Ачык айтып, ак сүйлөө
Ачык ооз
Аша чапкандык
Аш бышым
Ашка аралашуу
Ашка жүк, башка жүк
Аш катык
Аян берүү
Баа жеткис
Баары бир
Багы байлануу
Багып алуу
Бак даарысын!
Бал тил
Бала болуп, башына жүн
чыкканы
Балакетиндин алайын!
Балалык кылуу
Балапан жүнү бата элек
Балтыр эти толо элек
Бармагын тиштөө
Бармак басты, көз кысты
Бармак басым
Бата кылуу
Баш адашуу
Баш айлануу
Баш аламан
Баш байлоо
Баш ийүү
Баш кошуу
Баш - көз болуу
Баш көтөрбөө
Баш - оту менен
Баш териси бузук
Баш териси оң
Баш тоголотуу
Баш чайноо
Башка баш кошулуу
Башка келүү
Баштан аяк
Башты оорутуу
Башы ачык
Башы бар
Башы быша элек
Башы бышкан

Башы жерге кирүү
 Башы жок
 Башы-көздөн садага
 Башы менен жооп берүү
 Башы оор
 Башын аттоо
 Башын куттуктоо
 Башына бак конуу
 Башына чай кайнатуу
 Безге сайгандай болуу
 Бейишиң болгур!
 Бекер сөз
 Бел байлоо
 Бел куда болуу
 Бели майышуу
 Бербестин ашы бышпас
 Бет ачар
 Бет бага албоо
 Бет маңдай
 Бети ачык
 Бети жок
 Бети калың
 Бети күйүү
 Бетин ары кылсын!
 Бетинде кызылы бар
 Бетине кармоо
 Бетине көө жабуу
 Беш кол тең эмес
 Беш колундай билүү
 Беш колун салуу
 Беш көкүл
 Беш өрдөгүн учуруу
 Бешигин терметүү
 Бешик боң бек болсун!
 Бешиктен бели чыга элек
 Бир ачуунду бер
 Бир аягы көктө,
 бир аягы жерде
 Бир бозоруп, бир кызаруу
 Бир боор
 Бир бороондук алы жок
 Бир жакадан баш,
 бир жеңден кол чыгаруу
 Бир жаңсыл болуу
 Бир ичеги
 Бир казанга кайноо

Бир кайноосу ичинде
 Бир көзү бир көзүнө жоо
 Бир көзүнөн кан,
 бир көзүнөн жаш алуу
 Бир ооздон
 Бир оокум
 Бир паста
 Бир сөздүү
 Бир сырдуу
 Бир ууч
 Бир эсептен
 Бирди бирге уруу
 Бирди көрүү
 Бирдин айындай чоюлуу
 Бири өлүп, бири калсын
 Биринин тебетейин
 бирине кийгизүү
 Бити-битине батпоо
 Битин сыгып канын жалаган
 Биттин ичегисине кан
 куйган
 Боз ала болуу
 Боз бала
 Бой бербөө
 Бой жетүү
 Бой көтөрүү
 Бой түзөө
 Болоору болуп, боёсу кануу
 Боор ачырлык
 Боор ооруса, боорго тебүү
 Боор оору
 Боор эт менен тең
 Боору бүтүн
 Боору катуу
 Боору таш
 Боору эзилүү
 Босого аттоо
 Бото көз
 Ботодой боздоо
 Бою жибүү
 Боюна бүтүү
 Боюнан бошонуу
 Боюнан түшүү
 Бөдөнөнүн сүтү
 Бөйрөктөн шыйрак чыгаруу
 Бөөдө өлүм болуу

Бөрк ал десе, баш кесүү
 Бөрү тил
 Бөрү этектен, жоо жакадан
 алганда
 Бөтөлкөдөн башы чыкпоо
 Бу кулагынан кирип,
 тиги кулагынан чыгуу
 Бут тосуу
 Буту-бутуна тийбөө
 Буту күйгөн тооктой
 Буту үзүлгөнчө чуркоо
 Бутунан жыгылуу
 Бутуна туруу
 Буудай жүздүү
 Бучкагына теңебөө
 Бүк түшүү
 Бүткөн бою дүр дей түшүү
 Быкбырдай кайноо
 Былк этпөө
 Бычак сырты
 Бычакка сап болгондой
 Бычактай тийүү
 Бышы кулак болуу
 Бышырып коюптурбу
 Бээ көрдүңбү -жок,
 төө көрдүңбү -жок
 Бээ десең, төө дейт
 Бээ саам
 Даамын татуу
 Дайыны жок
 Далбас уруу
 Далысын салуу
 Дем берүү
 Дем салуу
 Демин басуу
 Демин суутуу
 Дени өлүү
 Дениң сообу
 Дили агаруу
 Дили караюу
 Дили катуу
 Дилин билүү
 Дит багуу
 Дитин коюу
 Док урунуу
 Доңуз айбат

Доого жыгылуу
 Доо кетүү
 Доорон сүрүү
 Дуба кылуу
 Душман колдуу болуу
 Душман көзүнө
 Дүйнө астын - үстү болуу
 Дүйнөдөн кайтуу
 Дүйнөдөн так өтүү
 Дүнүйө капар
 Дүңк дей түшүү
 Дымын чыгарбоо
 Дың дебөө
 Дыр берүү
 Дээринде жок
 Жаа бою качуу
 Жаагы ачылуу
 Жаагы жап болуу
 Жаагын басуу
 Жаагын ысытуу
 Жаагың сынгыр!
 Жаагыңды бас
 Жаак эти шылынуу
 Жаалы катуу
 Жаба салуу
 Жабуулуу кара инген
 Жабык мүнөздүү
 Жабылуу аяк
 жабуусу менен калсын
 Жага бербей калуу
 Жаза басуу
 Жазасын колуна берүү
 Жай айтуу
 Жайдак талаа
 Жайдак төш
 Жайыл дасторкон
 Жайы жок
 Жакасын кармануу
 Жакшы аттуу болуу
 Жакшы жатып, жай
 туруңуз!
 Жалаа жабуу
 Жал куйругу төгүлгөн
 Жалгыз аяк жол
 Жалгыз бой
 Жалпак тилге салуу

Жаман айтпай,
жакшы жок
Жаман адам
Жаман көз менен кароо
Жан алакетке түшүү
Жан алгыч
Жан-алы калбоо
Жан ачытуу
Жан аябай
Жан багуу
Жан берүү
Жан бирге
Жан бычактын изинде
Жан далбаса кылуу
Жан - дили менен
Жан дүйнө
Жан жок
Жан кечти
Жан кирүү
Жан күйгүзүү
Жан кыйышпас
Жан сактоо
Жан соога
Жан талашуу
Жан тери келүү
Жанга батуу
Жанга теңебөө
Жанда жок
Жандан аша кечүү
Жандан түңүлүү
Жанды оозго тиштөө
Жанын сеп алдыруу
Жаны ачуу
Жаны бирге
Жаны жай албоо
Жаны жер тартуу
Жаны калбоо
Жаны караруу
Жаны кейүү
Жаны көзүнө көрүнүү
Жаны өз ордуна келүү
Жаны чыгуу
Жаным курман!
Жанын жейт
Жанын коёрго жер таппоо
Жанын сабоо

Жанын сууруп алуу
Жанындай көрүү
Жанынын бардыгынча
Жаның чыгып баратабы?
Жаңы тирдик
Жапа тырмак
Жар көрүшүү
Жарака түшүү
Жаралуу жерине тийүү
Жарасы жеңил
Жарасын ырбатуу
Жарма таарыныч
Жарпы жазылуу
Жарыгы тийүү
Жарык дүйнө
Жарыкка келүү
Жарыкка чыгуу
Жарым жан
Жата конок
Жаткан жери
жайлуу болсун!
Жатып ичер
Жаш аялмет
Жегени желим,
ичкени ирим
Жез кемпир
Жез таңдай
Жек көрүмчү
Жел өпкө
Жел сөз
Жел таман
Жел туруу
Желден учуу
Жели чыгуу
Желкеге минүү
Желкемдин чуңкуру көрсүн!
Желкеси жок
Жем болуу
Жем жеген акыр
Жем таштоо
Жемин жедирбөө
Жең ичинен
Жеңил баа
Жеңил барып, оор кел
Жеңилин жерден,
оорун колдон алуу

Жеп жиберчүдөй
 Жер астын - үстүн болуу
 Жер баспай калуу
 Жер жамандап барбасын
 Жер-жеберине жетүү
 Жер жуткандай
 Жер каймактагандан бери
 Жер карама
 Жер каратпоо
 Жер көтөргүс
 Жер көчүү
 Жер менен жексен кылуу
 Жер оо
 Жер сабоо
 Жер соорусу
 Жер-сууга батпоо
 Жер сүзүү
 Жер чукуп отуруп калуу
 Жерге берүү
 Жерге жашыруу
 Жерге калтырбоо
 Жерге кир!
 Жерге кирип кете жаздоо
 Жерге түкүрүү
 Жерден алып, көргө уруу
 Жерден боорун көтөрүү
 Жерден чукуса да
 Жердин жети түбү
 Жети атасын таанытуу
 Жети атасын көзүнө
 көргөзүү
 Жети өмүрү жерге кирүү
 Жети түндө
 Жетим акы
 Жетине албоо
 Жибин тартып көрүү
 Жинин билгизбөө
 Жигиттин гүлү
 Жилиги үзүлгөнчө
 Жин тийүү
 Жинин кагуу
 Жини кайноо
 Жининдей көрүү
 Жипсиз байлануу
 Жок дегенде
 Жок жерден

Жок кылуу
 Жоктон жогору
 Жол болсун!
 Жол кароо
 Жол талашуу
 Жол тартуу
 Жолборс жүрөк
 Жолго коюу
 Жолго салуу
 Жолдо калуу
 Жолдон чыгаруу
 Жолу ачык
 Жолу болбоо
 Жолу болуу
 Жолу катуу
 Жолу улуу
 Жолун жолдоо
 Жолун кылуу
 Жолуң ачылсын!
 Жолуң болгур!
 Жолу шыдыр,
 жолдошу кыдыр болсун!
 Жон териңди кий!
 Жон терисин сыйыруу
 Жону бар
 Жону жука
 Жону калың
 Жонун салуу
 Жонунан кайыш алуу
 Жоо жакадан,
 бөрү этектен алганда
 Жоо куугандай
 Жоон моюн
 Жоон орто
 Жоон топ
 Жоругу жолдо калсын!
 Жөн билги
 Жөө жомок
 Жөө күлүк
 Жөө туман
 Жөргөмүштүн   торуна
 чалынуу
 Жугуму жок
 Жук болбоо
 Жумурай журт
 Жумурткадан кыр чыгаруу

Жумуруна жук болбоо
 Журт атасы
 Журтка таштоо
 Жутуп жиберчүдөй
 Жүгүн жеңилдетүү
 Жүз карашпоо
 Жүз токтотуп кароо
 Жүз чаюу
 Жүзөгө ашуу
 Жүзү жарык
 Жүзү каралык
 Жүзү курсун
 Жүлүнгө жетүү
 Жүнү тирүү
 Жүнүн жейт
 Жүр-нарыга салуу
 Жүргөн жерине
 чөп чыкпоо
 Жүрөгү агарбоо
 Жүрөгү айлануу
 Жүрөгү айрылуу
 Жүрөгү ак
 Жүрөгү алып учуу
 Жүрөгү болк дей түшүү
 Жүрөгү ачышуу
 Жүрөгү жаралуу
 Жүрөгү жарыла жаздоо
 Жүрөгү жибүү
 Жүрөгү жок
 Жүрөгү каноо
 Жүрөгү курч
 Жүрөгү муз
 Жүрөгү оозуна тыгылуу
 Жүрөгү опколжуу
 Жүрөгү оозуна келүү
 Жүрөгү өлүү
 Жүрөгү солк этпөө
 Жүрөгү сыздоо
 Жүрөгү таза
 Жүрөгү тоо
 Жүрөгү туз куйгандай
 ачышуу
 Жүрөгү түшүү
 Жүрөгү элжирүү
 Жүрөгү экөө
 Жүрөгүн ачуу

Жүрөгүн өйүү
 Жүрөгүндө кара жок
 Жүрөгүндө оту бар
 Жүрөгүнө чок салуу
 Жүрөк заада болуу
 Жүүнү бош
 Жыйыштырып коюу
 Жыл айланбай
 Жыл сүрүү
 Жылан өлтүрөйүн десе,
 таш алып бербеген
 Жылан сыйпалагандай
 Жылан чакпай, жылкы
 теппей
 Жыландын башын көрсөтүү
 Жыландын куйругун басуу
 Жылаңач баатыр
 Жылаңач төөнү бучкакка
 чапкандай
 Жылдызы жарык
 Жылдызы жерге түшүү
 Жылдызы жок
 Жылдызы каршы
 Жылкы кыял
 Жылкыңа карап ышкыр
 Жылт берүү
 Жылуу ордун суутуу
 Жылын төө кылуу
 Жым дей түшүү
 Жырык ийнесин албоо
 Жыты сиңишүү
 Жээрин жеп, ичээрин ичүү
 Заманасы куурулуу
 Зар какшоо
 Зоболосу көтөрүлүү
 Зээни кейүү
 Изден тайбоо
 Издешпей табышуу
 Изи жок
 Изин баспоо
 Изине түшүү
 Изин жашыруу
 Изин суутуу
 Изин суутпоо
 Ийге келүү
 Ийиктей имерилүү

Ийне жеген иттей
 Ийне-жибине чейин
 Ийне менен кудук казгандай
 Ийненин көзүндөй
 Ийнинде башы бар
 Ийри отуруп, түз кеңешүү
 Илең - салаң болуу
 Илегеден май агуу
 Иреңи бузулуу
 Ири алды менен
 Ит азабын көрүү
 Ит арка
 Ит болуу
 Ит жандуу
 Ит жыгылыш
 Ити май жебеген
 Итиркейи келүү
 Ит катары көрүү
 Ит келдиби, куш келдиби
 дебөө
 Итке минип калуу
 Ит көрбөгөн кордукту
 көрсөтүү
 Ит куйругун түйүштүрүү
 Ит-кушка жем болуу
 Ит менен мышыктай
 Ит оору
 Ит өлүм
 Иттинарткы шыйрагындай
 Иттин кара капталынан
 Иттин мурду өткүс
 Иттин үнү угулган жер
 Ич ара
 Ичек-боору катуу
 Ичер суу
 Ичи ала
 Ичи арам
 Ичи жакшы
 Ичи койнуна кирүү
 Ичи күйүү
 Ичи муздоо
 Ичине ит өлүү
 Ичине кара таруу айланбоо
 Ичине кирип чыккандай
 Ичине кир сактабаган
 Ичинен күлүү

Ичинен сызуу
 Ичи тардык
 Ичи туз куйгандай ачышуу
 Ичи-тышы бирдей
 Ичи чыкпоо
 Ичкен ашын жерге коюу
 Ичкени аш болбоо
 Ичке сактоо
 Ичкиликке берилүү
 Ичтен жеген курттай
 Ичтен чыккан ийри жылан
 Иш билги
 Иш жүзүнө ашыруу
 Иши ак
 Иши аксоо
 Иши кылып
 Иш илгери!
 Иши түшүү
 Ишке жароо
 Иштин көзүн таануу
 Каарын төгүү
 Кабагы ачык
 Кабагы бүркөө
 Кабагым-кашым дебеген
 Кабагына кар жааган
 Кабыргага кеңешүү
 Кабыргасы ачылбаган
 Кадырын салуу
 Кадырың жан болсун!
 Каз катар тизилүү
 Казаны дай май,
 кашыгы да май
 Казаны оттон түшүү
 Кайда барсаң -
 Мамайдын көрү
 Каймакка куймак куйгандай
 Кайнаса каны кошулбоо
 Кайрат айтуу
 Кайрат кылуу
 Кайсы шамал айдап келди
 Кайтыш болуу
 Кайчы куда
 Кайым айтышуу
 Кайып болуп кетүү
 Кайырмакка илинүү
 Как эткен карга,

кук эткен кузгун жок
 Какаганга муштаган
 Какыс-кукус кылуу
 Калеми курч
 Калчаган чүкөсү алчы конуу
 Калыбына келүү
 Кам жеш
 Камчы салдырбоо
 Камырдан кыл
 суурулгандай
 Камыр-жумур болуу
 Кан майдан
 Канат куйругу жетилүү
 Канаттууга кактырбай,
 тумшуктууга чектирбей
 Кан буугандай
 Канга салам бербөө
 Канды кызытуу
 Кан жалаган иттей кылуу
 Кан жутуу
 Кан ичкич
 Кан какшоо
 Кан төгүү
 Каны бузулуу
 Каны - жаны менен
 Каны ичине тартуу
 Канына сиңүү
 Каңырыгы түтөө
 Капарына албоо
 Капталынан күн көрүнүү
 Кара алтын
 Кара басуу
 Кара жанды карч уруу
 Кара жолтой
 Кара жүздүүлүк
 Кара күчкө
 Кара кылды как жарган
 Кара мүртөз
 Карандай суу
 Кара ниет
 Кара өзгөй
 Карап эле тургандай
 Кара суудан каймак алуу
 Кара таандай
 Кара таман
 Кара теке сүзүү

Карга - кузгунга жем болуу
 Карт бөрү
 Карышкырга кой кайтартуу
 Касам ичүү
 Кастарын тигүү
 Катардан чыгуу
 Каткырыгы таш жаруу
 Каттыгын беруу
 Каш - кабактын ортосунда
 Каш карайганда
 Каш-кирпиги бузулуу
 Кашык каны калганча
 Кашыктап жыйып,
 чөмүчтөп чачуу
 Кебез байлоо
 Кежигемдин чункуру
 көрсүн!
 Кежигеси кер тартуу
 Кейпин кийүү
 Кекиртеги талга асылуу
 Келме кезек
 Келмеси оозунан түшүү
 Кем акыл
 Кендирик кесүү
 Кең пейил
 Кеп жебес
 Кепке кемтик болуу
 Кепке конок берүү
 Кепке сараң
 Кепке-сөзгө келүү
 Кепке сынуу
 Кептин төркүнү
 Кеп эмес
 Кер аяк
 Кер-мур айтышуу
 Керт башы
 Кесе айтуу
 Кесип алса, кан чыкпаган
 Киндик каны тамган жер
 Кирдүү кол менен кармагыс
 Кирейин десе - жер катуу,
 өлөйүн десе жан таттуу
 Кирерге жер таппоо
 Кирип-чыкканча
 Кирпиги жабышуу
 Кирпигине кир жугузбоо

Кирпигинен	тартса	Конуш жайлуу болсун!
жыгылчудай		Котур ташы койнунда
Кирпик какпоо		Кош көңүл
Кирсе чыккыс		Кошоматка кой союу
Кичи пейил		Көз ачып-жумганча
Киши аласы ичинде		Көз ачып көргөн
Киши болуу		Көз жаздымында калуу
Киши колдуу болуу		Көз жаруу
Кишиге жугуму жок		Көз жашын көл кылуу
Коёндой окшош		Көз жеткис
Коёндун аягын жегендей		Көз жумуу
Коёндун жатагына чейин		Көз жүгүртүү
Коён жүрөк		Көз ирмебөө
Козулуу кой		Көз кырын салуу
Кой-айга келбөө		Көз тийүү
Кой маарек тартуу		Көзгө басар
Кой оозунан чөп албаган		Көзгө жылуу учуроо
Кой терисин жамынган		Көзгө илбөө
Кой үстүнө торгой		Көзгө сайса көрүнгүс
жумурткалаган		Көздөн учуу
Кол алдында		Көздүн карегиндей сактоо
Кол арага жароо		Көзү умачтай ачылуу
Кол башчы		Көзү чанагынан чыгуу
Кол жууп калуу		Көзүн май басуу
Кол ийрисине тартуу		Көзүн тазалоо
Кол кабыш кылуу		Көзүнө карабоо
Кол кайруу		Көзүнүн агы менен тең
Кол кууштуруу		айлануу
Кол салуу		Көзүң жамандыкты
Кол сунуу		көрбөсүн!
Кол тийгизүү		Көзүңдү ач!
Кол үзүү		Көзүңдү кара!
Кол шилтөө		Көйнөгүңдү уй жегир!
Колго алуу		Көйнөктү мурда жыртуу
Колго кароо		Көк ала койдой союу
Колго түшүү		Көк бет
Колдун кириндей		Көк жал
Колко кылуу		Көк жашык
Колтугуна кирүү		Көк муштум болуу
Колтугуна суу бүркүү		Көк мээ
Колу жеңил		Көккө көтөрүү
Колу туткак		Көктөн тилегени жерден
Колунан көөрү төгүлгөн		табылуу
Колунда бар		Көкүрөгү тунук
Колунда жок		Көкүрөк күчүк
Конок каадасын кылуу		Көлөкөгө тон бычуу

Көңүл айтуу
 Көңүл калтыруу
 Көңүл улоо
 Көңүлгө толуу
 Көңүлү ачык
 Көңүлү жакын
 Көңүлү көтөрүлүү
 Көңүлү жок
 Көөдөнүн көтөрүү
 Көр жеме
 Көр оозунда
 Көрөйүн десе көзү жок
 Көрөр күн,
 ичер суусу түгөнүү
 Көч байсалдуу болсун!
 Көшөгөң көгөрсүн!
 Кубанычы койнуна батпоо
 Кудай билет!
 Кудай жалгасын!
 Кудай кут кылсын!
 Кудай урсун!
 Кудайга кой!
 Кудайга шүгүр
 Куйма кулак
 Куйругуна калбыр байлоо
 Кулагы жок
 Кулагы катуу
 Кулагыңа алтын сырга
 Кулагына кумдай куюу
 Кулагынын купсурун алуу
 Кулагынын сыртынан кетүү
 Кулак-мурун кескендей
 Кулак угуп, көз көргүс
 Куландай соо
 Кулач жаюу
 Кулдук уруу
 Кулкуну бузук
 Кумурска бел
 Кумурсканын улутунганын
 билет
 Кур алакан
 Кур ооз
 Курман болуу
 Кут болсун!
 Кутурган ит байласа
 чыдагыс

Куу баш
 Куурай башын сындырбоо
 Куш боо бек болсун!
 Куш келипсиздер!
 Куш тилиндей
 Куш уйку
 Күйбөгөн жери күл болуу
 Күйүп-быша берүү
 Күкүк менен Зейнептей
 Күл азык
 Күлгө оонаган күчүктөй
 Күлү додо болбоо
 Күлүн көккө сапыруу
 Күндүн көзү көрүнбөө
 Күн карама
 Күн көрсөтпөө
 Күн тийген жердин күкүгү
 Күңк-мыңк этүү
 Күч күйөө
 Кыбыраган жан жок
 Кыжыры кайноо
 Кыздын баласындай
 Кызуу кандуу
 Кызыл чеке болуу
 Кызыл чиедей
 Кылдай кара санабоо
 Кылдан кыйкым табуу
 Кылчак-кылчак кароо
 Кылыгы чыгуу
 Кылычынан кан тамган
 Кыргыздай тийүү
 Кырк жылкы
 Кыр көрсөтүү
 Кыя баспоо
 Кыял күтүү
 Кыялы чатак
 Маанайы пас
 Мадыра баш
 Майдай жагуу
 Май чункур
 Мал киндиктүү
 Мандайга жазганды көрүү
 Мандай тери
 Маселени кабыргасынан
 коюу
 Медер тутуу

Мизин кайтаруу
 Милдет кылуу
 Милдеттүү конок
 Миң гүлүнүн бири
   ачыла элек
 Миңдин бири
 Мойну менен тартуу
 Мойнуна алуу
 Мойнуна коюу
 Мойнунан байлаган иттей
 Моюн бербөө
 Моюн сунуу
 Музоосунда сүздүрүү
 Мурдун балта кеспөө
 Мурду менен бир тийүү
 Мурдунан суу агуу
 Мурдунан эшек курту
   түшө элек
 Мурдун көтөрүү
 Мурдун чүйүрүү
 Мууну бошоо
 Мүйүздүү болом деп
   кулагынан ажыроо
 Мүнөзү жеңил
 Мүнөзү оор
 Мүрөктүн суусу
 Мыйыгынан күлүү
 Мына келет, ана келет
 Мышык сопу
 Мээге чай кайнатат
 Мээнетин алайын!
 Мээри түшүү
 Мээси жетпөө
 Наар албоо
 Назарын сындыруу
 Назары түз
 Не бар, не жок
 Ниети ак
 Ниети кара
 Нике бузук
 Оо дүйнө кетүү
 Ойду омкоруп,
   тоону томкоруу
 Ойду-тоону айтуу
 Оймок ооз
 Ой толгоо

Окко учуу
 Окшошконго мушташкан
 Омурткаң сынгыр!
 Оң жамбашынан жатуу
 Оң кулагың менен да,
   сол кулагың менен да ук
 Оңой оокат
 Ооз ачкыс кылуу
 Ооз ачуу
 Ооз ачпоо
 Оозго кирүү
 Ооздон - оозго өтүү
 Ооздон түшүрбөө
 Ооз көптүрүү
 Ооз тийүү
 Оозуна кум куюлгандай
   болуу
 Оозунан түшө калгандай
 Оозунда сөзү бар
 Оозун жыйып алгыча
 Оозун куу чөп менен ачуу
 Оозуңа кара!
 Оозуңа кара таш!
 Оозуңа май!
 Оор басырык
 Опол тоодой
 Ордунан атып туруу
 Орду-түбү менен
 Орой көз чарай
 Ортого салуу
 Ортоңор толсун!
 Ортосунан от жагуу
 От менен жалын
 Очор-бачар болуу
 Оюнда кара жок
 Ою онго бөлүнүү
 Өгүз догун карматуу
 Өгүз өлбөсүн,
   араба сынбасын
 Өгүз өлтүргөн балта
 Өз көмөчүнө күл тартуу
 Өзөк жалгоо
 Өзү бий, өзү кан
 Өз үй, өлөң төшөк
 Өзүн кармоо
 Өзү тойсо да, көзү тойбоо

Өйдөдө өбөк,
 ылдыйда жөлөк
 Өлбөгөн төрт шыйрагы
 калуу
 Өлбөстүн күнүн көрүү
 Өлгөндүн үстүнө көмгөн
 кылуу
 Өлдүм-талдым дегенде
 Өлсө бир чуңкурда,
 тирүү болсо бир дөбөдө
 болуу
 Өлүгүндү көрөйүн!
 Өлүп кетейин!
 Өмүр бою
 Өмүрлүү бол!
 Өмүрүң узун болсун!
 Өң - алектен кетүү
 Өңү жылуу учуроо
 Өзүн көргөзүү - жүрөгүн
 чабуу
 Өпкө - өпкөсүнө батпоо
 Өпкөсү жок
 Өпкөсүн үзүү
 Пайгамбар жашында
 Пейил күтүү
 Сабыры суз
 Сагызган изи
 Садага болоюн!
 Сазайын берүү
 Сайда саны, кумда изи жок
 Сайран куруу
 Сай сөөгү какшоо
 Сакадай бою сары алтын
 Сакалдуу башы менен
 Салкын көз менен кароо
 Санаасы санга бөлүнүү
 Сапары каруу
 Сары изине чөп салуу
 Сары майдай сактоо
 Сары ооз балапан
 Сары санаа
 Сиркеси суу көтөрбөө
 Согончогу канабоо
 Согум чүйгүн болсун!
 Сокур ит бок жалаганча
 Сокур тыйынчалык

Сол жамбашынан жатуу
 Сөзгө жыгылуу
 Сөзгө келбөө
 Сөзгө сараң
 Сөзү эки болбоо
 Сөйкө салуу
 Сөөгү агаруу
 Сөөгү таза
 Сугу түшүү
 Суй жыгуу
 Супа садык чалганда
 Сууга түшкөн чычкандай
 Суу сепкендей болуу
 Сүзө качыруу
 Сүт акы
 Сүткө тийген күчүктөй
 Сүткө тойгон күчүктөй
 Сүттөн ак
 Сызга отуруп калуу
 Сылап-сыйпап багуу
 Сыр алдырбоо
 Сыртынан тон бычуу
 Табасы кануу
 Табы жок
 Таз кейпин кийүү
 Тай чабым
 Так кесер
 Так өтүү
 Таман акы, маңдай тер
 Таманы жерге тийбөө
 Тамчы каны калганча
 Тамыр жаюу
 Тамырына балта чабуу
 Тамырын тартып көрүү
 Таң калуу
 Таңдайы катуу
 Таң кулан өөк болгондо
 Таңкы куйруктан,
 азыркы өпкө
 Таппасаң сыйпалап кал!
 Таш боор
 Таш жалак калуу
 Ташка-тамга баскандай
 Таш талканын чыгаруу
 Таянган тоосу бийик
 Тебетейин көккө ыргытуу

Текейден арзан
 Текей оттоо
 Телегейи тегиз
 Терисине батпоо
 Терисин тескери сыйыруу
 Терс аяк
 Теске салуу
 Тикеси менен тик сайылуу
 Тил азар
 Тил алуу
 Тилден калуу
 Тил тийгизүү
 Тилинин учунда туруу
 Тилеги катуу
 Тили буудай кууруу
 Тили катуу
 Тили кыска
 Тилинен бал тамуу
 Тилиң тишине күбө
 Тилин тишине катуу
 Тилиңе тибиртке чыккыр!
 Тили таттуу
 Тили узун
 Тил эмизүү
 Тири карак
 Тишинин кирин соруу
 Тогуз толгоо бир келүү
 Толук кандуу
 Тоң моюн
 Топук кылуу
 Топурак буюруу
 Төбөсү көккө жетүү
 Төгөрөктүн төрт бурчу
 Төкпөй-чачпай айтуу
 Төө бастыга алуу
 Төөнүн куйругу жерге
 тийгенде
 Төрт тарабы кыбыла
 Төрт түлүгү шай
 Убалына калуу
 Узун жолду кыскартуу
 Узун кулак
 Уй мүйүз тартуу
 Уй түгүндөй
 Уйга килем жапкандай
 Уйдун бөйрөгүндөй

Уучу куру эмес
 Үзөңгү жолдош
 Үзүлүп түшүү
 Үй күчүк
 Үйдүн ичин үч көтөрүү
 Үйлөп ийсе учуп кетчүдөй
 Үкүнүн уясын табуу
 Үн алышуу
 Үн катпоо
 Үн чыгаруу
 Үрөйү учуу
 Үрүп чыгаар ити жок
 Үч уктаса түшкө кирбеген
 Үшкүрүгү таш жаруу
 Чай кайнам
 Чала жан
 Чаң жугузбоо
 Чап кенедей жабышуу
 Чарк көпөлөк айлануу
 Чачтан көп
 Чекеге чыккан чыйкан
 Чекеси жылыбоо
 Четтен чыгуу
 Ченде жок
 Чечекейи чеч
 Чийки май жегендей болуу
 Чилдей тароо
 Чириген бай
 Чукугандай сөз табуу
 Чымын конгондой көрбөө
 Чымын-куюн болуу
 Чымыны бар
 Чычкан мурду жөргөлөгүс
 Чычканга кебек алдырбаган
 Шагын сындыруу
 Шайтан азгыруу
 Шам-шум этүү
 Шек келтирүү
 Шиши толугу
 Шишке саяр эти жок
 Шодоконун бүркүтүндөй
 Бйманы жолдош болсун!
 Бйманы ысык
 Ыргыткан ташы өргө кулоо
 Ырысы тоодой
 Ысыгына күйүп,

суугуна тоңуу
Ысык - суугу жок
Эбепке - себеп болуу

Эшек такалоо
Эшектин кулагынан түз
Эшик жыртуу
Ээ кылбоо
Ээсине берүү

Эби-сыны жок
Эгиз козудай
Эки анжы
Эки ача
Эки жүздүү
Эки колун мурдуна тыгуу
Эки көзү төрт болуу
Эки ооз
Эки тизгин, бир чылбыр
Элик сүтүн берүү
Эне сүтү оозунан кете элек
Эне сүтүн актоо
Эрдин кесе тиштөө
Эрте күндү кеч кылбай
Эриш - аркак болуу
Эс-учун жыйноо
Эсебин табуу
Эси-көөнүнөн калбоо
Эси ооп калуу
Эси чыгуу
Эсине жара чыгуу
Эсине келүү
Эски малдын көзүндөй
Эт-бетинен кетүү
Эт бышым
Эт менен челдин ортосунда
Этек-жеңи жайылуу
Эти ачынуу
Этибарга албоо
Эшек курту мурдунан түшө
элек
Эчкинин жашындай жашы
калуу

АДАМДЫН ОҢ ЖАНА ТЕРС САПАТТАРЫН ТУЮНТКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Адамдагы оң сапаттардын туюндурулушу:

Фразеологизмдер	Лексикалык мааниси	Оозеки, жазуу кепте колдонулушу
1.	2.	3.
Ай десе - аркы жок, күн десе - көркү жок	Абдан сулуу, ашкан сулуу, теңдеши жок	Илгери-илгери ай десе - аркы жок, күн десе - көркү жок бир сулуу кыз болуптур. (Жомоктон)
Ай жамалдуу	Айдай сулуу, абдан сулуу, сулуулугу суктандырган, ажарлуу, келишимдүү	Бегимай ай жамалдуу, маңдайы жарык келин.
Ак көрпө жайыл	1. Бардык жагынан жетик, билерман, абдан алымдуу; 2. Кең пейил, берешен, март	Ак көрпө жайыл аялзаты кыргыз элинде илгертеден баркталган.
Ак көңүл	Көңүлүндө кири жок, арамдыгы жок, кишинин көңүлүн калтырбаган, оюна кек албаган, кекчил эмес	Ак көңүл киши карыбайт.
Ак сөөк	1. Ата-бабасы тектүү киши; 2. Өтө назик, абдан сыпайы, сөөгү таза	1. Элдияр хан ак сөөктүгүн көрсөтүп, кара тамандарга кошулган жок. 2. Ал кыз бир көргөн кишини суктанткан ак сөөк, аста басып, аяр сүйлөйт.
Ала жипти аттабаган	Бирөөгө кара санабаган, жамандык ишке барбаган, бирөөнүн бир нерсесин албаган, арамдык кылбаган	Менин апам - өмүрүндө ала жипти аттабаган таза киши.
Алдына ат салдырбаган	Мыкты, тың, чыгаан, башкаларга салыштырмалуу бышык	Комуз чертүү боюнча Жениш алдына ат салдырбайт.
Ал мончоктой	Жакшынакай, татынакай, сүйгүнчүктүү	Ал мончоктой кызынан айрылып, кан какшап калышты.
Алтын шилекейин чачыратуу	Уккулуктуу, жагымдуу сөз айтуу, жакшы кабар айтуу	Аксакал алтын шилекейин чачыратып, кызыктуу кебин

		баштады.
Алты саны аман	Дени сак, оору-сыркоосу жок, күүлүү-күчтүү	Курманбек согуштан алты саны аман келди, бул чоң олжо.
Арасынан кыл өтпөө	Өтө жакын, абдан ысык, таттуу, ынтымактуу мамиледе болуу, бири-бирин жакшы көрүү	Дастан менен Нурлан арасынан кыл өтпөгөн достордон.
Аркы-беркини түшүнгөн	Ар нерсени билген, көптү көргөн, тажырыйбасы бар	Мээрим эс тартып, аркы-беркини түшүнүп калды.
Аскар тоо	Таяныч, желөк, тирек	Ата-аскар тоо, эне - боорундагы булак, бала -экөөнүн ортосундагы шам чырак. (Макал)
Атагы таш жаруу	Элге катуу таанылуу, атагы чыгуу, аябай белгилүү болуу (жакшы, жаман жактары менен)	Мелдешке атагы таш жарган ырчылар катышышты.
Атанын баласы	Атаны сөзгө калтырбай турган, колунан иш келген, намыска жараган, өнөрлүү, өтүмдүү жигит	Бали, атанын баласы экенсиң!
Атка жеңил, тайга чак	1. Жеңил-желпи, эптүү, элпек, тил алчаак; 2. Бат эле кепке алына коймо, баркы жок жеңил баа	1.Араңардан атка жеңил, тайга чагыңар айылга барып келе койгула. 2.Качан болсо,мени атка жеңил тайга чак кыла бересиңер.
Ат токур	Эркек бала	Ким төрөлдү? Ат токурбу, кырк жылкыбы?
Ачык айтып, ак сүйлөө	1.Чынын, туурасын айтуу, болгонун болгондой баяндоо; 2.Кандайдыр бир жакшылык кабар, сүйүнтө турган кеп угууну үмүт кылып, кимдир бирөөгө кайрылууда колдонулат	1.Ачык айтып, ак сүйлөө - азаматтын баалуу сапаттарынан. 2.-Ачык айтып ак сүйлөнүз, биздин сизге болгон ишеничибиз чоң.
Бал тил	Адамды өзүнө тарта, кызыктыра жылмалап айтылган, ынандырып көйүткөн өтө чебер, жылма, сылык сөз.	Бал тилге салса, жылаан да ийининен чыгат эмеспи.

Баш-көз болуу	Башчылык кылуу, башкаруу, көз кырын салуу, каралашуу, жардамдашуу	Аларга мен ата-энеси жокто баш-көз болдум.
Баш оту менен	Биротоло, такыр, бүт бойдон, бир жолу	Кенжебек ар ишке баш оту менен киришип, аягына чыгат.
Баш териси оң	Жүргөн-турганы, жасаган иштери, кишиге жасаган мамилеси, ж.б. түзүк, жакшы, начар эмес	Анын баш териси оң, түзүк эле киши көрүнөт.
Башы бар	Бир нерсенин жөн-жайын жакшы билген, ар нерсени түшүнгөн, түшүнүгү жакшы.	Алкы баланын башы бар, шаарга окууга жиберсеңерчи.
Башы бышкан	Бир нерсеге абдан такшалаган, дасыккан, жакшы-жаманды башынан көп өткөрүп бышыккан, кагылган	Алина турмуштун өйдө-төмөнүнө башы бышып, оор басырык тартып өзгөрдү.
Башы оор	Кебелбеген, абдан салмактуу, токтоо, оор басырык	«Келиндин башы оор неме көрүнөт, жакшы бүлө болгудай» деп эне ичинен кубанат.
Бетинде кызылы бар	Уяттуу, ыймандуу, абийири бар, ызаат сактаган	Анын бетинде кызылы бар көрүнөт, барсам дароо эле кайтарып берди.
Беш колундай билүү	Абдан жакшы билүү, бардыгын толук билүү, жат билүү	Жездем бул жердин булуң-буйткасын беш колундай эле билет.
Бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаруу	Бири-биринин ыгынан чыкпай, бир ооздуу, ынтымактуу болуу, бөлүнүп-жарылбоо	Биздин өлкөнүн жетекчилерине бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарган сапат жетпей жаткансыйт.
Бир сөздүү	Калп айтпаган, сөзүндө турган, ишенимдүү	Келечектеги жолдошумдун чынчыл, ишенимдүү, бир сөздүү болушун каалайм.
Бир сырдуу	Оңой менен чечилбеген, өзүнчө бир мүнөзү бар	Нурлан - бир сырдуу, карапайым, эмгекчил адам.
Биттин ичегисине кан куйган	Өтө бышык, абдан тың, эң эле эпчил	Ал киши жаш кезинде биттин ичегисине кан

		куйгандардан эле, азыр карылыкка моюн сунуп калган тура.
Бутуна туруу	Өз алдынча оокат, тиричилик өткөрүү, өзүнчө жашоо мүмкүнчүлүгүнө жетишүү, турмуш-шарты оңолуу	Адыл менен Мунара тез эле буттарына туруп, эл катары оокат кылып калышты.
Бычакка сап болгондой	Бир нерсеге, мерчемдүү ишке жарай турган, колунан бир нерсе келе турган, ар нерсеге жөндөмдүү, тың, чыйрак	Кыргыздын бычакка сап болоор жигиттери көп, алар эч качан намысты алдырышпайт.
Дили агаруу	Көңүлүнө кир албоо, ыраазы болуу, кек сактабоо	Көптөн берки таарынычы жазылып, дили агарды, көңүлү шаңданды.
Дың дебөө	Эч кандай каршылык көрсөтпөө, каяша кылбай айтканына көнүү, дегениндей болуу, эч сөз кайырбоо	Асел ата-эненин айтканын дың дебей аткарат.
Жабуулуу кара инген	Көтөрүмдүү, жакшылык-жамандыкка чыдамдуу, токтоо, текебери жок, баарына бирдей мамиле кыла билген кадырман, элге-журтка алымдуу	Толгонай апа кыргыздын жабуулуу кара инген деген атка конгон аял заттарынан тура.
Жапа тырмак	Бүт баары, баардыгы, бири калбай жапырт, жалпы	Мектептин курулушуна кары-жаш, улуу-кичүү дебей, жапа тырмак киришишти.
Жарыгы тийүү	Жан тартуу, пайдасы тийүү, бир жакшылык кылуу, аркасы тийүү	Агамдын мага да жарыгы тийип, көптөн көксөгөн максатым ишке ашты.
Жез таңдай	Сөзгө чебер, чечен, акындыгы жетик	Кыргыздын жез таңдай ырчылары ондоп саналат.
Жеңилин жерден, оорун колдон алуу	Каралашуу, жардамдашуу, ишин жеңилдетүү, керегине жароо	Кызым чоңоюп, жеңилимди жерден, оорумду колдон алчу болду.
Жер каратпоо	Шагын сындырбоо, уят кылбоо, уятка калтырбоо	Атасы жок баланы теңтуштарынын астында жер караткым

		келген жок.
Жемин жедирбөө	Бирөөгө алдатып ийбөө, жеңилип калбай өз укугун, өз намысын талашып тең-тайлашкандай кудурети болуу	Өзү андан бир топ жаш кичүү болсо да, жемин жедирбегенге аракет кылды.
Жигиттин гүлү	Мыктысы, өтө чыгааны	Жигиттин гүлү сен болсоң, Жибектин гүлү мен болсом.
Жолборс жүрөк	Эч нерседен коркпогон, тайманбас, баатыр, эр жүрөк	Манас - кабылан, шер, жолборс жүрөк баатыр.
Жөн билги	Түшүнүгү бар, өйдө-төмөндү ажырата билген, ар нерсени өз учурунда туура түшүнгөн	Каныкей – ашкан сулуу, чебер уз, жөн билги аял.
Жөө күлүк	Жөө жарыштарга катышкан, кыйын чуркаган адам	Жакында жөө күлүктөрдүн марафону болот, баш байгеси жорго экен.
Журт атасы	Эл бийлиген аксакал, билерман адам	Журт атасы калыс болсо, элинин бактысы ошол.
Жүзү жарык	1. Ажарлуу, жайдары; 2. Элге уят болбогудай, эл алдына кызарбагандай, кепке-сөзгө калбагандай абалда	1. Жакшы кишинин бир белгиси - иши ак, жүзү жарык. 2. Эл алдында жүзүм жарык болсо экен деп, күнү-түнү тынбай иштедим.
Жүнү тирүү	Тың, бышык, чыйрак, тетик.	«Эрмегимдин жүнү тирүү, ушундан бирдеме чыгат» деп, атасы өзүнчө кыялга батат.
Жүрөгү курч	Өтүмдүү, эч нерседен тайманбаган, тартынбаган, эч кайра тартпаган	Жаш кезде жүрөк курч болобу, анда эмне болот экен деп, жүрөкзаада болчу эмес экенмин.
Жүрөгү таза	Көңүлүнө кири жок, ак пейил, эч арамчылык ойлобогон	Жүрөгү таза адам экен, бир саат сүйлөшүп абдан ыраазы болдум.
Жүрөгүндө кара жок	1. Тайманбас баатыр, эр жүрөк, өткүр курч; 2. Ичинде арамдыгы жок, ак ниет, пейли таза,	1. Кыргыздардан да жүрөгүндө кири жок эр жүрөк атуулдар элди душмандан коргоо үчүн

	көңүлүндө кири жок	фронтко аттанышкан. 2.Ал жөнүндө айткандар куру жалаа экендигине ынандым, анын жүрөгүндө кири жок экендигине көзүм жетти.
Жүрөгүндө оту бар	Өткүр, курч, эч тартынбаган, өтүмдүү	Жүрөгүндө оту бар жигит, ойлонуп турбастан, баланын артынан сууга секирди.
Жырык ийнесин албоо	Эч нерсесине тийбөө, эчтекесин албоо	Апам бирөөдөн уруксатсыз жырык ийнесин да албоону көп айтчу эле.
Ит жандуу	Чыдамкай, ар кандай кыйынчылыкка, кыйноо-кыстоого туруштук бере ала тургандай, чыдамдуу	Ал жакта ит жандуулар гана чыдабаса, шарты абдан эле начар.
Ичи жакшы	Арамдыгы жок, ою түз, кишиге кара санабаган	Ичи жакшы адам дароо эле билинет турбайбы.
Ичине кир сактабаган	Жамандык, арамдык ойлобогон, кекчил эмес	Мага анын ичине кир сактабаган мүнөзү абдан жагат.
Ичи-тышы бирдей	Сырткы көрүнүшү кандай болсо, ички дүйнөсү да ошондой деген мааниде	Анын болгон турпаты ушул, кандай турса, ошондой эле, ичи-тышы бирдей киши.
Иш билги	Жөндөмдүү, жөндүү, түшүнүктүү	Элзана тез эле өзүнүн иш билгилиги менен көзгө көрүнүп, сөзгө алына баштады.
Иши ак	Күнөөсү жок, күнөөсүз, таза	Иши актын дайыма жолу ачык болот эмеспи.
Кабагы ачык	1.Кайгы-капасы жок, жайдары, көңүлдүү; 2.Кабагым-кашым дебеген, пешенелүү, ажарлуу, жылдызы жарык	1.Бүгүн атамдын кабагы ачык экен, абдан сүйүндүм. 2.Качан барсаң кабагы ачык тосуп алат, дасторконун жая салып, берерге ашын таппай калат.
Кабагым-кашым дебеген	Эч кайгырбаган, түк кенебеген, такыр убайым тартпаган	Ушунча болуп, мен анын кабагым-кашым дегенин көргөнүм жок.

Кабыргага кеңешүү	Ары жак, бери жагын байкаштырып, абдан ойлонуу, шашпай көпкө ойлонуу	Маанилүү маселе экен, кабыргага кеңешип иш кылалы, кийин бармагыбызды тиштеп калбайлы.
Камчы салдырбоо	Айттырбай билүү, тың чыгуу, чыйрактык кылуу	Ишке тез эле аралашып кетти, камчы салдырган жок.
Канат куйругу жетилүү	Баралына келүү, өсүп жетилүү, чоңоюу, торолуу	- Шакиртиндин канат куйругу жетилиптир, өз алдынча коё берсеңчи.
Кара кылды как жарган	Бардыгына бирдей калыстык кылган, эч кимге жан тартпаган	Кара кылды как жарган, Кан Бакай сөзүн баштады. (Манастан)
Карап эле тургандай	Өтө кооз абдан сулуу, бөтөнчө жарашыктуу	Ушунчалык сулуу экен, тим эле карап эле тургуң келет.
Кең пейил	Март, берешен, боорукер	Кыргыз эли меймандос, сылык, кең пейил элдерден.
Кирдүү кол менен кармагыс	Өтө назик, татынакай, абдан ардактаган	«Кирдүү кол менен кармагыс кыздын тагдыры эми эмне болот» деп, бушайман болуп калдым.
Кичи пейил	Мүнөзү жөнөкөй, карапайым, сылык, элпек	Чынара кичи пейилдигин көрсөтүп, дароо тура калды.
Кой маарек тартуу	Жоошуп калуу, токтоо тартуу	Кичинекейинде абдан тынчы жок элең, азыр карасам кадимкидей кой маарек тартып калыпсың.
Кой оозунан чөп албаган	Кишиге өйдө карабаган, абдан жоош, момун, куулук-шумдугу жок эч кимге жаманчылык кылбаган	Атам - кой оозунан чөп албаган момун адам.
Кол арага жароо	Тестиер тартып, майда-чүйдө иштерди аткарууга, кол кабыш кылууга жарап калуу, чоңоюп жеңил-желпи жумуштарды иштей баштоо	Оорукчал неменин жети-сегиздеги кызы кол арага жарап калганына сүйүндүм.
Кол кабыш кылуу	Жардамдашуу, көмөк көрсөтүп кошо иштешип	Мен көпкө ойлонуп турбай эле, аларга кол

	берүү	кабыш кылышып ийдим.
Колу жеңил	1.Колуна алган иши бат бүтөт, же тез өтөт деген мааниде; 2.Дарылоо, эмдеп-демдөө, аялдардын төрөтүн кабыл алуу сыяктуу иштери жолдуу боло турган, ал дарылаган адамдар тез айыгып кете турган	1. «Колуңуз жеңил болуп, бүгүнкү соодам жакшы болсун»,- деп, Бактыгүл кардарды узатты. Дамир байкемдин колу жеңил, жарым сааттын ичинде койду союп, устукандап жиберди. 2.Алиман эженин колу жеңил, ага баргандардын баары эле тез сакайып кетишет.
Колунан көөрү төгүлгөн	Абдан уз, мыкты чебер, устат, колунан бардыгы келген	Биздин айылдын колунан көөрү төгүлгөн уздары чогулуп, көз суктанткан боз үйдү жасоого киришишти.
Көкүрөгү тунук	Акыл-эстүү, сезимдүү, зээндүү	Акындык кесипти аркалагысы келгендердин көкүрөгү тунук, жүрөгү таза болушу абзел.
Кумурсканын улутунганын билет	Анын билбегени жок, баары жоктун баарын билет, өтө айлалуу	Биз, достор, Даниярды «Кумурсканын улутунганын да билесиң ээ?» - деп тамашалай беребиз.
Кылдай кара санабоо	Бирөөгө эч качан жамандык ойлобоо, жаманчылык кылбоо	Мен аларга кылдай кара санабай, ак эмгегимди өтөй бердим.
Ниети ак	Ою тунук, кишиге жамандыгы жок, арамдык ойлобогон	- Сага болгон ниетим ак, жаман ойлосоом, кудай урсун!
Оозунда сөзү бар	Анча-мынча чечендиги бар, дурустап сүйлөй билген, кеп-кеңешин айта алган	Кыргызда байыртадан эле тилинде сөөлү, оозунда сөзү бар чечендер бийликтегилерди сындап келишкен.
Оор басырык	Токтоо, көтөрүмдүү, эч кебелбеген, салмактуу	Азамат - тырышчаак, тартиптүү, мүнөзү оор, оор басырыктуу окуучу.

Оюнда кара жок	Ак көңүл, эч жаман ою жок, эч кимге жамандык ойлобогон	Жыйында бардыгына бирдей мамиле жасап, оюнда кара жоктугун далилдегиси келген Бактияр маселени ортого салды.
Өйдөдө өбөк, ылдыйда желөк	Таяныч болор, бел кылар, ар дайым жардамы тиер киши	Замир байкем дайыма мага өйдөдө өбөк, ылдыйда желөк болот.
Сакадай бою сары алтын	Колунан бардыгы келген, акыл-эстүү, токтоо, абдан мыкты	Таенебиз сакадай бою сары алтын болгон, токсондон ашкан киши, биз аны урматтайбыз.
Сөөгү таза	1.Мүчөсү, сын-сыпаты келишкен, сымбаттуу; 2.Аралашмасы жок, чыныгы	1.Илгерки адамдардын сөөгү таза эле, көп жашашчу. 2. Алар «сөөгү таза машина алдык» дешип, сүйүнүп жатышты.
Суугуна тоңуп, ысыгына күйүү	Кимдир бирөөнүн бардык кыйынчылыгын бирдей көтөрүү, абдан күйүмдүү, ар дайым кам көрүп келүү	Суугуна тоңуп, ысыгына күйүп жүрүп, эми минтип жүз карашпай калат деген эмнеси?
Тири карак	Тың, чыйрак, жандуу	Тиги кызы тири карак өңдөнөт, дароо эле болгон түйшүктү өз мойнуна алды.
Топук кылуу	Канааттануу, каниет кылуу, ыраазы болуу	Адам болгон нерсеге топук кылып жашаса, кылган ишинде береке болот.
Чукугандай сөз табуу	Сөздү орундуу сүйлөгөн, чечендик жайы бар деген мааниде	Караңгыда көз тапкан, Чукугандай сөз тапкан. (Манастан)
Чымыны бар	Кандайдыр бир нерсеге жөндөмү бар, шыгы бар, таланты бар	Анын жаш кезинен эле чымыны бар экени байкалган, газет-журналдарга да жазгандары жарыяланып калчу.
Ыйманы ысык	Жылдыздуу, сүйкүмдүү, сүйгүнчүктүү	Үй ээсинин ыйманы ысык көрүнөт, бизди жайдары тосуп алды.
Эриш-аркак болуу	Бири-бирине жардамдашып, желөк -	Бүбүкан менен Марстын эриш-аркак болуп

	таяк, таяныч болуу, ынтымакташуу, биргелешүү	жашагандарына мына бүгүн он беш жыл толду.
--	--	--

2. Адамдагы терс сапаттардын туюндурулушу:

1.	2.	3.
«Ай» дээр ажа, «кой» дээр кожо жок	Акыл айтып башкараар, теске салаар, жол көрсөтүп тарбиялаар кишиси жок	Эми аны «ай» дээр ажа, «кой» дээр кожо жок, биротоло ичкиликке берилип кетет го?
Ак кол	Оор ишке кол тийгизбеген, кара жумуш кылып көнбөгөн, андай иштен кача турган жалкоо, жан бакты	Азыркы заманда ак кол, ак чүчтөргө орун жок, андайлар турмуштун бороондоруна туруштук бере алышпайт.
Ала көөдөн	Маактанчаак, курулай күүлөнгөн, жеңил мүнөз	Ал жигит дагы баягы ала көөдөндүгүн карматып, эл алдында уят болду.
Алкы бузук	1.Алдым-жуттум, ач көз, жегич-ичкич, нысабы жок; 2.Соргок, тамакты көп ичкен, тамакка үзүлү түшкөн	1.Бийликке алкы бузук саясатчылар келсе, элдин турмушу оңолмок беле. 2. «Арам тамак, алкы бузук, ашка жүк, башка жүк» деп, өгөй эненин оозунан ак ит кирип, кара ит чыгып жатты.
Алма быш, оозума түш	Кыйналып эмгек кылбаган, даяр оокатка көнгөн, жатып ичер	Баягы «алма быш, оозума түш» дегендердин заманы бүткөн, азыр ар ким өз арбайын өзү көрүүдө.
Алчы-таасын жеген	Ар нерсеге өтө эпчилдик кылган, абдан тапан, өтө куу, ашкан митаам	Алчы - таасын жеген неме көрүнөт, дароо эле бизге жаккан жок.
Алып сатар	Кызыл кулак, соодагер, чайкоочу	Базардагы алып сатарлардын колуна түшүп, акчасын алдатып жиберди көрүнөт.
Аңды-дөңдү карабоо	Эч нерсени байкабоо, сактануу, абайлоо дегенди билбөө, ойлонуп иш кылбоо	«Аңды-дөңдү карабай жүрүп, бир күнү балээге кабылбасаң эле болду» деп, энеси кейийт.
Арааны ачылуу	Алкы бузулуу, алдым-жуттум жагына оой баштоо, ач көздүк кылуу, нысабы	Хандын арааны ачылып, кедейлердин алына карабай калды, аларды

	кетүү	өтө кыйнап жиберди. (Жомоктон)
Арам ойлуу	Ниети бузук, кытмырлыгы, кыянатчылдыгы бар.	Арам ойлуу адам келсе, тебелетпе төрүндү. (Ырдан)
Ары жок	1.Уятсыз, намыссыз; 2.Колунан келбесе да жулуна берген, көйрөң	1. «Турчу ары, сени мен башкача ойлочу элем, ары жок турбайсыңбы», - деп, Бермет таарынды. 2.Ары жок - күлкүчү, Санаасы жок - уйкучу. (Макал)
Ачуусу мурдунун учунда	Ачуусу чукул, бат ачууланма, болор - болбоско териге түшмө	Ачуусу мурдунун учунда беле, «каңк» эттире бир коюп калды.
Ачык ооз	Укканын ичине сактап тура албаган, билген-көргөнүн айта берген бош ооз	Тышы коозго көз артпа, Ачык оозго сөз айтпа. (Макал)
Аша чапкандык	Ченден чыккандык, өтө ашыкча кеткендик	-Бул ишиң аша чапкандык болуп калды, чектен чыгып кеттин, токтот!
Ашка жүк, башка жүк	Өзүнчө эмгектенбей бирөөгө салмагын салып, анын эсебинен жан баккан, жатып-ичер, аяк бошотор, жалкоо	-Төрт тарабың кыбыла, ашка жүк башка жүк болбой, өз оокатыңды өзүң кылсаң боло!
Баш териси бузук	Кара ниет, жаман ойлуу, көңүлү түз эмес, начар	Анын башынан эле баш териси бузук экени байкалган.
Башы жок	Акыл-эси жок, начар, бир нерсенин жөнүн түшүнө албаган	Башы жок эмеби, ошону айттырбай эле билсе болмок да.
Бербестин ашы бышпас	Берем дегенин бербей создуктурган, күттүрө берип тажатып жиберген	Бербестин ашы бышпас, Бышса да казандан чыкпас. (Макал)
Бети жок	Уятсыз, абийирсиз	-Бети жоктугун көрсөтүп, кийинип алганын карасаң, жоругуң жолдо калсын!
Бети калың	Уялганды билбеген, уялбаган, эч нерседен тоготпогон, кенебеген	Жедеп көнүп алганбы, ал бул жолу да бетинин калыңдыгына салып, унчукпай кутулду.
Беш өрдөгүн	Калп айтуу, жалган айтуу,	Элди күлдүрөлү деген

учуруу	капкайдагы калпты айтуу	куудулдар ар нерсени айтышып, беш өрдөктөрүн учуруп куудулданып жатышты.
Бир бороондуу алы жок	Өтө алсыз, чабал, бир нерсеге туруштук бере албаган	Өтө эле мажүрөө өңдөнөт, бир бороондук да алы жок экен.
Биринин тебетейин бирине кийгизүү	Бирин ордуна экинчисин коюу, алмаштыруу, ыңгайын таап эптештирүү, өтө эпчилдик амалкөйлүк менен иш бүтүрүү, будамалоо	Анын оокаты биринин тебетейин бирине кийгизүү менен өтүп жатат.
Битин сыгып канын жалаган	Абдан зыкым, өтө сараң, колунан эч нерсе чыкпаган, битир, ач көз	Илгери-илгери бир заманда жеткен ач көз, битин сыгып канын жалаган зыкым бай жашаптыр.(Жомоктон)
Бой көтөрүү	Өзүн башкалардан жогору санап менменсинүү, мыктысынуу, кекирейүү	Ал кыздардын арасында өзүн артык сезгенсип, бой көтөрүп жүрчү.
Боор ооруса, боорго тебүү	Жакшылык жасайын десе түшүнбөйт, жакындатпайт, жолотпойт, кайра жаманчылык издейт	-Боор ооруса, боорго тепкениң кандай, биз сага эле жакшылык каалап жатпайбызбы?
Боору таш	Ырайымсыз, эч кимге жан ачыбаган, кара мүртөз	Арабызда өз ата-энесин карылар үйүнө таштап, өз баласын бакпай баса берген боору таш адамдар да жашап жатат.
Бөйрөктөн шыйрак чыгаруу	1.Жок нерселерди ойлоп таап, эч негизсиз чыр чыгаруу, атайын кыйкым табуу, ыксыз күнөөлөө, айыптоо; 2.Болбой турган нерсени тымызын болтуруу, өтө эпчилдик кылуу	1.-Сенин ар качандан бир качан бөйрөктөн шыйрак чыгара бермей адатың бар, таштасаң боло эми. 2.-Ага ишене бер, бөйрөктөн шыйрак чыгарып, бат эле бүтүрө коёт.
Бөрк ал десе, баш кесүү	Өтө аша чабуу, ашыкча кетүү	Хандын жигиттери бөрк ал десе, баш кесишип, жардыкты өздөрү каалагандай аткарып киришти. (Жомоктон)
Беш колун салуу	Коомдук мүлккө, же башка бирөөгө тиешелүү нерсеге ж.б. ач көздүк, сугалактык	Элдин мүлкүн өз мүлкүндөй көрүшүп, беш колун салып жиберген

	кылып ичип-жешке аракет кылуу, башы менен кирип кетүү	жетекчилер жумуштарынан ыргышты.
Бөтөлкөдөн башы чыкпоо	Өтө көп ичүү, ичкиликке берилип кетүү	Ал ошонун кесепетинен бөтөлкөдөн башы чыкпай, өмүрүн арманда өткөрүп калган.
Бу кулагынан кирип, тиги кулагынан чыгуу	Көңүл коюп, назар салып укпоо, уккан сөзүн эсине тутпоо, эсине сактап калбоо, ошол замат унутуу	Тынчтык акма кулак бала экен, эмне айтсаң да, бу кулагынан кирип, тиги кулагынан чыгат.
Бут тосуу	Бирөөгө кыянаттык кылуу, жолтоо болуу, жолун тороо, тоскоолдук кылуу	Мындай ийгилик ага жеңил эле келе койгон жок, бут тоскондор көп эле болду.
«Бээ» десен, «төө» дейт	Оң айтсаң тескери айтат, айтканды айткандай түшүнө албайт, маңыроо чалыш	-«Бээ» десем, «төө» деп, абдан кыжырыма тийип жибердин, ары турчу!
Дили караюу	Көңүлү бузулуу, оюна кек алуу, жамандыкка барууну ойлоо, кара ниеттик кылуу	Чынында эле Жанузактын дили карайып, жаман ишке баргандан да кайра тартмак эмес.
Док урунуу	Иштеген ишин, аракетин бирөөгө милдет кылуу, доомат кылуу, болбогон талаптарды кылуу	Сотко болор-болбос нерсе үчүн док урунуп келгендердин саны да арбын.
Доңуз айбат	Кыйратып жибергидей эчтемеси жок, куру кайрат, куру опуза	Ал калп болсо да, элге-журтка шерменде болбоюн деп, доңуз айбатын көрсөттү.
Дээринде жок	Тегинде начар, ар жагында эч нерсеси жок	-Дээринде жок немеден баары бир эч нерсе чыкпайт, убара болбо.
Жаалы катуу	Аябай ачуулуу, өтө каардуу, ырайымсыз	Жеңенин жаалы катуу келген экен, ачуусун идиш-аяктан чыгарды.
Жатып ичер	Өз алдынча эмгек кылбай, бирөөнүн эсебинен жашаган, бекер оокатка көнгөн, жалкоо, арам тамак	Өгөй атасынын жатып ичер, жан бактылыгы жүрөгүн мыжып ийди.
Жез кемпир	1.Жомоктордо айтылуучу сыйкырдуу, мыкаачы кемпир; 2.Колунан жакшылык келбеген, абдан катаал,	1. Жез кемпирди жерден шак көтөрүп, каптын ичине салып, оозун бууп, ийинине көтөрүп алды. (Жомоктон)

	Ырайымсыз, митайым, шум аял, кемпир	2.-Баягы жез кемпирдин колунан келген турбайбы, азыр анын сазайын бербесем элеби!
Жек көрүмчү	Көзгө суук учураган, өтө алгылыксыз, начар, шүмшүк	Ушундайынан ал балдарына, аялына, туугандарына жек көрүмчү болуп калган.
Жел өпкө	Ала көөдөн, көйрөң, куру мактанчаак, жеңил мүнөз	Жамандын бир адаты бар, ал - жел өпкөлүк деп ойлойм.
Жел таман	Бир жерге жай алып тура албаган, аягы сай таппаган, басанаак	Аялдын жел тамандык адаты ага жакшы атак алып келбейт.
Желкеге минүү	Өзүнчө эмгектенбей, бирөөгө салмагын салып, анын эсебинен күн көрүү	-Ал таптакыр эле биздин желкебизге минип алды, эми эмне кылабыз?
Желкеси жок	Абдан кежир, тил албаган, кыйык	Желкеси жок бала дагы укпай басып кетпедиби!
Жеңил баа	Орунсуз сүйлөп, болор-болбос, өйдө-төмөн иштерге орду жок киришип, туура эмес иш кылып, кадыр - баркын кетирип, баасын төмөндөткөн адам	Адам өмүр бою өзүн-өзү тарбиялашы керек, жеңил баа болбой, кадыр-баркын ойлошу керек.
Жеп жиберчүдөй	Аябай каарданган, жекире карагандай, жаалын төккөндөй, жек көргөн кебетедей	Анын жеп жиберчүдөй кебетесин көрүп, коркуп кеттим.
Жер баспай калуу	Эч нерсени көзүнө илбей текеберленип, дөөгүрсүнүп, көтөрүлүп турган абалда болуу, менменсинип, мурдун көтөрүп, көөп кетүү	Кеңеш мансабына таянып, акыркы күндөрү жер баспай калган.
Жер-жеберине жетүү	1.Ата-жотосунан бери козгоп, капкайдагы кемчилигин чукуп, аябай тилдөө, катуу жекирүү, жемелөө; 2.Майда-чүйдөсүнө чейин, эч немесин калтырбай айтып чыгуу, сөз кылуу	1.Күйөөсүнүн дагы эле өлөөрчө мас болуп келгенин жактырбаган Бурма, аны жер-жеберине жеткизе тилдеп жатты. 2.Кудагый өзүнүн балдарынын жоруктарын мага жер-жеберине жеткизе айтып салды.
Жер карама	Өтүмү жок, мылжың,	Жер карама адатыңды

	жалтак, тартынчаак	калтырсаң боло, элден эч нерсең кем эмес, эмне мынча басынасың, ыя?
Жоон моюн	Анча-мынчаны тоготпогон, менменсинип кербезденген, кенебеген, тил албаган	Мага теңтушумдун жоон моюндугу жакпай кетет.
Жумурткадан кыр чыгаруу	Жөнү жок жерден, болбогон жерден кемчилик таап, өөн таап, куру бекер кыйкымдай берүү	Түптүз жерден ката таап, ак ишти каралап, жумурткадан кыр чыгарып коюш оңой, бирок аны түзөш кыйын.
Жүзү каралык	Уятсыздык, адамгерчилиги жоктук, шермендечилдик маскарачылык	Бул иш жүзү каралыкка жатат, ким кылса да, анын жазасын өз моюну менен тартат.
Жүрөгү жок	1.Коркок, өтүмү жок, кайратсыз; 2.Ырайымсыз, таш боор	1. Сапар адатынча жүрөгү жоктугунан качып кетти. 2.Баласынын бакырып ыйлаганына карабай, жүрөгү жок немече басып кетти.
Жүүнү бош	Болбураган, жоош, чыйрак эмес, тың эмес, өлжүрөп колунан эч нерсе келбеген	Суук кабарды угузуп алышып, Максаттын жүүнү боштугуна кейишти, аяшты.
Жылан өлтүрөйүн десе, таш алып бербеген	Эч кимге жакшылык кылбаган, колунан эч жакшылык келбеген, карасанатай, кара өзгөй	Жылан өлтүрөйүн десе, таш алып бербеген боору таш адамдар жерде кантип басып жүрүшөт?
Жылан чакпай, жылкы теппей	Эч нерсе болбой, жөндөн жөн, эч себепсиз, өзүнөн-өзү эле	Досубуз экөөбүздүн ортобуз жылан чакпай, жылкы теппей эле бузулуп калды, «эмне себеп болуп кетти» деп башым маң.
Жыландын башын көрсөтүү	Коркута турган, чочута турган, сестене турган сөздүн четин чыгарып коюу	Айыккан жарама тийбесеңчи, жыландын башын көрсөтпөй эле кой!
Жылдызы жок	Сүйгүнчүгү жок, жагымдуу эмес	Анын биздин арабызда болушун каалабай турдук, себеби биз үчүн анын жылдызы жок эле.
Жылкы кыял	Чунандап мүнөзү тез өзгөрүлүп турган, чырт дей	Жылкы кыял мүнөзүмдөн качан арылам, көп учурда

	түшмө	мага залакасы тийип калат.
Жылт этме	Карматпаган, колго тийбеген, куу, шум	Таланттын колу туткак, жылт этме.
Жылын төө кылуу	Барктануу, баалануу, маалкатуу, кербезденүү	Мынча эмне жылыңды төө кыласың?
Ит арка	Ынтымагы жок, ыркы жок, бирдиктүү эмес	Бири-бирин жактырбагын ит арка немелер, азыр арасынан кыл өтпөгөн ынтымактуу.
Ит менен мышыктай	Бири-бирине абдан өч, ынтымагы жок	Ал экөө ит менен мышыктай ыркырашып, бир топко чейин урушушту.
Ит оору	Көндүм болгон, өнөкөт болуп калган жаман адат, терс көрүнүш	Бирөө мактап койсо, көтөрүлүп кетме ит оорум бар. (Үмөталиев)
Иттин арткы шыйрагындай	Абдан уят болуу, шермендеси чыгуу, өтө ыңгайсыз начар абалда калуу	Мени ошол жерде сени ээрчип барган каракчыча да көрбөй, иттин арткы шыйрагындай болуп кайра келем го ыя?! (Өзүбекова)
Ичи ала	Арам ойлуу, пейли бузук, ою түз эмес	Ал булардын арасында ичи ала шумдар болбогой эле деп шекшинет. (Ашымбаев)
Ичи арам	Кара ниет, арамдыгы бар, тымызын жамандык ойлогон	Өзүн акылдуу эсептеп, чиренгендердин ичи арам, калп боло тургандыгын да көрдүм. (Абдукаимов)
Ичи кара	Ниети жаман, башкаларга жакшылык кылгысы келбеген, бирөөнү көрө албаган	Ичи кара душманды, Даана билет биздин топ. (Барпы)
Ичинен күлүү	Билгизбей астыртан шылдыңдоо, табалоо	Айла жок ичимден күлдүм, жаштыктын оргу-баргысы деген кандай! (БСМ)
Ичи тардык	1. Башкалардын ийгилигин, жетишкендигин көрө албагандык, бирөөлөргө жакшылык кыла албагандык, жетишкендик	1. Ал эми кек алмакка, же ичи тардыкка жеңдирип туруп жазгандар бар. (БСМ)

	өзүндө гана болсо дегендик, бөлөктөргө ийгилик каалабагандык; 2.Кызгангандык, өзү жакшы көргөнүн башкалардан коргогондук	2. Адатынча аялы жөнүндө жаман ой ойлоп, ичи тардык кылды. (Сыдыгалиев)
Кабагына кар жааган	Түнөрүп, ачуусу келген, каарданган, жини кайнаган	Кабагына кар жааган, сүрүнөн душман сүрдөгөн. (Айтматов)
Кан ичкич	Киши өлтүргүч, канкор, ырайымсыз, мыкаачы, зулум	Кыларын кылып коюп кан ичкичтер, жылмайып четте гана аман калды. (Турусбеков)
Кара жолтой	Жамандыкты, кырсыкты кошо ала келе турган, жолу катуу	-Каалабасаң, кара жолтой немени талкалап сал. (Медетов)
Кара жүздүүлүк	Уяты жок, шермендечилик	Мына ушул калп, алдамчылык, кара жүздүүлүктү Жолболдуев жашырып-жаппай, уялып да койбой, Качыкеге ачык айтты. (Абдукаимов)
Кара мүртөз	Кыялы терс, таш боор, кыянатчыл, адамга жакшылык кылбаган	Киши кара мүртөз, киши ак көңүл-дааналана берет. (Осмоналиев).
Кара ниет	Ниети бузук, карасанатай, оң санабаган	Адам бактысын байлаган кара ниет тажаалдар чыккан. (Жантөшев)
Кара өзгөй	Чыр - чатак, кыянатчыл, карасанатай, уят-сыйыты жок, жандими	Маркум атасы жакшы киши эле, уулу кайрымы жок, кара өзгөй чыкты. (Жусупов)
Кем акыл	Акылсыз, түшүнүгү начар, акылы тайкы	Ал буларды ойлобогон кем акыл, ала көөдөн. (Саатов)
Кеп жебес	Кептин жөн-жайын түшүнбөгөн, түшүнгүсү да келбей кежирлик кылган	Кеп жебес кежир неме экен. (БСМ)
Кер аяк	Каяшачыл, кыйык, тил албас	-Кер аяк, сөздү ушунчаңда токтот! (Жантөшев)
Кесип алса, кан чыкпаган	Зыкым, сараң, колунан эч нерсе чыкпаган, катуу баш	Бул жамандан кесип алса, этинен кан чыкпайт көрүнөт? (Сыдыкбеков)

Кишиге жугуму жок	Колжойгон, эби жок, бирөө менен ымалага келе албаган, кербезирээк	-Кишиге жугуму жок байкушсуң! Минтип жүрсөн, кантип жан багасың? (БСМ).
Коён жүрөк	Өтө эле коркок, жүрөгү жок, өтүмү жок	- Кокуй, ой, коён жүрөк десе, коркпо! (Жусупов)
Кой-айга келбөө	Тил албоо, сөз укпоо, кепке көңүл бурбоо	Алардын кой-айларын укпай, сезбей койгондо, «Чалкан» журналынан киши барды эле, алдастап жаныңды катар жай таппай калдың. (Эгиналиев)
Кой терисин жамынган	Өзүнүн чыныгы жүзүн, ким экендигин жаап жашырган, түрүн өзгөртүп тымызын душмандык кылган	- «Коёнкөзов кой терисин жамынган эл душманы!» -деди комиссиянын башчысы шапкесин мыкчий ордунан обдулуп. (Акматов).
Колу туткак	Майда-чүйдө нерселерди, колуна тийгенди уурдап, жымырып кете берме, кичине уурулук жайы бар	Колу туткак байбичелер өздөрүнчө бүлкүлдөшүп, күлүп жөн болушту. («Куйручук»)
Кошоматка кой союу	Бирөөнүн алды-үстүнө түшүп жасакерленүү, жагынууга аракеттенүү	Хан Дыйканбай үйүндө Жүргөнүндү ырдадың, Кошоматка кой союп, Күлгөнүндү ырдадың. (Токтогул)
Көзгө илбөө	1.Теңине албоо, киши катарына көрбөө, тоготпоо, өзүнөн башкаларга маани бербөө, теңсинбөө; 2.Уялбоо, ийменбөө, тартынбоо, адеп, тартип сактабоо, ызаат кылбоо	1.Алар Сапарбайды көзгө илишпей, жашсынтат. (Сыдыкбеков) 2.Түлкүдөй мант берип турчуларды көргөндө, ал жыйынды көзгө илбей эле, сөгүнүп кирчү. (Медетов)
Көзүн май басуу	Мансабына, байлыгына ашкаларды теңсинбей көөп	Көзүн май басып, акчанын деми менен көкөлөп жүрө берди. (БСМ)
Көк бет	Оюндагысын бербеген, айтканынан кайтпаган, долу, абдан өжөр	Калпа өзү өтүнүп отурса, мынча көк бет болуп дулдуюшу жарабас. (Бейшеналиев)
Көөдөнүн	Менменсинүү, бой көтөрүү,	-«Менден башка бул

көтөрүү	өзүн жогору саноо, мактануу	колхоздо ким бар?» деп көөдөнүндү көтөрчү элең го, сен. (БСМ).
Көр жеме	1. Майда жеме, жемекөйлүк; 2. Ыгы жок эле кемирикесип, ичип-жей берген, орду жок жемелей берген, өтө майдачыл, жемекор	1. Чыдай албайм сенин көр жемене. (Бейшеналиев) 2. Көр жеме кайнатам көрсөтпөгөнү калган жок. (БСМ)
Кулкуну бузук	Жегич, ичкич, алдым-жуттум	«Кулкуну бузук кузгун, ушу сага ишенген мендейлер курусун!» деп кемпир молдонун бетин апчып, алар да тура качып кутулду. (БСМ).
Куу баш	Баласы жок, такыр бала көрбөгөн	Тиги карасур зайыптын согончогу канабай, аны куу баш өткөрүп баратат. (Касымбеков)
Куурай башын сындырбоо	Эч нерсеге колу тийбөө, эч иш кылбай жүрө берүү, бекерчиликке көнүп алуу, жеңил жан багуу	Кумаркан ушул күнгө чейин куурай башын сындырган жок. (Байтемиров)
Күлү додо болбоо	Бир жерге байыр алып турбоо, турук албоо, ар кайсы жерде көчүп жүрө берүү	Күлү додо болбой араздашып, өз бетинче кеткен ата-эне сөрөй ушу тирүүлөй жетимди ойлойт дейсиңби? (Айтматов)
Күн карама	Кошоматчы, эки жүздүү, күчтүүрөк болуп бараткан, алдуу-күчтүү жактын, тараптын сөзүн сүйлөгөн	Күн карама оюлгур, Күлүп сүйлөп жалтактап. (Т. Молдо)
Күңк-мыңк этүү	Оюн ачык, так айталбай, бүдөмүктөтүп, бир нерсени ичинен күңгүрөгөн болуу	Угузбаса да ич ара күңк-мыңк эткендер бар эле. (Ашымбаев)
Күч күйөө	Кыздын ата-энеси менен бирге жашаган, өзүнчө үй-жайы жок күйөө бала	Күч күйөө жатканын калыңга тогойт. (Макал)
Кылдан кыйкым табуу	Болбогон жерден күнөө коюу, жок жерден кемчилик табуу, эч негизсиз эле күнөө коюу, чыр чыгаруу, же айыптоо	Кылдан кыйкым таап урушуп турсаң, үйдө кайсы береке болсун. (Бердикеев)
Кылычынан кан тамган	Өтө каардуу, ырайымсыз, мыкаачы, зулум	Кылычынан кан тамган, Жаныбек аттуу хан

		болгон экен. (Жомоктон)
Кыял күтүү	Мурдагыдай болбой мүнөзү өзгөрүлүү, көбүү, менменсинүү, дердейүү	Кыял күтүп, салам айтсаң алик албай калган кези экен.
Кыялы чатак	Урушчаак, кежир	Баары жакшы, түгөнгөн кишинин кыялы чатак, оюна келгенин бербейт. (Өмүрбаев)
Мурдун балта кеспөө	Кенебөө, тоготпоо, камаарап койбоо, капарыны албоо, көңүл бурбоо	Мурдубузду балта кеспейт, кайгы-капа менен жумушубуз жок. (Убукеев)
Мурдун көтөрүү	Кекирейүү менменсинүү, көпкөлөң тартып чиренген абалда болуу	Анысын Жакиш сезбейт экен мурдун көтөрүп. (Бердикеев)
Мурду менен бир тийүү	Корс эткен, орой мамиле кылуу, кимдир бирөөгө катуу айтып чоогоолдук жасоо, корстук кылуу	Бакырчаактын күүлөнүп келип мага мурду менен бир тийгени ошол экен. (Жигитов)
Мүйүздүү болом деп, кулагынан ажыроо	Жок нерсеге жетем деп, колунда бардан ажыроо, куру кылуу	Бир саатча мурда эле кундуздай кара, жарашыктуу таралган чачы болгонун, мүйүздүү болом деп, кулагынан ажырап калганын ойлоп, каңырыгы түтөп кетти. (БСМ)
Мүнөзү жеңил	Анча токтоо эмес, оор басырык эмес	Казы - орто бойлуу, чымыр денелүү, мүнөзү жеңил жигит. (Сыдыгалиев)
Мышык сопу	Кандайдыр бир жагымсыз, былыктуу ишти иштеп коюп билмексен, көрмөксөн болгон анткор, арамза	Эч жерге батпай шумдук болгон неме айылга көчүгү батканча мышык сопу болоюн деген го деп, анын сыпайыкерчилигине ишенишпеди. (Каимов)
Ниети кара	Ниети бузук, кара санатай, оң санабаган, кара ниет	Адам бактысын байлаган кара ниет тажаалдар чыккан. (Жантөшев)
Ойду омкоруу, тоону томкоруу	Көп жумуш аткаруу, абдан катуу иштөө, таш-талканын чыгаруу	Чындасак ойду омкоруп, тоону томкоробуз. (БСМ)
Ойду-тоону	Баш-аягы жок, маанисиз	-Ойду-тоону айтпай, ток

айтуу	сөздөрдү сүйлөө, ар кайсынын башын бир айтып дөөдүрөй берүү	этер жерин айтчы.
Ооз көптүрүү	Курулай менменсинип, көтөрүлүп, мактанып сүйлөө, оозу менен опуруп-жапыра берүү	Ооз көптүрүп ойду ээрчиткен кур кыял, Ойлочу дос, кайдан келсин көңүлгө? (Маликов)
Оозун куу чөп менен аарчуу	Колунда бар болсо да дайыма «жок» дей берүү, «жоктон» башканы айтпоо	-Качан болсо, оозунду куу чөп менен аарчып жүрөсүң. (Байтемиров).
Ортосуна от жагуу	Араздаштыруу, бирин - бирине жаман көргөзүү, кайраштыруу	Алардын ортосуна от жагууга далай аракет кылды, бирок эч нерсе чыккан жок. (БСМ)
Өгүз догун карматуу	Өжөрлөнүү, көгөрүп туруп алуу, көктүгүн көрсөтүү	Акия Элебестен чындап жаакка жегенде, ачуу үнүн барынча салып, өгүз догун карматкан. (Сыдыкбеков)
Өзү тойсо да, көзү тойбоо	Өзүндөгү болгондорго алымсынбай, каниет кылбай дагы алсам, жутсам деген ниет менен сугун артуу	Ач көз өзү тойсо да, көзү тойбойт, бирөөгө көз артканын койбойт. (фольк.)
Өпкөсү жок	Жеңил мүнөз, көйрөң, курулай күүлөнүп, жээлиге берме, мактаанчак, дарданкүү	-Айылда принцче кийинсең, балдар сени өпкөсү жок дебейби?! (Жусупов)
Пейил күтүү	Менменсинүү, өзүн жогору саноо	Коңшу пейил күтсө, үй ээси капа болот. (БСМ)
Сакалдуу башы менен	Жашы улгайганына карабай, абийирине карабай, уялбай	Сакалдуу башы менен башкарма акем эмне болду? (Убукеев).
Сиркеси суу көтөрбөө	Чыртылдап урушуп, эч нерсени сүйбөө, сөз көтөрө албай силкилдөө, силкинип жактырбаган абалда болуу (көбүнчө бир жери ооруп, жаны кейип, же капа болгон учурларда)	Сиркеси суу көтөрбөгөн, ачуулуу кожоюн сөздү уккусу келбеди. (Сасыкбаев)
Сөзгө сараң	Көп сүйлөбөгөн, оңой менен оозунан кеп чыкпаган, унчукпаган	Өлмөсхан - ар кимге ачылып сүйлөбөгөн сөзгө сараң адам. (Жантөшев)
Таш боор	Ырайымсыз, эч кимге жаны ачыбаган, ыракымы жок,	Тыныбектен өткөн таш боор, мээримсиз болгону

	кара мүртөз	учун атасынан көңүлү сууду. (Каимов)
Терс аяк	Оң айтса, тескери алган, каяшачыл, тил албаган кежир	Терс аяк уулуң сүйлөшкүсү да келбей койбодубу? (Абдукаримов)
Териси тар	Ачуусу чукул, урушчаак, сөз көтөрүмү жок, кыялы чатак.	Териси тар киши экен. Териси тар немеге айта албадым. (БСМ)
Тили буудай кууруу	1. Такылдап кыйын сүйлөө, чеченсип сүйлөө; 2. Быдылдап бат-бат сүйлөө, быжырап капкайдагыны сүйлөй баштоо; 3. Сөзү менен ыраазы кылуу, сөзү менен бүтүрүү (тилине күчү чыккан жалкоолорго карата).	1. Ия, оңбогон абышка, демейде деле тилиң буудай куурат. (Бейшеналиев) 2. Уулунун тили буудай кууруп, сайрап турган кезин эске түшүрдү. (БСМ) 3. Сүйлөсө тили буудай куурат, иштесе эки колу шалдая түшөт. (БСМ)
Тили узун	Уккан-көргөнүн айта берген, сүйлөөк, ушакчы	-Анашов, мен сени жакшы көрөм, жакшы кишисиң. Бирок, тилиң узун... (Үмөталиев)
Тил эмизүү	Натыйжасыз, курулай убада бере берип ишти узартуу, алдоо, куру бекер үмүткөр кылып, көпкө создуктура берүү.	«Бармын» деп Өскөнбай тил эмизип койгон го, келем десе, келип калат эле. (Турусбеков).
Тоң моюн	Тил албаган, айтканга көнбөгөн, көңүл коюп иштөөнү каалабаган, кежир	Тоң моюндарын мага айтыңыз. (Жантөшев)
Чычканга кебек алдырбаган	Абдан зыкым, аябагандай сараң, өтө сак, аяр	Чычканга кебек алдырбаган немелерди качанга чейин имерчиктейбиз? (Үмөталиев)
Шодоконун бүркүтүндөй	Жутунуп, жулкунуп турган нысапсыз	Шодоконун бүркүтүндөй эле жутундум. (Кыдырмышев)
Эки жүздүү	Өң карама, бир сөздө турбаган, өңдү көрсө жүз тайды, тайсалдама, кошоматчы	Ач көздүк менен эки жүздүүлүк эми уругун чача албайт, биз аны күнүгө аластап турабыз. (Ашымбаев)

ТУТУМУНДА СОМАТИЗМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Эки компоненттен турган:

Фразеологизмдер	Лексикалык мааниси	Оозеки, жазуу кепте колдонулушу
1.	2.	3.
Ай жамалдуу	Айдай сулуу, абдан сулуу, сулуулугу суктандырган, ажарлуу, келишимдүү	Ай жамалдуу бото көз. (фольк.)
Ак кол	Оор ишке кол тийгизбеген, кара жумуш кылып көнбөгөн, андай иштен кача турган жалкоо, жан бакты	Алар ак кол болуп жаман үйрөнүп кетишти. (Сыдыкбеков)
Ак сөөк	1. Ата-бабасы тектүү киши; 2. Өтө назик, абдан сыпайы, сөөгү таза	1. Элдияр хан ак сөөктүгүн көрсөтүп, кара тамандарга кошулган жок. 2. Ал кыз бир көргөн кишини суктанткан ак сөөк, аста басып, аяр сүйлөйт.
Алаканга салгандай	Дапдаана, ачык-айкын, белгилүү	Ошол үйүнүн эшигинде туруп алып, алаканга салгандай көрүнгөн Ош шаарын суктана карачу. (Борбиев)
Ала көөдөн	1. Барбалактаган ак көңүл, оюнда арамдыгы жок; 2. Мактанчаак, курулай күүлөнгөн, жеңил мүнөз	1. Ала көөдөн күрсүлдөп, Анжыяндык айры сакал Санжыбек. («Манас») 2. Ала көөдөн адамдар, куру дүрмөт мылтыктай. (Үсөнбаев)
Алкы бузук	1. Алдым-жуттум, ач көз, жегич-ичкич, нысабы жок; 2. Соргок, тамакты көп ичкен, нысабы жок	1. Бай-манаптын алкы бузук, Мал ордуна киши жейт. (Токтогул) 2. Алкы бузук киши.
Артык баш	Ашыкча, тийиштүү өлчөмдөн ашык, артыкча	Артык баш толуп жаткан буюм жасап,

		Миңдеген мээлей, байпак алдык токуп (Үмөталиев)
Асмандын башы	Өтө кымбат, абдан кымбат	Күндөн-күнгө тамак-аштын баасы асмандын башы болуп бара жатат, колунда жоктор кантти экен.
Ачык ооз В:Оозу ачык Оозу бош	Укканын ичине сактап тура албаган, билген-көргөнүн айта берген бош ооз	-Акиш, сен качан ачык ооз элең, «бээ сойдук» деп эч кимге айтпа. (БСМ) В.: -Оозу ачыктардын бири мен, сиз мени абайлаңыз. (БСМ) -Оозу бош неме балдарды кантип «кой дешке» эрки жетет? Өзүңүз ойлоңузчу! (БСМ)
Бал тил	Адамды өзүнө тарта, кызыктыра жылмалап айтылган, ынандырып көйүткөн өтө чебер, жылма, сылык сөз	Карабек кызылдардын чоңун бал тилге салып жанына аралжы тапчудай, Каныбектин маңдайына барып тура калды. (Жантөшев)
Бармагын тиштөө	Өткөн ишке өкүнүү, арман кылуу, өкүттө калуу	Барпы жаштыгын, аял ала электигин эстеп бармагын тиштеди. (Байтемиров)
Бармак басым	Кичинекей, кенедей, бармактын ордундай	Бармак басым жери көгөрүп калыптыр.
Баш адашуу	Өтө көп, же татаал нерсенен учу-кыйрын таба албоо	Ал гүлдөрдүн улам бирине учуп-конгон эң сонун кооз көпөлөктөрдөн башың адашат. (Мидин)
Баш айлануу	1.Көңүлү караңгылоо, өзүн начар сезүү, башы тегеренүү, алсырап кетүү: 2.Кандайдыр бир ишти аткарууда, маселени чечүүдө ж.б. учурда көпкө чейин ойлонуп, эмне кыларын билбей ыргылжың болуу, өзүнчө	1. -Туруп - олтуруп сүйлөшсөм болот эле башым айланып кетет. (Осмоналиев). 2. Капыстан бул маселе торго чалып алды да, Абылкасым буйдалып, башы айланып, бир топко бул тордон чыга

	бир чечимге келе албай башы маң болуу	албай турду. (Абдукаимов)
Баш аламан	Иретсиз, тартипсиз, чакчелекей, чар-жайыт	Бул жерде тартип да жок баш аламан, Куш көргөн каргалардан болдук жаман.
Баш байлоо	Кызга куда түшүп, кудалашып коюу, же жесир аялды бирөөгө алып берүү, никелештирип коюу	Эгерде сен Сарыгул менен баш байласаң да менден жашырбооң керек эле. (Абдукаимов)
Баш ийүү	Моюн сунуу, багынуу, айтканына, талабына макул болуу, көнүү	Байым - башынан мыйзамга баш ийген адам. (Сыдыкбеков)
Баш кошуу	1. Бирге болуу, чогулуу, биригүү, бир тилектеш, мамилелеш болуу 2. Үйлөнүү, турмуш куруу	1. Карыларды баш коштуруп, акыл сурады. (БСМ) 2. Ата-энелери кеңешип туруп, экөөнү баш коштуруп коюшту.
Баш көтөрбөө	1. Бир нерсеге өтө берилип иштөө, бүт мүмкүнчүлүгү, бардык күчү менен аракеттенүү, катуу киришүү 2. Каршылык көрсөтө албоо, өзүнүн алсыз экендиги көрүнүү 3. Катуу сынып калуу, уят болуп калуу	1. Биз күнү-түнү баш көтөрбөй иштедик. 2.«Жармач туугандарың жер чукушуп, баш көтөрө алышпай калышпадыбы?»,-деди Асанбайга туугандары. (Сыдыкбеков) 3. Уялганыман кечке баш көтөрө албадым.
Баш тоголотуу	Үйрөтүү, жол көрсөтүү, баштоо	Чолок ооз шайтан баш тоголотуп, аларды өзүнө союл кылып алды. (Сыдыкбеков)
Баш чайкоо	Бир нерсеге абдан өкүнүп, кайгырып, же таң калып туруу деген мааниде колдонулат	Карап турган эл- журтуң башын чайкашып зарлады. («Курманбек»)
Башка келүү	Кокусунан кандайдыр бир нерсеге (көбүнчө кырсыкка, оор абалга, кыйынчылыкка ж.б.) дуушар болуу	Башка келсе көтөрбөскө чара жок.
Баштан аяк	Бүт баардыгы, тегиз, түгөл, толугу менен	Деле сүрүштүрүп тыяк-быяк, ата-

		жотолорубузду баштан аяк бүт билишет экен. (Бейшеналиев)
Башты оорутуу	Болбогон бир нерселерди айта берип мазени алуу, тажатуу	Көрүнгөн шылтоолорду айтып башты оорутту.
Башы ачык	1. Эч кимге менчиктелинбеген, эчким ээ болбогон, эч кимдин тиешеси жок; 2. Кудалашкан, сүйлөшүп макулдашкан жери жок (кызга карата), башка күйөөгө чыгууга, кетип калууга мүмкүнчүлүгү бар, кылчактай турган, кармала турган эч нерсеси жок (күйөөдөн чыккан, же жесир калган аялдарга карата)	1. Башы ачык буюм. 2. -Кантти?! Менин башым ачык эмес да? (Бейшеналиев)
Башы бар	Бир нерсенин жөн жайын жакшы билген, ар нерсени түшүнгөн, түшүнүгү жакшы	Башы бар чымчык сага карматпас. (Осмоналиев)
Башы бышкан	Бир нерсеге абдан такшалган, дасыккан, жакшы-жаманды башынан көп өткөрүп бышыккан, кадик болгон, катылган	Бирок азыр башы бышкан, ал кездеги мен эмес. Мен жетим, жетилдим, эч киминден эми бала кем эмес. (Элебаев)
Башы жок	Акыл-эси жок, начар, бир нерсенин жөнүн түшүнө албаган	«Сенин башы жок балдарың үчүн мектепке чакырылып жүрүп, чачым агарды. Карыттың!», - деп урушчу элең. (Осмоналиев)
Башы оор	1. Кебелбеген, абдан салмактуу, токтоо, оор басырык; 2. Бир нерсени анча этибар албаган, оңой менен жылбаган	1. Унчукпас, башы оор шофердун бурк эткени угулду (Өмүрбаев) 2. «Жаш туруп мынча башы оор болорбу?» деп кайнене өз алдынча кобуранып жатты. (БСМ)
Башын аттоо	1. Күйөөсүн теңсибей	1.-Менин гана башымды

	чаньп кетүү, жактырбай таштап кетүү, башка бирөөгө ооп кетүү 2. Тийиштүү адамга айтпай, билдирбей, анын макулдугун укпай туруп өзүнчө, өз билгениндей иштей берүү	аттайт э, томаяктын кызы! (Сыдыкбеков) 2. Башымды аттап, сөзүмдү таштап, Бекназардан калка күтүп кеткен экен деп, каарына алса кантти? (Касымбеков)
Башын куттуктоо	Кандайдыр бир жагымсыз начар иштен (катуу оорудан, чоң кырсыктан, узак жолдон ж.б.) аман калган адамга сый көрсөтүү иретинде кийим-кече кийгизүү, же бир нерсе тартуулоо	-Иниң өзү келгенде, башын куттуктап ат мингизейин. (Жантөшев)
Бет ачар	Кандайдыр бир иштин башталышы, алгачкы башталмасы	Менин айтып отурганым бул китепке бет ачар өңдүү гана. (Бөкөнбаев)
Бет маңдай	Бетме-бет, тике, бет алды	Алдымдан бет маңдай чыга калды.
Бети ачык	Ийменгенди, тартынганды билбеген, уяты жок, кашка	Бети ачык келин.
Бети жок	Уятсыз, абийирсиз	Бети жоктун айтканын кара!
Бети калың	Уялганды билбеген, уялбаган, эч нерсени тоготпогон, кенебеген	Күйгөн-бышкан калың эл, Бети калың зулумдан. (Барпы)
Бети күйүү	Бирөөнүн алдында өзүн айытуудай, күнөөлүдөй сезип, катуу уялуу, тике карай албоо, өтө ыңгайсыз абалда болуу	Байдын жесири да, Чырым да беттери күйүп, ага саламдашууга батына албай жүрүшкөн. (Каимов)
Бетине кармоо	Кандайдыр бир ишке себеп, негиз кылуу үчүн бир нерсени шылтоолоп, ага таянып бүтүрүү аракетинде болуу	-Жантай баатыр, улуу башымды кичик кылып, жалпы саяктын тоодой кадырмандарын бетине кармап келсең, мен чанмак белем? (Бейшеналиев)
Беш көкүл	Эс тартып, бойго жетип калган, турмушка чыга элек кыз	Анда менин беш көкүл кезим. (БСМ)

Бир боор	Жакын, туугандык жакындык жагы бар	Канча кылган менен бир боор да.
Бир ичеги	Тамакты аз ичкен, анча батыра иче албаган, аз ичип-жебеген	Бир ичеги болуп калыптыр.
Бир ооздон	Бүт, баардыгы тегиз бир кишидей болгон	Мыктылар бир ооздон убада кылышты. (Осмоналиев)
Бир ууч	Кичинекей, аз гана, үркөрдөй болгон	Сен эмне, бир ууч жакыр элдин жалпак эски болушусун. (Бейшеналиев)
Бой бербөө	Баш ийбөө, моюн сунбоо, ыркына көнбөө	Бул жолу да энем кайнилерине бой бербеди. (Сыдыкбеков)
Бой жетүү	Чоңоюу, өспүрүм курагына келүү, жетилүү	Мугалим бой жеткен эркек жана кыз балдардын кээ бирөөлөрү менен аңгемелешти. (БСМ)
Бой көтөрүү	Өзүн башкалардан жогору санап менменсинүү, мыктысынуу, кекирейүү	Ашыра бой көтөрүп, ашыра сынтагып кеткен да болбойт. (Сыдыкбеков)
Бой түзөө	Айыккандай көрүнүү, жакшы боло түшүү (ооруп өлүм алдында жаткан адамга карата айтылат)	Сыягы бой түзөп жатат окшойт. (Медетов)
Боор ачырлык	Зээн кейите тургандай, абдан аянычтуу	Ак куунун боор ачырлык абалын, манжаларын тыпырата, кулачын салбырата маалымдады. (Бейшеналиев)
Боору ооруу	Боорукерлик кылуу, жардам берүү, жакшылык жасоо	Алардын кызга боору ооруду.
Боору бүтүн	Аман-эсен, телегейи тегиз, эч убайымсыз, кайгысыз	-Э, кызым, азыр кайда барсаң, мамайдын көрү болбодубу? Боору бүтүн киши калбайт окшойт. (Абдукаимов)
Боору катуу	1.Таш боор, ырайымсыз, бирөөгө жан тартпаган, эч ырайым кылбаган;	1. Түк карабайт жалчыга, Боору катуу канкорлор.

	2. Аябай күлүү, күлкүсүн тыя албоо, күлкүдөн ыкшып калуу; 3. Катуу ыйлоо (көбүнчө балага карата); 4. Чоңоюу, бой жетүү, баралына келүү	(Осмонов) 2. Күлүп атып, боорум катып калды. 3. Аргасыздан ата кетти жүрөгү сыздап, бала калды боору катып, солуп ыйлап. (Касымбеков) 4. «Өлбөсө булар дагы боору катып адам болор» деп чал күрсүнүп койду. (БСМ)
Боору таш	Ырайымсыз, эч кимге жаны ачыбаган, ыракымы жок, кара мүртөз	Тыныбектен өткөн таш боор, мээримсиз болгону үчүн атасынын көңүлү сууду. (Каимов)
Боору эзилүү	1. Абдан жакшы көрүү, элжиреп ичи ысуу (көбүнчө балага карата); 2. Абдан капа болуу, ичи күйүү, катуу кайгыруу; 3. Күлкүсүн токтото албоо, ыкшып күлүү, кыткылыктай берүү; 4. Көбүнчө эрип-эпчип, көгөрүп-татарып көпкө, узак ыйлап калган кичинекей балага карата айтылат	1. Небересин кебетесин көрүп, боору эзилип калды. 2. Элди, жерди сагынганымды айтпа! Ойлосом, боорум эзилет. (Аалы) 3. Кыз күлкүсүн тыя албай, боору эзилип жатты. (Укаев) 4. Шүмүрөйгөн гана албарсты, мына бул баланын боору эзилип калса эмне болот, ыя! (Исмаилов)
Бото көз	Бадырайган, жоодураган, балбылдаган, көзү чоң	Сурмалуу бото көзүң жаркылдаса, Бозойдун жүрөгүнө бербейт маза. (Аалы)
Бою жибүү	Кандайдыр бир нерсеге ыраазы болгондой эргип, дене бою жазыла түшүү, элжирөө, сүйүнүү	«Макул» деген сөздү укканда, Сатардын бою жиби кетти. (БСМ)
Боюна бүтүү	Кош бойлуу болуу, боозуу	Эгер жыл айланбай боюма бүтүп, төрөп койбосом, күйүттөн эле тындым болот элем... Бала үчүн гана жашап жүрөм. (Каимов)
Боюнан бошонуу	Төрөө, төрөп алуу, көз	Жеңем боюнан

	жаруу	бошонуп, тыңыйын деп калган. (БСМ)
Боюнан түшүү	Бала төрөлөөр убактысына, айына жетпей төрөлүү, ичтен өлүү түшүү	Келиндин боюнан түшүп калды.
Бөрү тил	Эки жагы миздүү, өтө курч темир буюм	Бөрү тил болот сыр найза, Бөйрөгүнөн сундуруп. («Олжобай менен Кишимжан»)
Бут тосуу	Бирөөгө кыянаттык кылуу, жолтоо болуу, жолун тороо, тоскоолдук кылуу	Кандай максат менен аларга бут тосуп мүдүрүлткүсү келет? (Жантөшев)
Бутуна жыгылуу	Жалынып - жалбарып кечирим суроо, кечирип кой деп өтүнүү	Эми тиги берендин бутуна жыгыл, кечке ыйлап. (Осмоналиев)
Бутуна туруу	Өз алдынча оокат, тиричилик өтөрүү, өзүнчө жашоо мүмкүнчүлүгүнө жетишүү, турмуш шарты оңолуу	Жаркынбайдын турмушу оңолду, бутуна турду. (Бейшеналиев)
Буудай жүздүү	Ак жуумал, ак саргыл, жакшынакай, өңдүү-түстүү	Жээрде мурут, ичке каш, буудай жүздүү... датка тактысынан түштү. (Осмоналиев)
Дени өлүү	Эмне кыларын билбей далдырап калуу, аябай коркуп кетүү, акыл-эсин жоготуу, эч нерсени сезбей жалдыроо	Надзирателдин дени өлүп калды. (Бектенов)
Дениң сообу	Акыл-эсиң ордундабы, эмне болгонсуң, соосуңбу деген сыяктуу мааниде колдонулат	- Өйдө-төмөн кепке түшүнбөй оолжуйсуң, деги дениң сообу? (БСМ)
Душман көзүнө	Башкалар ушундай экен го деп түшүнсүн, ушундай деп ойლოსун деген максатта, сыр алдырбоо аракетин билдирүүдө колдонулат	Байымбет душман көзүнө эчтекени элебегендей, тымызын мемиреп, ... булардын көксөөсүн суутуу максатын көздөдү. (Бейшеналиев)
Жаагы ачылуу	1.Токтолбой жаалданып, ээлигип сүйлөй берүү, жаагын жанып көп	1. Анархан ызаланса да жоошуп, тартына түштү. (Сыдыкбеков)

	сүйлөө; 2.Бир нерсеге көнүгүп, эргип, улам кызып сүйлөй, же ырдай баштоо	2. Сиздин шарапатыңыз менен жаагым ачылып, анча-мынча ырчы аталгансыдым. (Бейшеналиев)
Жаагын басуу	1.Унчукпай, сүйлөбөй калуу, дым болуу; 2.Унчуккус, сүйлөгүс кылып коюу, унчуктурбай салуу	1. Мына, эми мен жаагымды бастым, бастым! (Абдукаимов) 2. Ал дагы колун акырын көтөрүп, Веранын жаагын басты. (Касымбеков)
Жаагын ысытуу	Жаакка катуу чабуу, жаакка чаап жазалап коюу	Анын жаагын ысытып, кичине окутуп кой, ашынып кетти.
Жаагың сынгыр!	Какшанып көп сүйлөгөн кишиге, жаагын жанып ыксыз көп ыйлаган балага карата жактырбоо, тилдөө, тыйып коюу, же суук кабар, суук сөз айткан кишини тилдөө, каргоо маанисинде колдонулат	-Тим болбой ага, жаагың сынгыр! (Абдыраманов)
Жаагыңды бас!	«Сүйлөбө», «унчукпа», «үнүңдү чыгарба» деген сыяктуу кекетүү, тилдөө маанисинде колдонулат	-Жаагыңды бас!- колундагы ачкычты Чыңгызга сунду. (Осмоналиев)
Жалгыз бой	1.Үй-бүлөсү жок, жалгыз өзү, кара башы, бойдок, өзү эле; 2.Үй-бүлөсүнө, бала- чакасына, үй- тиричилигине өзүнөн башка каралашар, жардамдашар, кол кабыш кылар кишиси жок, эч кимиси жок	1. Жалгыз бойлукка жабыркаган таалимчисин алаксытып, көөнүн жубатты. (Бейшеналиев) 2. Ал киши жалгыз бой болучу.
Жан ачытуу	Жанга тийүү, жан кейитип тынчсыздандыруу	Аркы-берки сөздөн кийин, жан ачыткан чындыкты айтты. (Жусупов)
Жан аябай	Өлөр-тирилерине карабай, бардык күчү, бүт мүмкүнчүлүгү менен, жан талашып	Кыскасы, манаптар менен жан аябай күрөшө баштадык. (Жантөшев)

Жан багуу	Керт башынын гана камын ойлоо, эптеп күн көрүү	Булар кийик көтөрүп келет экен, убактылуу болсо да, ошолордон жеп жан багамын. (Мидин)
Жан берүү	1.Өлүү, каза табуу, көз жумуу; 2.Актыгы үчүн касам ичип, ант берип далилдөө шарты	Башы менен асфальтка катуу жыгылган бала, ошол жердин өзүндө жан бериптир. (Медетов) 2. «Ууру эмес десең, балаңдын жанын бер?!» - дешти энеме алар.(Сыдыкбеков)
Жан бирге	Бири-бири менен өтө ысык, абдан жакын, ынак, кыйышпас, өтө таттуу	Кызга жан бирге жеңеси кошо кейип, кошо сыздайт. (Сыдыкбеков)
Жан дүйнө	Ички сезим, ой, кулк-мүнөз, табияты	Мындай суук сөз жан дүйнөңдү өрттөп кетет экен. (Борбиев)
Жан жок	1.Абдан коркок, жүрөгү жок, кайратсыз; 2.Бир нерседен корккон, кооптонгон, чочулап жүрөк заада болгон коркунучтуу абалга карата колдонулат; 3.Эч нерсени тоготпогон, сезбеген, өтө чыдамкай	1. -Сенде жан жок тура, күн мурун эле титирейсиң. (Байтемиров) 2. Далай баласын жерге берип, жүрөгү калган энеде жан жок. (Укаев) 3. -Ай ушунда жан жок, эртеден кечке муз ойногондо бул залкар бир тердебейт. (Укаев)
Жан кечти	Ар кандай кыйынчылыктан, жамандыктан баш тартпаган өлөрман, өжөр, эмне болсо ошо болсун деп, жанын кыйган шум адам	Ушул кагаздын айынан кимдер гана жан кечти болбоду. (Ашымбаев)
Жан кирүү	1. Тирилүү, өмүр сүрүү, жашоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу; 2.Жандана баштоо, кызуу абалга өтүү (ишке, же кандайдыр бир кыймыл-аракетке карата); 3.Тыңуу, чыйралуу,	1. Болду-болбоду Серекке кайра жан кирди. (БСМ) 2. Эл көбөйүп, базарга жан кирип калган экен. (БСМ) 3. Эмне кыларын билбей айласы кетип

	бирөөгө каршылык көрсөтө алгыдай абалга калуу деген мааниде	турду эле, алды жактан топ караан көрүнө калганда жан кире түштү. (БСМ)
Жан күйгүзүү	Аябай ачуусуна тийүү, намысына келтирүү, ызасын жеткирүү	Туугандарынын жан күйгүзө айтканын, Сарала тим олтуруп укту. (Сыдыкбеков)
Жан кыйышпас	Бири-бири менен абдан ысык, өтө таттуу, эч ажырагыс, ынак	Казынын Нарын шаарында кыйышпас жакын достору бар. (Баялинов)
Жан сактоо	Оокат-тиричилик кылуу-жашоо	Андан көрө экөө баш кошуп жан сактабайбы. (Каимов)
Жан соога	Өлүмдөн аман алып калууну суранган өтүнүч, абдан өтүнүү менен суранган сөз	Өгүзгө таңып, чыргайды аралатканда дагы жан соога сураган эмесмин. (Осмоналиев)
Жан талашуу	1. Жан аябай катуу иштөө, жанын үрөп иштөө; 2. Кандайдыр бир коркунучка, өлүмгө ж.б. каршылык көрсөтүү, андан кутулуу үчүн жан далбаса кылып катуу аракеттенүү, жан аргасын издөө	1. Жан талашып жакшы иштедим. (Жантөшев) 2. Жан талашып үңкүрдүн оозун тырмалашса керек. (Бөкөнбаев)
Жанга батуу	Бир нерсенин запкысын тартып аябай кыйналуу, жан кейиткендей, намысына тийгендей өтө катуу таасир этүү (кандайдыр бир шарт, бирөөнүн кордогону, же суук тил ж.б. карата)	Калыймандын кейиштүү сөздөрү жанга батып кетти. (Жакыпов)
Жанга теңебөө	Бирөөлөрдөн өйдө саноо, жогору саноо, башкалардан артык деп эсептөө	Гүлмира да, Нурлан да өздөрүн жанга теңешчү эмес. (Борбиев)
Жанда жок	Абдан мыкты, чыгаан	Келиним, бечара, жанда жок белек берүүнү самаган. (БСМ)
Жандан түңүлүү	Өлөт экенмин деп ойлоо, жашоодон үмүт үзүү, абдан коркуу	Башкасын билбейм, мен өзүм жанымдан түңүлүп калгамын. (Убукеев)

Жаны ачуу	1.Бирөөнү аяган, ага жан тартып, боорукерлик кылып кейиген абалда болуу; 2.Ызага, кордукка, теңсиздикке жаны кашаюу, абдан ачуусу келип ардануу, катуу намыстануу	1. Аячу элең жаның ачып энеке, Мен кой айдап, түшкөн кезде адырдан. (Турусбеков) 2. -Жаны ачыган айбан баланы кезигеден алып, тиштеп ыргытса кантет? (Бейшеналиев)
Жаны бирге	Бири-бирине өтө жакын, абдан ынак	Искендер биздин үйгө көп келчү, агам менен жаны бирге эле. (Абдукаимов)
Жаны калбоо	1.Жакшы көрүү, эпилдеп жайдары, жакшы мамиле жасоо, сүйүнүү; 2.Бир нерседен чочулап, сары санаа болуп абдан коркуп кетүү	1. Чотур кызынан жакшы кабар алып келгенине жаны калбай аябай сүйүндү. (Абдукаимов) 2. -Ой, жаным калсачы! Сен белең?
Жаны караруу	Абдан ачуусу келүү, түнөрүү, туталанып эмне кылар айласын таппай катуу ызасы келүү	«Алар укумунан тукумуна өтчү чексиз бийликтеринен ажырап калабызбы?» деп жандары карарды. (Осмоналиев)
Жаны кейүү	1.Оорудан жапа чегүүдөн ж.б. абдан катуу кыйналуу; 2.Боору оору, жаны ачуу, аёо	1. Чөгүп калган курган эне кандан, тенден сызылып чыккан баласы үчүн кечип, жүрөгү мыкчылып жүрчү. (Сыдыкбеков) 2.Менин ал мунжу балага жаным кейиди.
Жаны чыгуу	1.Өлүү, көз жумуу, дүйнөдөн кайтуу; 2.Катуу коркуу, бир нерседен кооптонуп үрөйү учуу	1. Кебетеси, жаны чыгарына аз эле калса керек. (Баялинов) 2.-Жинди турбайсыңбы, кызылдай жаным чыкты, агып өлөт экен деп. (Абылкасымов)
Жаным курман!	Көбүнчө балдарга карата жалынып-жалбаруу, мээримдүү мамиле жасоо маанисинде колдонулат	-Оозундан секет болоюн, ушул кепти жеткирген оозундан! Жаным курман!

		(Медетов)
Жанын жейт	Катуу кыйналат, кыйноо тартат, жаны жай албайт	-Каран бала жанын жеп атыры, бирок мейли, айта берсин, бекер отургуча кызык калп экен. (Айтматов)
Жанын сабоо	1.Кандайдыр бир максат үчүн тырышып, тыным албай, жан талаша иштөө, катуу киришүү, кара жанын карч уруу; 2.Бир нерсени далилдөө, же эч нерсени мойнуна албоо максатында жанталаша катуу аракеттенүү, аябай киришүү	1. Канчалык жанымды сабасам дагы, бир чоң илимий эмгегимди чүргөп бүтүргөнгө чактым жеткен жок. (БСМ) 2. «Адам жакшысы деле үч түргө бөлүнөт», -деди Сырбай, Осмонду утуп чыгууга жанын сабап. (Осмоналиев)
Жанындай көрүү	Абдан жакшы көрүү, өтө ысык көрүү	Анткени, мен дыйканчылыкты жанымдай көргөн адаммын. (Эралиев)
Жанынын бардыгынча	Алынын келишинче, мүмкүнчүлүгүнүн болушунча, чаркы жетишинче	Ал жанынын бардыгынча кыйкырды. (БСМ)
Жапа тырмак	Бүт баары, бардыгы, бири калбай, жапырт, жалпы	Алар «чатырды бир жарым айда жаап бүтөбүз» дешип, жапа тырмак шерт байлашкан. (Ашымбаев)
Жарым жан	Алты саны аман эмес, бир мүчөсү кем, майыбы бар, оорукчан	-Биз болсок, жарым жан кишилерге баш-көз болуп ушул жерде калалы. (Укаев)
Жез таңдай	Сөзгө чебер, чечен, акындыгы жетик	Алтын жаак, жез таңдай, Ырчы болгон экенсиң. (Токтогул)
Жел өпкө	Ала көөдөн, көйрөң, куру мактанчаак, жеңил мүнөз	Бир жагынан жел өпкө жаштарды ээрчитип кеткенине иренжиди. (Укаев)
Жел таман	1. Бир жерге жай алып тура албаган, аягы сай таппаган, басанаак; 2. Жеңил мүнөз, туруксуз, шайкелең	1. Арба, курган жел таман, балдарды ээрчитип кайда кетип калды? (БСМ) 2. Ал жел таман

		ойсоктогон мүнөздөрүнө жараша эң болбогондо көз жашы кылып тынуу керек. (БСМ)
Желкеге минүү	Өзүмчө эмгектенбей, бирөөгө салмагын салып, анын эсебинен күн көрүү	«Өзүңчө эмгектенсең боло, качанкыга чейин биздин желкебизге минесиң? Биз да карыдык», - деп атам жемелей баштады. (Бейшеналиев)
Желкеси жок	Абдан кежир, кыйык, тил албаган	Бала туруп, мындай желкеси жокту ким көргөн?
Жилиги үзүлгөнчө	Мүмкүнчүлүгү болушунча, күчү жетишинче, буту-бутуна тийбей катуу чуркоо, жүгүрүү деген мааниде	Курманбек айылды көздөй жилиги үзүлгүчө жүгүрдү.
Жолборс жүрөк	Эч нерседен коркпогон, тайманбас, баатыр, эр жүрөк	Бул ушундай жолборс жүрөк, муну менен эрегешип болбойт. (Каимов)
Жону бар	Семиз, эттүү	Жаздын узак, катаал болгондугуна карабастан, айрым тың чабандардын малынын жону бар. (БСМ)
Жону жука	Колунда жок, жоксуз, жарды, кедей	«Жонуңар жука экенин билип турганда, жок намыстын кереги эмне?», - деди Зуура. (Убукеев)
Жону калың	Колунда бар, бардар, бай	«Алардын жону калың, биз аларга теңеле албайбыз да», - деп кембагалдар чуулдашты. (БСМ)
Жонун салуу	Тоготпоо, сестенбөө, теңине албаган, жактырбаган, көңүлдөнбөгөн түр көрсөтүү.	Кудайберген - чынжырлуу жолборс да, Тыныбек менен Султанаалыга кыр көрсөтүп, жонун салат. (Каипов)
Жоон моюн	Анча-мынчаны	-Жаш туруп, эмитен

	тоготпогон, менменсинип кербезденген, кенебеген, тил албаган	жоон моюн болсоң, сени ким жакшы көрөт? (БСМ)
Жүз карашпоо	Катуу таарынышып же чатакташып бири-бирине такыр жолугушпай, бет алышып көрүшпөй, бирин-бири көргүсү келбей, катуу араздашып калуу	Бул үйдөгүлөр кечинде жүз карашпай, алды-алдынан тарап кетишти. (Медетов)
Жүз чаюу	Жуунуу, бетин жуу	Айнектей тунук сууга кол малып, жүз чайыды. (Осмоналиев)
Жүзү жарык	1. Ажарлуу, жайдары; 2. Элге уят болбогудай, эл алдына кызарбагандай, кепке-сөзгө калбагандай абалда	1. Карындашым Кундузжан, жүзүң жарык жылдыздан. (Аалы) 2. Бардыгынын жүзү жарык, көңүлдүү.
Жүзү каралык	Уятсыздык, адамгерчилиги жоктук, шермендечилик, маскарачылык	Биз үчүн жакшылык ойлобой, бардык жүзү каралыкты ойлоп жүргөндөр ушулар экен да! (Жантөшев)
Жүзү курсун	Уятсыз, уялганды билбеген, бетинде кызылы жок деген мааниде жек көрүү, тилдөө иретинде колдонулат	Болбосо жүзү курсун алардын, куттуу журтта кеп кылчу сөз эмес! (Медетов)
Жүлүнгө жетүү	Абдан катуу тийүү, жанына батуу, ачуусун, ызасын келтирүү	Асылдын ушул сөзү жүлүнгө жетти.
Жүрөгү агарбоо	Көңүлү калуу, жек көрүү сезими пайда болуу, эч кечире албоо	Курумбай кудасына берген сөзүн жокко чыгарган Осмонкулга эми жүрөгү агарбай калган. (Өгөбаев)
Жүрөгү айлануу	Кускусу келүү, окшуй тургандай болуп, өзүн начар сезүү, жипкирүү	Жүрөгү айланып, окшуганы араң турат.
Жүрөгү айрылуу	Аябай сүйүнгөндө, же катуу корккондо апкаарыган, элел-желел болуп өтө толкундаган абалда болуу	Жүрөгүм чочуп айрылып, Жүдөдүм жаман кайгырып. (Калык)

Жүрөгү ак	Жүрөгүндө кири жок, арамдыгы, эч арам ою жок, көңүлү таза	Жүргөн-турганынан оройлук сезилген менен, жүрөгү ак бечаралар акыйкатты, адамгерчиликти ыйык тутушкан. (Ашымбеков)
Жүрөгү ачышуу	Бир нерсеге аябай кайгыруу, капа болуп туталануу, жүрөгү сыздоо	Бакенин эстегенде, мына ушул сүйүнүчкө аралаш, жүрөгү ачышып кетет. (Өмүрбаев)
Жүрөгү жаралуу	Кайгылуу, капалуу, санаалуу, абдан оор кайгысы бар	-Качан жаралуу жүрөгүбүздү айыктырасыңар?
Жүрөгү жибүү	Ийигүү, жакшы көрүү, ыраазы болуп калуу	Аны көргөндө эле жүрөгүм жибиди.
Жүрөгү жок	1. Коркок, өтүмү жок кайратсыз; 2. Ырайымсыз, таш боор	1. Жүрөгү жок ургандар, Качып берип сайдырар. (фольк.) 2. -Урдум сени, жүрөгүң жок турбайбы!
Жүрөгү каноо	Жаны кейүү, кыйналуу	Булар үчүн жүрөгү канап отурган кемпир-Мандаштын кемпири Күлкан. (Өмүрбаев)
Жүрөгү курч	Өтүмдүү, эч нерседен тайманбаган, тартынбаган, эч кайра тартпаган	Буга жанагылардай жүрөгү курч, жалынга толгон жаштар керек. (Эралиев)
Жүрөгү муз	Мээримсиз, боору жок, кайрымы жок, таш боор	Эгерде ал дити супсак, жүрөгү муз адам болсо, Данияр азыр минтип ырдай албайт эле. (Айтматов)
Жүрөгү опколжуу	Кандайдыр бир жаманчылыкты, жаман кабарды сезгендей, өзүнөн-өзү кооптонгондой, сестенгендей абалда болуп, тынчы кетүү, токтоно албай, корко берүү, санааркоо	Айканын жүрөгү жанагыдан бешбетер опкоолжуду. (Жоошбаев)
Жүрөгү өлүү	Абдан катуу коркуп, жалкып, жалкоотой болуп калуу, баш көтөргүс, бир	Колго түшкөн жаралуу баатырдын жүрөгү өлгөн экен деп, ...атчан

	нерсени экинчи кайталагыс болуу	эки жигитке айдатып айлына жөнөтөт. (Каимов)
Жүрөгү сыздоо	Абдан катуу кайгыруу, капа болуу, кайгыга батуу, кейүү	Мезгил да ырын ырдап, ыйын ыйлап, жакшысына кубанып, жаманына жүрөгү сыздап өтөт. (Өгөбаев)
Жүрөгү таза	Көңүлүндө кири жок, ак пейил, эч арамчылык ойлобогон	Менин жүрөгүм таза эле.
Жүрөгү тоо	Кебелбеген, кенебеген, эч коркконду билбеген, солк этпеген, баатыр	Барамын мен, Кызылдардын сабына, Жүрөгү тоо, Каармандар жанына. (Турусбеков)
Жүрөгү түшүү	1. Абдан катуу коркуу, аябай эси чыгып калуу; 2. Катуу корккон, аябай эси чыгып калган баланын бейтап абалына карата айтылат (мындай учурда балдарда кусуу, өңдөн азуу, элирүү сыяктуу көрүнүштөр пайда болот)	1. Аны билген түрмөнүн чоңдорунун жүрөгү түшүп, араң жүрүшөт. (Бектенов) 2. Жүрөгү түшүп, абышкаларга апаптатып, кемпирлерге жүрөгүн көтөрттүк. (БСМ)
Жүрөгү элжирөө	Кандайдыр бир ичти жылыткан кубанычтуу, жакшы сезим пайда болуу	Жүрөгү элжиреп, үйгө кирген баланы ата-энеси салкын тосуп алышты. (Каимов)
Жүрөгү экөө	Ашкан баатыр, баатырдын баатыры	Жүрөгүң экөө эмес.
Жүрөгүн ачуу	Абдан берилип, чын ыкласы менен жадырап-жайноо, өтө мээримдүү кабылдоо	«Келиңиз, Теңир берди, аке, келиңиз!» деп жүрөгүн ачып, меймандарын төшөккө чыгарып, калдастады. (Касымбеков)
Жүрөгүн өйүү	Кандайдыр бир нерседен тынчсызданып, сары санаа болуу, санаркап ойлоно берүү, жүрөк заада болуу	Мына бул көрүнүш Күмүштүн жүрөгүн өйүй баштады. (Жантөшев)
Жүүнү бош	Болбураган, жоош, чыйрак эмес, тың эмес, бөлжүрөп колунан анча эч	Өңгө аялдарга караганда Мариянын жүүнү бош, кайраты кемдей туюлчу.

	нерсе келе бербеген	(Ашымбаев)
Ийненин көзүндөй	Эң эле кичинекей, тырмактай, кенедей, өтө кичине	-Ийненин көзүндөй иш үчүн мени убара кылбай эле койсоң болмок. (БСМ)
Иреңи бузулуу	Коркуп кетүү, корккондон өңү өзгөрүлө түшүү	Мокочо көргөн ийри тумшук Гриша менен Атабайдын ирендери бузулуп, сөздөрүнүн аягына чыкпай, аңкайып туруп калышты. (Саатов)
Ит арка	Ынтымагы жок, ыркы жок, бирдиктүү эмес	Ит арка бүлө ооздон сөзүбүздү талашып, душманга төш ачып берди. (Өгөбаев)
Ичи ала	Арам ойлуу, пейили бузук, ою түз эмес	Байбагыш уулунан Конокбай менен Бообек экөөнүн ичи ала экени аныкталды. (Өгөбаев)
Ичи арам	Кара ниет, арамдыгы бар, тымызын жамандык ойлогон	Ичи армдан:не кылам деп сурасам, Бир тыйынга мага сат дейт даңкынды. (Осмонов)
Ичи жакшы	Арамдыгы жок, ою түз, кишиге кара санабаган	-Ошол келиниң, ичи жакшы бирөөгө сыр узатса керек.
Ичи күйүү	1.Өкүнүү, аябай кайгыруу, капалануу, абдан кейүү; 2. Ардануу, ызалануу; 3. Көрө албастык, ичи тардык кылуу, кызгануу сезиминде болуу	1. Асандын качып кеткенине абдан ичим күйдү. 2. Бирөөлөрдүн ичи күйүп, бирөөлөрдүн тили кычышып, өсөк күлкү кылышар. (Абдукаимов)
Ичи муздоо	Көңүлү калуу, ичи жылыбоо, мурдагыдай болбой сууй түшүү, жек көрө баштоо	Бөлөсүнүн тун баласына эми ичи муздай баштады. (БСМ)
Ичинен күлүү	Билгизбей астыртан шылдыңдоо, табалоо	Айла жок, ичимден күлдүм, жаштыктын оргу-баргысы деген кандай! (БСМ)
Ичинен сызуу	Кайгы-капасын сыртына чыгарбай, өзүнчө капалануу, өз ичинен	Атаңды апаң аяп, ичинен сызып жүрүп кеткен экен да

	катуу убайым тартуу, өзүнчө бушайман боло берүү	жарыктык. (Бердикеев)
Ичи тардык	1. Башкалардын ийгилигин көрө албаган, өзүнөн башкаларга жакшылык каалабаган, өзүмчүл; 2. Кызганчаак, абдан кароо, териси тар	Жарашпас ичи тардык азаматка, Тар болбо, тардык жаман тирүү чакта. (Осмонов)
Ичи чыкпоо	Ыраазы болбоо, канааттанбоо	Ага тиги уй түгүндөй ойроттон хандык тийбей, кайдагы бир уруунун ханы аталып жүрүшүнө өзүнүн да ичи чыкчу эмес. (Көчкөнов)
Ичке сактоо	Эч кимге айтпоо, сыртка чыгарбоо, башкага билдирбөө	Ал көргөн кегин ичке сактап жүрдү. (БСМ)
Кабагы ачык	1. Кайгы-капасы жок, жайдары, көңүлдүү; 2. Кабагым-кашым дебеген, пешенелүү, ажарлуу, жылдызы жарык	1. Шергазыга чыгып келе жатканда жолукту. Анын кабагы ачык экен, кол алышып бакылдады. (Осмоналиев). 2. Кабагы ачык келин экен.
Кабагы бүркөө	Капалуу, көңүлү ачык эмес, түктөйүңкү	Жамал улам токтой калып, эрдин тиштейт, кабагы бүркөө. (Сыдыгалиев)
Кабыргага кеңешүү	Ары жак, бери жагын байкаштырып, абдан ойлонуу, шашпай көпкө ойлонуу	-Кабыргага кеңешип, эртеңке дейре жообунду бер. (Бейшеналиев)
Кабыргасы ачылбаган	Семиз, абдан семиз, жону билинбеген	Мал кабыргасы ачылбаган бойдон кыштан чыгат. (Байтемиров)
Кан буугандай	Тып эле, дароо эле, ошол замат, арыдан-бери	Өзү бүтүм чыгарды, өзү баарын кан буугандай токтотту, бирок Эдигейди ойлободу. (Айтматов)
Канды кызытуу	Делебесин козгоо,	Анын ырынын сөзү да,

	ышкысын, арттыруу	обону да канды кызыгчу. (Борбиев)
Кан жутуу	Күйүмдүү адамынан ажырап, оор кайгы тартуу, күйүттүү болуу	Ата-энемден тогуз жашымда ажырап, зар какшап, кан жуттум эле. (Жантөшев)
Кан ичкич	Киши өлтүргүч, канкор, ырайымсыз, мыкаачы, зулум	Кыларын кылып коюп кан ичкичтер, жылмайып, четте гана аман калды. (Турусбеков)
Кан какшоо	1.Зар кагуу, зарлаган кейиштүү абалда болуу; 2.Кайра-кайра, улам-улам айта берүү; 3.Зыркырап-сыздап ооруй берүү, жан кейите аябай ооруу	1. Күн какшап басмачынын азабынан, зарлады муңга батып далай бейбак. (Шамшиев) 2. Кетип жатат туштушка, кан какшап, үгүттөп отуруп, ээ боло албай жатабыз. (БСМ) 3. Бүгүн менин бутуколум кан какшап ооруйт да, күн бүркөө болгондуктан болсо керек. (БСМ)
Кан төгүү	Аябай кыргын салуу, өлтүрүү	Каарданып алыпсың, Канымды төксөң, мен мына. («Манас»)
Каны бузулуу	Аябай ачуулануу, чыдамы кетип, кыжыры кайноо	Өткөн-кеткенди эсине түшүрүп, каны бузулуп кетти окшойт, бир аз желпилдеп барып токтоду. (БСМ)
Канына сиңүү	Көнүп кетүү, демейдегидей көрүнүшкө айлануу, кадимкидей эле сезилүү	Мунун баары көз ачкандан бери канына сиңип, абдан маш болуп алган кесиби эле. (Укаев)
Кара жүздүүлүк	Уяты жоктук, шермендечилик	Мына ушул калп, алдамчылык, кара жүздүүлүктү Жолболдуев жашырып-жаппай, уялып да койбой, Качыкеге ачык айтты. (Абдукаимов)
Кирпиги жабышуу	Карайлоо, уйкусу келүү	Көзү сүзүлүп, кирпиги

		жабышып, араң отурду. (БСМ)
Кирпик какпоо	Уктай албай коюу, уйку бетин көрбөө, уйкусу качуу, чырм этпөө	Чалгынга барган берендер, Чаалыгып кирпик какпады. (Бөкөнбаев)
Кол алдында	Бирөөнүн карамагында, бийлигинде, бирөөгө көз каранды	«Кол куушуруп көзүн карап тургандай, мен анын кол алдында эмесмин», -деди Култай.(Абдукаримов)
Кол башчы	Колго, аскер күчтөрүнө, согуш күчтөрүнө жетекчилик кылып башкаруучу, командачы	Улуу ата мекендик согушта кол башчылар, аскерлер, тылда иштегендер душманды жеңүү үчүн жан-алы калбай күрөшүштү.
Кол кайруу	Көбүнчө өзүнөн улуулардын урганына, чаап жибергенине унчукпай тим болуп калбай, каршылык көрсөтүү, жооп кылып кайра уруу, кармаша кетүү, кол тийгизүү	Өчүн ала, дем алдырбай койгулап, тигинин кол кайрууга чамасын келтирбеди. (Эсенканов)
Кол кууштуруу	1. Кечирим суроо, сурануу, алдына түшүү, өтүнүү, өтүнүч кылуу; 2. Баш ийүү, багынуу	1. Кол куушуруп кудаларың келет, андан көрө ошолорду күт. (БСМ) 2. Азаматтар эл намысын сактаган, кол куушуруп, бут кучактап жатпаган. (Маликов)
Кол салуу	1. Уурдоо, бүлдүрүү, бирөөнүн же көпчүлүктүн мүлкүн законсуз өзүнө ыйгарып алуу, уруксатсыз менчиктеп алуу; 2. Бирөөгө тийишүү, колу тийүү, уруу; 3. Согуш ачуу, уруш баштоо, басып кирүү	1. -Менин малыма кол салып, семиздеп сойгонду ким коюптур аларга! (Бейшеналиев) 2. Шымаланган жигиттер ыкыс берип, Зуураканга кол салганы араң турушат. (Сыдыкбеков) 3. Башчыңа колум саламын бурут, Малыңды талап аламын бурут. («Манас»)

Кол сунуу	Көздөгөн максатка, ойлогон ойго жетүүгө умтулуу, аракет кылуу, далалаттануу	«Балам, болбос ишке бекер кол сунба», - деди. (БСМ)
Кол тийгизүү	1.Кандайдыр бир ишти аткарууга, иштөөгө бир аз катышкан болуу, көмөктөшүү; 2.Бирөөнү чаап жиберүү, уруп, же муштап ийүү	1. - Айтпадымбы! Сырткы, ички көр оокатка колунду тийгизбе. Өзүм тейлейм. (Бейшеналиев) 2. Апам атама кол тийгизди.
Кол үзүү	1.Байланышпай, барышып-келишпей, катышпай, катташпай калуу, байланышы болбой калуу 2. Бир нерседен ажыроо, айрылуу, такыр кол жууп калуу, жок болуу.	1. -Мен да сага «ошондон кол үз» деп айтканы жаткам. (Саатов) 2. Биз биртике эле көзүбүз мындай боло калса, жылкылардан кол үзүп кала турганбыз. (Баялинов)
Кол шилтөө	1.Колу менен белги берүү; 2.Эч нерсеге карабай, бардыгын таштап салуу, мейли кереги жок деп коюу, бардыгына көз жумуу	1. Жолдошу акырын кол шилтеп койду. (БСМ) 2. Акыры баарына колун шилтеп, көз жумдуга салды. (Абдукаимов)
Колго алуу	1.Ишти, же башка нерсени жөнгө салуу, жакшыртуу аракетинде болуу, өйдөлөтүүгө, оңдоого катуу аракеттенүү, белсенип киришүү; 2.Бирөөнү өз тарабына тартуу, өзүнүн айткан-дегининен чыкпай тургандай кылып, аны менен мамиле түзүп, муютуп коюу, өз кишиси кылып алуу	1. Чарба төмөндөп кетти, колго албасак болбойт. (БСМ) 2. Айтор, эртеңки күн өздөрү үчүн кандай болорун бүрүл баамдаган, өкмөттүн жаш өкүлүн жакшылап колго алып коёлу деген ойдо Качыкенин ич койнуна киришти. (Сыдыкбеков)
Колго кароо	1.Материалдык жактан бирөөгө көз карандуу болуу; 2.Жыйылып оттой албай, колдон жем-чөп, же,	1.Жарды туугандарым минтип, колго карап отурат. Биздин деле алыбыз чак. (БСМ) 2. Топоз кышында

	колго багылып калуу (малга карата)	башка малдай колго карабайт. (Абдукаримов)
Колго түшүү	1. Уурулугу, кылмышы ж.б. билинип кармалып калуу; 2. Туткун болуу, камалуу	1. -Сак бол, колго түшүп калба. 2. Байбичесин кайра Курткага көчүргөнү келдим, абышкасы колго түшүп калыптыр. (Бейшеналиев)
Колдун кириндей	Бат эле жок болуп, түгөнүп кала турган, тез жоголуп кетме, түбөлүктүү эмес	Дүйнө, жашоо дегендин өзү колдун кириндей нерсеби? (Садыбакасов)
Колтугуна кирүү	Эпилдеп-жепилдеп бирөөгө жалынып, ишенимге өтүүгө, өз кишисиндей болуп жакындашып, аралашып кетүүгө аракеттенүү	Курманбай мен жокто таенемдин колтугуна кирип алып, жамандай берчү. (Элебаев)
Колу жеңил	1. Колуна алган иши бат бүтөт, же тез өтөт деген мааниде; 2. Мал мууздаганда жаны көпкө чыкпай турган; 3. Дарылоо, эмдеп-демдөө, аялдардын төрөтүн кабыл алуу сыяктуу иштери жолдуу боло турган, ал дарылаган адамдар тез айыгып кете турган	1. Анын колу жеңил. 2. -Колуң жеңил го, балам, кенедей козу эмгиче эле тыбырап жатат. 3. «Колуңдан айланайын, колу жеңил деп, көп кишиден уктум», - деди кемпир врач кызга. (БСМ)
Колу туткак	Майда-чүйдө нерселерди, колуна тийгенди уурдап, жымырып, кете берме, жулук ууру, кичине уурулук жайы бар	Колу туткак байбичелер өздөрүнчө бүлкүлдөшүп, күлүп жөн болушту. («Куйручук»)
Колунда бар	Жетиштүү, оокаттуу, бардар	Өзүндө жоктор колунда бар агайындан, айылдаштарынан күчүнө унаа алып, ага жүгүн артып, бир-бирине каралаша өбөк-жөлөк болуп келатышкан кишилер кең пейил, бейпил тартты. (Сыдыкбеков)

Колунда жок	Жетишсиз, начар, алсыз, жоксуз	Адилетсиз турмуш ай, Колунда жок болгон соң, Бечаралык ушундай. (Токтогул)
Көз жаруу	1.Төрөлүү, жарык дүйнөгө келүү (балага карата); 2.Төрөө, боюнан бошонуу, бала төрөп алуу, балалуу болуу (аялга карата)	1. Таң аппак атып калган кезде, бала көз жарды. (БСМ) 2. Кудай кошкон жубайынын аман-эсен көз жарып алуусун алдадан үч убак тилеп жүрөт. (Бердикеев)
Көз жеткис	Өтө алыс, учу-кыйры жок, чектөөгө мүмкүн болгон, абдан узак, болжолсуз	Көз жеткис мобул терең жар, Капчыгай менен барабар. (Маликов)
Көз жумуу	1.Өлүү, каза болуу, дүйнөдөн кайтуу; 2.Жалтануу, коркуу, калтааруу; 3.Тобокел кылуу, белсенүү, мейлиге салуу, капарга албоо, билсе да билмексен болуу	1. Кайран Музооке абабыз аз гана ноокастап көз жумду. (Бейшеналиев) 2. Көз жумбай жоодо чабышат, Дээринде бар эр киши. («Мендирман») 3. Бул жолу байбичеңиздин амал-айласына көз жуумп коё албайсыз! (Сыдыкбеков)
Көз жүгүртүү В.: Көз чаптыруу Көз жиберүү	1.Үстүртөн, жалпысынан байкоо жүргүзүү, бир сыйра айландыра карап чыгуу, үстүртөн байкап көрүү; 2.Тез-тез карап, окуп таанышып чыгуу	1.Жапар кызыл үйдүн ичине көз жүгүртүп келип, Зулайка менен Зейнештин жазып жаткан газетасын көрдү. (Баялинов) 2. Кагазды алды, бүктөөсүн жазып, көз жүгүрттү. (БСМ) В.: Каныбек айланага көз чаптырды. (Жантөшев) Саадат астыртан көз жиберип, ойлуу отурат. (Сыдыкбеков)
Көз ирмебөө	1.Уктабоо, уктай албоо, кирпич какпоо, уйку	1. Түнү бою көз ирмебей из караган,

	бетин көрбөө, такыр уктабай чыгуу; 2.Жалтанып да койбоо, эч жазганбай тике кароо	Алыста маекчинин чырагы өчтү. (Осмонов) 2. Айбалта колго алышып, Көз ирмебей салышып. («Манас»)
Көз тийүү	Элдик ишеним боюнча: ооруп калууга, же башка кырсыкка дуушар кыла тургандай даражада бирөөнүн сугу өтүү, көзүгүп калуу	Көл болбой эгер кыз болсо, Көз тиймек экен капкачан. (Сарногоев)
Көзгө басар	1.Жападан-жалгыз, бар болгону, турганы, бирөө гана; 2.Бирден-бир, мыкты көрүнгөн, эл оозуна кирген, өзгөчөлөнүп турган	1.Анын көзгө басар жалгыз кызы оорудан карарып калыптыр. (Жусупов) 2. -Биздин көзгө басар сыймыгыбызга ушундайча кароого жарайбы, жолуң болгур!
Көзгө илбөө	1.Теңине албоо, киши катарына көрбөө, тоготпоо, өзүнөн башкаларга маани бербөө, теңсинбөө; 2.Уялбоо, ийменбөө, тартынбоо, адеп, тартип сактоо	1.«Байсынып, бексинип мени көзгө илбей жатасың, Адыке»,- деди жаны кашайган Казак тилин тартпай. (Сыдыкбеков) 2. Бирок, азыр улуу-кичүүнү көзгө илбей эле сөгүнүп кирчү. (Медетов)
Көздөн учуу	Абдан зарыл болуу, табылбоо, эңсетүү, сагындыруу	Билсең, анын кадыр-баркы көздөн учкан учурда билинет тура. (Абакиров)
Көзүн тазалоо	1.Жок кылуу, өлтүрүү, жайлап салуу; 2.Жок кылуу, сарп кылуу, түгөтүү, аягына чыгуу, бүтүрүү	1.Жылматай адегенде тирүү айгак өз кызынын көзүн тазалайт. (Осмоналиев) 2. Дарыга алып келген беш сомдун көзүн тазалады. (БСМ)
Көзүнө карабоо	1.Аябоо, азаят, түгөнөт деп ойлобоо, аянбай жумшоо, марттык менен жок кыла берүү; 2.Тартынбай тике айтуу, бетке айтуу	1. Акчанын көзүнө карабай сатып ала берди. (Бердикеев) 2. Эч кимдин көзүнө карабай, болгонун болгондой айтты. (БСМ)

Көзүңдү ач!	Абайла, байка, сак бол, ушунчанда эсиңе кел деген сыяктуу, кекетүү, зекүү маанисинде колдонулат	«Мен ферма башчысы экенимди таанып ал, көзүңдү ач!» деп Суксур кабак чытып, Дөөткө өкүм унчугат. (Осмоналиев)
Көзүңдү кара!	«Абайла», «байка», «этиет бол» деген мааниде колдонулат	«Ой, карыя, көзүңдү кара!» деп, бир маалда үстүртөн кыйкырык чыкты. (Жусупов)
Көк бет	Оюндагысын бербеген, айтканынан кайтпаган, долу, абдан өжөр	Калпа өзү өтүнүп отурса, мынча көк бет болуп дулдуошу жарабас. (Бейшеналиев)
Көк мээ	Акылынан айнып калган, кайбир, келесоо, макоо	«Көк мээ атама жетсин убалым» деп каргап отурат. (Айтматов)
Көкүрөгү тунук	Акыл-эстүү, сезимдүү, зээндүү	Токтогул акындардан туйгун болгон, Көкүрөгү тунук акын-булбул болгон. (Барпы)
Көкүрөк күчүк	Эң кенжеси, эң кичүү баласы	Ата кургур кантсин, көкүрөк күчүгү Шарипаны жакшы көрчү. (Сыдыгалиев)
Көөдөнүн көтөрүү	Менменсинүү, бой көтөрүү, өзүн жогору саноо, мактануу	Колун бөйрөгүнө ала коюп, көөдөнүн көтөрүп, сөзү дымактуу чыгып жатты. (Ашымбаев)
Куйма кулак	Укканын унутпаган, улама	Бар кабарын алдырып, Куйма кулак кулагын, Укканыңа кандырып. («Семетей»)
Кулагы жок	Сөз укпаган, тил албаган, кыйык (көбүнчө балдарга карата)	«Кулагы жок десе, дагы айтканды аткарбай жатасыңбы!» деп энеси урушту.
Кулагы катуу	Жакшы укпаган, чала уккан, дүлөй чалыш	Келиндер аны «кулагы катуу аке» деп тергешчү.
Кумурска бел	Бели ичке келген, келишимдүү, сындуу, сыйда	Шайлоо - кумурска бел, татынакай келин.
Кулкуну бузук	Жегич, ичкич, алдым-жуттум	Айыл өкмөттүн кулкуну бузук өңдөнөт, ишти

		бүтүрбөй эле тил эмизчү болду.
Кур алакан	Колунда ала келген эч нерсе жок, жөн эле курулай	«Шаарга кур алакан барбайлы» деп, бир токтуну союп, кымыз, каймак алып жөнөп калдык.
Кур ооз	Үйдөн бир нерсеге ооз тийбей, даам сызбай	Куттуу үйдөн кур ооз чыккан болбойт, бул ата – бабадан келе жаткан салт.
Куу баш	Баласы жок, такыр бала көрбөгөн	Алтымышка келип, куу баш атанып, бала жытына зар эле.
Куш тилиндей	1.Кичинекей, тырмактай, аз гана; 2.Кичинекей, аз гана, кыскача жазылган кат, кабар ж.б.	1. Ал келгенде табакта куш тилиндей гана эт калган. 2.Согуштан куш тилиндей кабар келгенин күткөндөр канча, кара кагаз алып зар какшагандар канча.
Кызуу кандуу	Өзүн-өзү токтото албаган, ачуусу чукул, токтомдуу эмес, мүнөзү чапчан, чоогоол	Кызуу кандуу жаш балдар өздөрүнүн кылган иштери үчүн жооп берип жатышты.
Маңдай тери	Өз эмгеги менен тапкан нерсе, иштеп тапкан акысы, накта эмгегинен жаралган үлүшү	Таман акы, маңдай тер менен тапкан нан кандай таттуу!
Мойнуна алуу	Кемчилигин, күнөөсүн, кылмышын танбоо, болгонун болгондой айтуу, чынын айтуу	Өз күнөөсүн мойнуна алып, башын жерге салып, көпчүлүктүн алдында кечирим сурап турду.
Мойнуна коюу	Кемчилигин, күнөөсүн, кылган кылмышын далилдеп берүү, тана албагыдай кылып далилдөө	Ар бир күнөөлүү ишти мойнуна коюп далилдеп бере алсаң гана, ашкере кыл, эл алдына сал.
Моюн бербөө	Баш ийбөө, макул болбоо, жеңилбөө, көңүл бөлбөө	Ал дагы эле моюн бербей, өзүнүн айтканынан кайтпайт.
Моюн сунуу	Айтканына, койгон талабына макул болуу, баш ийүү, көнүү,	Көпчүлүк деген көпчүлүк да, айткандарына уюп,

	каршылык көрсөтпөө	макул болуп, моюн сунду.
Мурдун көтөрүү	Кекирейтүү, менменсинүү, көпкөлөң тартып чиренген абалда болуу	Мансабына чирендиби, кийинки кездери Жанузак мурдун көтөрүп, жанына киши теңебей калды.
Мурдун чүйрүү	Жактырбоо, теңине албоо, теңсинбөө, тоотпоо	Көңүлүнө жаккан жокпу, айтор Асыл мурдун чүйрүп, басып кетти.
Мууну бошоо	Бирөөгө жаны ачып, боору ооруп кейүүдөн улам зээни кейип ыйлагысы келүү, кейиштүү абалга туш келүү, токтоно албай жашып кетүү	Жетимдердин абалына боорум ооруп, муунум бошоп, аяп турдум.
Мээси жетпөө	Түшүнбөө, баамдай албоо	«Бул немеңерге менин мээм жетпейт, өзүңөр эле түшүнбөсөңөр» деп чоң апам компьютерди көрсөтүп.
Оймок ооз	Оозу кичинекей, бөйтөйгөн (көбүнчө кыздарга, алардын сулуулук сапатына карата айтылат)	Кыргыздын кымча бел, бото көз, оймок ооз кыздары, алардын тоо жаңыртып, шаңкылдап күлгөндөрү ай!
Омурткаң сынгыр!	«Оюнунду токтот» деген мааниде ойноок балага карата тилдөө, жемелөө иретинде колдонулат	«Ойнобой, омурткаң сынгыр! Сабагыңды качан окуйсун?» деп урушуп жатып араң үйгө киргизди.
Ооз ачуу	Орозосун ачуу, рамазан айында жарык чыккандан күн батканга чейин тамак ичпей, кечинде убагы келгенде тамак ичүү	Мусулманчылыктын парзы болгон 30 күн орозодо ооз ачуу убагы болгондо атайын дуба окулат.
Ооз ачпоо	Сүйлөбөө, унчукпоо, эч нерсе айтпоо	Чогулушта бир гана Жамийла ооз ачкан жок, калганы өз кызыкчылыгы боюнча суроолорду берип жатышты.
Оозго кирүү	Өзүнүн жакшы сапаттары, адамгерчилиги	Келиндин келгенине аз гана убакыт болсо да,

	менен элге белгилүү болуп, эл оозунда айтыла баштоо	айыл элдеринин оозуна кирип, сөзгө алына баштады.
Ооздон түшүрбөө	Дайыма айтылуу, сөз болуу, эл арасында даңазалануу, унутулбоо	Бул окуя катуу таасир бергендиктен, ооздон түшпөй, элдин эсинде көпкө калат го.
Ооз көптүрүү	Курулай менменсинип, көтөрүлүп, мактанып сүйлөө, оозу менен опуруп-жапыра берүү	Шайлоо алдындагы депутаттардын ооз көптүрүп, «асмандагы айды да алып берчүдөй» убадалары унутулуп калгансыйт.
Ооз тийүү	Тамак ичүүнү баштоо, даам татуу	Кыргызда тамактын алды нандан ооз тийүү менен башталат.
Оозуңа кара!	Антип айта бербе, байкап сүйлө, абайла деген мааниде зекүү, кекетүү иретинде колдонулат	-Эй, бала! Оозуңа кара! Эмне деген сөздөрдү айтып жатасың? Ар бир сөзүң үчүн жооп бересиң!
Оозуңа май!	Кандайдыр бир жакшылык, же жакшы кабар жөнүндө билгизген кишиге карата сүйүнүү, толкундануу менен алкоо маанисинде	Жеңемдин уул төрөгөнүн уккан апам: «Оозуңа май! Садаган болоюн!»- деп алкап жатты.
Өпкөсү жок	Жеңил мүнөз, көйрөң, курулай күүлөнүп, жээлиге берме, мактанчаак, дардаңкүү	Баягы өпкөсү жок эме, адатынча мактанып койгон го, элдер жок нерсени келип сурашса, уялып жатам.
Өпкөсүн үзүү	Катуу уруу, өтө ооруксунтуу	-Келсинчи, анын өпкөсүн үзбөсөм, шишиң толду!
Согончогу канабоо	Такыр төрөбөө, бала көрбөө	Апамдын өмүрүндө согончогу канабаса да, баарыбызды өз баласындай эле асырады.
Сөөгү агаруу	1.Семирип, эттенип калуу, оңолуу, эс алып, тыңып калуу; 2. Абдан ыраазы болуу.	1. Жаңы эле келин алып, кайнене болуп сөөгү агарды эле, капысынан болгон кырсык тилегин таш каптырды. 2.-Келип сөөгүмдү

		агарттың, эми сага эки дүйнөдө тең ыраазымын.
Сөөгү таза	1. Мүчөсү, сын-сыпаты келишкен, сымбаттуу; 2. Аралашмасы жок, чыныгы	1. Жаңы келген мугалимдин сөөгү таза, дили аппак экен. 2. «Машинанын сөөгү таза, ак жолтой» деп ээси мактап жатты.
Тамыр жаюу	Бекем орношуп, алынышып алуу	Ичкилик деген нерсенин жаштар ортосунда тамыр жая баштаганы абдан өкүнүчтүү.
Таңдайы катуу	Абдан суусоо, тили оозуна батпоо, тили кургоо	Тоонун башына чыгып келип, таңдайы катып, булактын суусунан кере – кере жутту.
Таш боор	Ырайымсыз, эч кимге жаны ачыбаган, ыракымы жок, кара мүртөз	Мезгил сен таш боор белең, не деген сулуулукту өчүргөн.
Терисине батпоо	Сүйүнүү, кубануу, көңүлү абдан куунак болуу	Жолдубай ойлогону оңунан чыкканына терисине батпай турду.
Терс аяк	Оң айтса, тескери алган, каяшачыл, тил албаган кежир	Майрам таенесине терс аяктыгын көрсөткөндүктөн, тил угуп калды.
Тил азар	Тил албаган, айтканга көнбөгөн, адамды жадаткан кежир, кыйык	Ал ошондой адамзатка кошулгусу келбеген, тил азар неме.
Тил алуу	Айтканга көнүү, макул болуу	Тилек апасынын айтканына ынанып, тил алып отуруп калды.
Тилден калуу	Көбүнчө катуу ооруп сүйлөй албай калуу, сүйлөө жөндөмдүүлүгүн жоготуу	Атам көп жылдык оорудан кийин тилден калып, бул дүйнө менен коштошту.
Тил тийгизүү	Көбүнчө улгайып калган, же улуу адамдарга каяша кылып, тил кайрып, орунсуз, начар сөз айтып көңүлүн калтырып коюу	-Сага болушам, сенин таламыңды талашам деп, аксакалга да тилим тийип, осолдук кылдым.
Тили катуу	1. Абдан катуу суусоо, чаңкоо; 2. Куштардын сайроо мезгили токтолуу, сайрай	1. Ээси менен кой кайтарган Жолборс карышкыр кол салып, таң аткыча короо

	албай калуу	кайтанып, тили катып, ичи куушурулуп турду. 2. Айлана тыптынч. Булбулдун тили каткан кез тура.
Тили кыска	1.Бир нерсени айтууга, сүйлөөгө мүмкүнчүгү, укугу жок, акылдуу эмес; 2.Оюндагысын, айтайын дегенин толук, ачык жеткире албоо (көбүнчө башка бир тилден экинчи тилге карата)	1.-Баарын көрүп-билип турам, айтайын десем тил кыска. 2.Бөлөк жер, бөтөн элде тилим кыска болуп, толук кандуу сүйлөшө албагандыктан, тилди үйрөнүп жатам.
Тили таттуу	Жаш баланын тили жаңыдан чыгып, кужурап, татынакай сүйлөй баштаган учуру	Маянын тили таттуу убагы, сүйлөгөн сөздөрүнө бирде күлүп, бирде таң калабыз.
Тили узун	Уккан-көргөнүн айта берген, өтө сүйлөөк, ушакчы	Ал биздин айылдын «телефону», баарынан кабардары, тили узуну.
Тил эмизүү	Натыйжасыз, курулай убада бере берип ишти узартуу, алдоо, куру бекер үмүткөр кылып, көпкө создуктура берүү	Директорубуз бүгүн да бизди тил эмизип узатты, эми өзүбүз эле аракет кылбасак, иш ордунан жылчудай эмес.
Толук кандуу	Ар тараптан, абдан мыкты, жеткиликтүү	Студенттин билеттин суроолоруна берген толук кандуу жообуна комиссия мүчөлөрү ыраазы болушту.
Тоң моюн	Тил албаган, айтканга көнбөгөн, көңүл коюп иштөөнү каалабаган, кежир	Баламдын кээде тоң моюндугу, кээде ак көңүлдүгү кармап калат.
Узун кулак	1.Көптү билген, көп нерседен кабардар; 2. Уганаак, тез уга коймо, ушакчы	1.Көп жашаган адам узун кулак, көсөм болот эмеспи. 2. «Узун кулак ушакчы жеңе» айылдын тиги башынан бул башына тез эле кабарды жайылтты.
Уй түгүндөй	Өтө көп, сансыз, жер жайнаган	Чынгызхандын колу жер бетине уй түгүндөй каптап келе жатат.
Уйдун бөйрөгүндөй	Башы кошулбаган,	Уйдун бөйрөгүндөй

	бирикпеген, ынтымагы жок, бири-бирине жакындашпаган.	болбой качан биригесиңер деги?
Чала жан	Араң эле жаны бар, өтө алсыз, өлөсөлүү, чала өлүк, эси ооп, эсинен танып калган абалда	Бала чала жан төрөлдү, «адам болуп кетээр бекен» деп доктурлар кабатыр болушуп, болгон аракеттерин кылышууда.
Чачтан көп	Өтө көп, абдан көп, өтө арбын	Иштерим чачтан көп, кайсы биринен баштаарымды билбей, башым маң.
Чекеси жылыбоо	Жарыгындай, алымсынгандай абалда болбоо, эч нерсеге жетпөө, жарыбоо, жакшылык көрбөө	Таалайга турмушка чыкканы Гүлжандын чекеси жылый элек.
Эки жүздүү	Өң карама, бир сөздө турбаган, өңдү көрсө жүз тайды, тайсалдама, кошоматчы	Эки жүздүү адамдар- биздин коомду бузгандар.
Эки ооз В:Бир ооз Эки-үч ооз	Бир аз, анча-мынча, көп эмес (сөз, кеп ж.б. жөнүндө)	Агайдын мен тууралуу эки ооз сөз айтуу үчүн атайын келгенине абдан ыраазы болдум.

2. Үч компоненттен турган фразеологизмдер:

1.	2.	3.
Айга колу жеткендей	Телегейи тегиз болгондой, болуп-толуп тургандай, бардыгына мүмкүнчүлүгү бардай	Алар анда айга колу жеткендей, дайым эле ушинтип жүрчүдөй болуп, өздөрүн бактылуу сезишчү.
Айтып оозун жыйгыча	Сөзүн бүтө электе, дароо, ошол замат	Биз алар жөнүндө айтып оозубузду жыйганча, өздөрү кирип келишти.
Акка моюн сунуу	Өлүү, дүйнөдөн кайтуу, жарык дүйнө менен коштошуу, өлүмгө моюн сунуу	Чоң энем сексенден ашып, акка моюн сунду.
Ак чөп башта	Оюндун эрежесинен, же сүйлөп жаткан сөзүнөн жаңылып кеткен учурда өзүнүн жаңылганын сезе	«Ак чөп башта, мен бир нерсени айтып алсам болобу?» деп суроо узаттым.

	коюп, «жаңылыштык кечиримдүү болсун» деп өтүнүү маанисинде колдонулат	
Алтын шилекейин чачыратуу	Уккулуктуу, жагымдуу сөз айтуу, жакшы кабар айтуу	Көптөн күткөн кубанычтуу кабарды айтып, эжекем алтын шилекейин чачыратты.
Алты саны аман	Дени сак, оору-сыркоосу жок, күүлүү-күчтүү, алдуу-күчтүү	Алты сан аман болсо, калганын жаратып алыш өзүбүздөн.
Ачуусу мурдунун учунда	Ачуусу чукул, бат ачууланма, болор-болбоско териге түшмө	Кээ бир адамдар сабырдуу болушса, айрымдарынын ачуусу мурдунун эле учунда.
Баш-көз болуу	Башчылык кылуу, башкаруу, көз кырын салуу, каралашуу, жардамдашуу	Кошуна кемпир бизге ата-энебиз жокто баш-көз болор эле.
Баш - оту менен	Биротоло, такыр, бүт бойдон, бир жолу	Ал бул ишке баш - оту менен кирип кетти.
Баш териси бузук	Кара ниет, жаман ойлуу, көңүлү түз эмес, начар	Анын башынан эле баш териси бузук экен.
Баш териси оң	Жүргөн-турганы, жасаган иштери, кишиге жасаган мамилеси ж.б. түзүк, жакшы, начар эмес	Баш териси оң неме бат эле турмушун оңоп кетти.
Башка-баш кошулуу	Жаңы бүлөлүү болуу, жаңы бүлө кошулуу (көбүнчө келин алгандарга карта)	Бүгүн биздин үйдө кубаныч, башка-баш кошулуп, бака-шака болуп жатабыз.
Башы быша элек	Бир нерсенин жөн-жайын абдан биле элек, түшүнө элек, абдан дасыгып кагыла элек, али жаш	Бул маселени чечүүгө Жыпардын алы келбейт, азырынча жаш, башы быша элек.
Башы жерге кирүү	1. Өлүү, каза табуу, көз жумуу, дүйнөдөн кайтуу; 2. Бирөөнүн алдында өзүн кылмыштуудай сезип тике карай албоо, баш көтөрө албоо, оңтойсуз абалда калуу, катуу уят болуу	1. «Бул адаты башы жерге кирмейин калбайт го!» деп аялы күңгүрөндү. 2. Садык көпчүлүктүн алдында өзүнө карата айтылган сынга, башы жерге кирип, кызарып кетти.
Башы-көздөн садага	Баш аман калса болду, башканын кереги жок,	«Жоголгон нерсеге ичти ачыштырбай, «башы-

	кечтим, калганы эч нерсе эмес деген сыяктуу бирөөлөрдүн көңүлүн улоо, же өзүн-өзү сооротуу маанисинде	көздөн садага» деп, кудайга тобо кылалы», - деп Баяман калыс сөзүн айтты.
Башына бак конуу	Иши оңолуу, маңсабы, мартабасы, зоболосу көтөрүлүү	Эжемдин башына бак конуп, эки дүйнөдө тең бактылуу болушун каалаймын.
Башына чай кайнатуу	Бирди көрсөтүү, сазайын окутуу, кыйноо, катуу жазалоо	Эртеси аялы күйөөсүнүн башына чай кайнатып, болгон жумушту аткартты.
Бел куда болуу	Балдарды төрөлө электе, боюнда барда, курсакта экенинде убадалашып, кудалашып коюу	Азат менен Алым ата-бабадан калган салтты улап, бел куда болушту.
Бет бага албоо	Даап карай албоо, батына албоо, түз барууга кудурети жетпөө, тике карай албоо	Атасы өзүнүн күнөөсүн сезип, баласына бет бага алган жок.
Бетин ары кылсын!	Кандайдыр кырсыктуу оор иш, же начар кылык-жорук жөнүндө сөз болгондо андайды көрбөйлү, мындайга кабылтпасын, андан алыс бололу деген маанид	«Анын бетин ары кылсын!»,-деп чогулгандар жакаларын кармашты.
Бетинде кызылы бар	Уяттуу, ыймандуу, абийири бар, ызаат сактаган.	Бетинде кызылы бар жигит дароо ордунан туруп, абышканы отургузду.
Бетине көө жабуу	Бирөөнүн уяттуу ишин ашкерелөө, уятын чыгаруу, айыбын ачып, эл алдына дайын кылуу, маскаралоо	Баш көтөргүс болуп, абамдын бетине көө жабылганына ызаландым.
Беш колундай билүү	Абдан жакшы билүү, бардыгын толук билүү, жат билүү	Бул жердин тоо-ташын жездем беш колундай билет.
Беш колун салуу	Коомдук мүлккө, же башка бирөөгө тиешелүү нерсеге ж.б. ач көздүк, сугалактык кылып ичип-жешке аракет кылуу, башы менен кирип кетүү	Арааны ачылып, элдин мүлкүнө колун салган башкарма көпкө узаган жок, жылуу ордунан ыргыды.
Бөйрөктөн	1. Жок нерселерди ойлоп	1. Колунан келип турган

шыйрак чыгаруу	таап, эч негизсиз чыр чыгаруу, атайын кыйкым табуу, ыксыз күнөөлөө, айыптоо; 2. Болбой турган нерсени тымызын болтуруу, өтө эпчилдик кылуу	адамдар бөйрөктөн шыйрак чыгарбай, иштин кызыкчылыгы үчүн кадам жасашса. 2. Ал бөйрөктөн шыйрак чыгарган неме, бул ишти деле түзөйт.
Безге сайгандай болуу	Күтүлбөгөн жерден, кокусунан болгон окуяга катуу чочуп, уккусу келбей так секирүү	Капысынан өзүнө карата айтылган сынга Күлүмкан безге сайгандай секирип кетти.
Бөтөлкөдөн башы чыкпоо	Өтө көп ичүү, ичкиликке берилип кетүү деген мааниде колдонулат	Азамат жигиттердин колуна иш десе иш, аш десе аш келе турган убактарын бөтөлкөдөн баштарын чыгарбай өткөргөндөрү - абдан уят иш.
Буту-бутуна тийбөө	Тыным албоо, жаны жай албай өтө тез, ыкчам кыймылдоо, жеңил, элпек кыймыл-аракетте болуу	Жакшы кабарды биринчилерден болуп угузайын деген Калыс, буту-бутуна тийбей чуркап баратты.
Буту күйгөн тооктой	Бүжүрөп баса албай калган көрүнүшкө карата колдонулат	-Сен эмне болгонсун? Буту күйгөн тооктой болуп.
Буту үзүлгөнчө чуркоо	Аябай катуу жүгүрүү, өтө ыкчам, тез жүгүрүү, өлөр-тирилерине карабай чымын-куюн болуу	Автобустан калып калбайын деп, Адилет буту үзүлгөнчө чуркады.
Бышы кулак болуу	Көндүм болуу, көнүмүш адаттай болуп калуу, эч сезилбөө	Жедеп бышы кулак болуп бүткөн го, айтылган сөзгө Самат териккен жок.
Душман колдуу болуу	1. Өз ажалынан эмес, бирөө тарабынан өлүм табуу, өлтүрүп коюу; 2. Уурдалуу	1. Назгүлдүн душман колдуу болуп өлгөнү классташтарын убайымга салды. 2. Толгонай апанын элге жек көрүнүп жыйнап алган үрөнү душман колдуу болуп жоголгонун окуп алып ыйладым.
Жаа бою качуу	Кандайдыр бир иш, сөз боюнча кепке-сөзгө	Ал кишини көргөндө Жаңыл жаа бою качат,

	келбөө, өзүнө жакын жуутпоо, качуу, уккусу келбөө, андан алыс болууга аракет кылуу, баш тартуу	өзүн башка нерсе менен алаксытат.
Жаагы жап болуу	1. Бир нерсеге такоол бере албай, кеп кайрып каяша айта албай, сүйлөй албай, унчукпай калуу (көбүнчө бирөөлөрдөн кагуу жеген, шагы сынган, же коркуп кооптонгон учурларда); 2. Үнү угулбай басылып калуу, тынчып калуу	1. Мал уурдоого өзүнүн баласы да катышканын билген Калиман апанын жаагы жап болуп, кирээрге жер таппай калды. 2. Керээли кечке ырдаган магнитофондун бүгүн эмне жаагы жап болуп калган?
Жаак эти шылынуу	Арыктоо, абдан арык болуу	Кайгыдан жапа чеккен келиндин жаак эти шылынган, жүдөңкү абалы көз алдыма тартылды.
Жазасын колуна берүү	Кылган кылмышы, айыбы, күнөөсү үчүн катуу жазалоо, запкы көрсөтүп, уруп-сабоо, сазайын берүү	«Анын жазасын гана колуна бербесемби, жашабагыр!» деп чоң эне небересин тилдеп баратты.
Жалгыз аяк жол	Бир киши гана жүрө турган өтө кууш жол, чубап өтө турган тар жол	Ал капчыгайга жалгыз аяк жол менен барабыз.
Жалпак тилге салуу	Бирөөнү өзүнө тартуу, алдоо, азгыруу максатында көшөтүп, кепти келтире сүйлөп, эритүү аракетин кылуу, өз кызыкчылыгына көндүрүүгө тырышуу.	Куда бала «жалпак тилге салып көрбөйлүбү» деп, өз оюн ортого салды.
Жан алакетке түшүү	Бир нерсеге катуу киришүү, жан талашып аракет кылуу	Ушул ишти бүтүрөйүн деп, жан-алакетке түштүм эле.
Жан-алы калбоо	1. Аябай шашкалактоо, калдастап, жан талашып өтө тез кыймылдоо 2. Эпилдеп өтө кичи пейил, жайдары мамиле жасоо, асты-үстүнө түшүп эпилдөө, эгилип-жыгылуу, аябай сыйынуу	1. Бактыгүл окуянын чоо-жайын түшүндүргөнү жан-алы калбай чуркап келиптир. 2. Алыстан келген меймандарга үй ээси жан-алы калбай кубанып жатты.
Жан бычактын	Өтө коркунучтуу, кооптуу	«Ооруканада жаткан

мизинде	оор абалда, кыйынчылыкта, өлүм алдында	Белек агаңдын абалы оор, жан бычактын мизинде эле турат»,- деп жеңем телефон чалды.
Жан далбаса кылуу	Кандайдыр бир коркунучтуу, кысталыш абалдан кутулуунун, аман калуунун аракетин издөө	Жөргөмүштүн торуна кабылган чымын да жан далбаса кылып, жашоо үчүн күрөшүп жатты.
Жан-дили менен	Чын ыкласы менен, абдан берилип, ынтаасын коюп, бүт мүмкүнчүлүгү менен	Асел жаңы мектепке которулганы жан-дили менен тилди үйрөнүүнүн аракетинде.
Жан тери келүү	Өтө катуу кыйналуу, алдастап жаны кейүү, шайы кетип чабалактоо	Толгоосу кыйын болгондуктан Күлүйпа жеңенин жан тери келип, жанын коёрго жер таппайт.
Жандан аша кечүү	Өзүн-өзү өлүмгө кыюу, өлүмдөн баш тартпоо, коркконду, сактанганды билбөө (көбүнчө бир нерсеге өтө нааразы болгон, же катуу кыйналган абалга карата)	-Жандан аша кечкидей ал эмне кайра төрөлүп, кайра жашайт бекен? Сабырдуу болбойбу!
Жанды оозго тиштөө	1.Баарына тобокел кылуу, өлөр-тирилерине карабай тобокел деп кирише берүү; 2.Абдан коркуу, титиреп жүрөк заада болуу	1. Бала үчүн, ымыркай үчүн канча эне жанын оозуна тиштеп, көз жарышат. 2. Караңгыда келе жатып, баарыбыз жанды оозго тиштеп, «үйүбүзгө аман-эсен жетсек экен» деп тилендик.
Жанын жай алдырбоо В.: Жанын сеп алдырбоо	Тыным алдырбоо, тынчтык бербей, эс алдырбай иштете берүү, тынчын алуу (өзүнө же башка бирөөгө карата)	-Ыбыке, курган жанды сеп алдырбай, көп эле кыйнала бербесеңчи!
Жаны жер тартуу	Катуу чарчап, алы кетүү, шайы ооп, талмоорсуган абалда болуу, ымтырап жаткысы келүү	Ооруп калган турбайбы, Амандын жаны жер тартып, өзүн жаман сезип жүрдү эле, сакайып кетсе экен.
Жаны көзүнө көрүнүү	1.Бир жери катуу ооруп абдан кыйналуу, чыдай албай алдастоо, жаны	1.Этине кирген темирди сууруп алганда, алиги кишинин жаны көзүнө

	кейүү; 2.Аябай коркуу, жүрөгү оозуна тыгылып кооптонуу	көрүндү. 2.Капысынан чыккан карышкырга бетме – бет келип, жаш чабандын жаны көзүнө көрүндү.
Жанын сууруп алуу	1.Аябай коркутуу, айласын кетирүү, жан талаштыруу; 2.Кайра-кайра асыла берүү, катуу шаштыруу, ой-боюна калбай жабышып алуу	1. «Эми бир жолу ушул ушул жерге бастырып келсең, жаныңды сууруп алам» деп зекиди. 2.Макулдугун алмайын жанын сууруп алды окшойт, Алтынай кеткичекти шашты.
Жаның чыгып баратабы?	Эмне болуп баратасың, чыдай турбайсыңбы, эмне шашасың деген сыяктуу мааниде колдонулат	«Шашпай тур! Жаның чыгып баратабы? Жетесиң?»деп кезектегилер кыжылдашып жатышты.
Желкемдин чункуру көрсүн!	Такыр көрбөйүн, ага кайрылбайын, экинчи көргүлүк кылбасын деген мааниде колдонулат	«Ушул үйдү желкемдин чункуру көрсүн!» деп Эсен нааразы болуп кетти.
Жерден боорун көтөрүү	Чоңоюу, өсүп жетилүү, эрезеге жетүү	-Садагаң болоюн! Жерден боорун көтөрүп, киши болуп калган турбайсыңбы.
Жон териңди кий!	Кийимди жактырбаганда кийбесең кийбе, кийүүнү каалабасаң өлүп кет деген мааниде колдонулат	«Деги сага эмне жагат? Кийбесең жон териңди кий! Жыланаң жүр» деп эне кызына нааразы.
Жон терисин сыйыруу	Абдан катуу жазалоо, уруп-сабоо, сазайын окутуу, жазасын колуна берүү, кыйноо	Баласынын жон терисин сыйырды окшойт, коңшу үйдөн чоң жаңжал болуп жатат.
Жонунан кайыш алуу	Уруп-сабап көргүлүктү көрсөтүү, абдан кыйноо, сазайын колуна берүү, катуу жазалоо	Хандын желдеттери дыйкандын жонунан кайыш алышты. (Жомок)
Жумуруна жук болбоо	Ичкен-жегени, тамагы өтө аз болуп алымсынбай калуу, жарыбоо	Анда биз чоң үй бүлө, атабыздын тапканы жумурубузга жук болчу эмес.
Жүз токтотуп кароо	Абдан байкоо, өтө чеберчилик менен, кунт коюп кароо	Жүз токтотуп карасам, баягы Токтаалы атанын баласы экен.
Жүрөгү алып учуу	Кандайдыр бир коопту, же	Алда не болуп кетчүдөй,

	кубанычтуу нерсени күткөндөй тынчсыздана берүү, көңүлү эргип, токтоно албай, алеп-желеп болуу	эненин жүрөгү алып учат.
Жүрөгү жарыла жаздоо	Өтө сүйүнүп, же катуу коркуудан аябай толкундоо, абдан алдастоо, апкааруу абалына карата	Согуштан баласынын аман-эсен кайтканына атасынын жүрөгү жарылып кете жаздады.
Жүрөгү оозуна тыгылуу	Капысынан, байкоосуздан боло калган кооптуу нерседен, угулган кабардан улам катуу коркуп кетүү, эмне кылаарын билбей апкаарый түшүү	Өмүрүндө өлүктү биринчи жолу көргөндүктөн, жүрөгү оозуна тыгылды.
Жүрөгү оозуна келүү	Капысынан, байкоосуздан боло калган кооптуу нерседен, угулган кабардан улам катуу коркуп кетүү, эмне кыларын билбей апкаарый түшүү	Чынаранын астынан чоң кара ит чыга калса, жүрөгү оозуна келип, буту – бутуна тийбей жүгүрдү.
Жүрөгү солк этпөө	Тоотпоо, эч сезбөө, коркуп да койбоо, камырабоо	Өмүрүндө мындан да коркунучтуу абалды башынан өткөргөн жигиттин жүрөгү солк этип да койгон жок.
Жүрөгүндө кара жок	1.Тайманбас баатыр, эр жүрөк, өткүр курч; 2.Ичинде арамдыгы жок, ак ниет, пейли таза, көңүлүндө кири жок	1. Эр Табылды – кыргыздын бактысына жаралган, жүрөгүндө кара жок баатырлардан. 2. Жүрөгүндө кара жок адамдар кандай бактылуу!
Жүрөгүндө оту бар	Өткүр, курч, эч тартынбаган, өтүмдүү	Жаштык кезде кыз – жигиттердин жүрөгүндө оту болот эмеспи.
Жүрөгүнө чок салуу	Бир нерсеге жүрөгү түпөйүл болуп, ичтен сызып кейигендей, тынчы кетип сары-санаа болгондой, же жүрөгү элеп-желеп болуп токтоно албагандай сезим пайда болуу	Биздин айылга Жаныш келгенден баштап, тынчым кетип, жүрөгүмө чок салынды.
Жүрөкзаада болуу	Санаасы тынбоо, коркуп сары санаа болуу, убайым	Ал алыс сапарга чыкканда, дайым эле

	тартып, тынчсыздана берүү	жүрөкзаада боло берет.
Жыландын башын көрсөтүү	Коркута турган, чочута турган, сестене турган сөздүн четин чыгарып коюу	«Дагы кайсы жыландын башын көрсөтүп жатасың» деп абышкасы кемпирин жемеледи.
Ийнинде башы бар	Өз акылы өзүндө, акыл-эси ордунда	Ийининде башы бар адамдын кылган иши эмес бул.
Иттин мурду өткүс	Абдан калың киши жүрө алгыс, түнт (көбүнчө токой, бадал өсүмдүктөрүнө карата)	Жетиөгүздүн тоолорунда иттин мурду өткүс жыш карагайлар өсөт экен.
Ичек-боору катуу	Аябай көзүнөн жаш чыкканча күлүү, күлкүсүн токтото албай ыкшуу	Куудулдардын сахнадагы оюнунан көрүүчүлөр ичек – боору катканча күлүштү.
Ичи койнуна кирүү	Адам менен тез эле жакындашып, арлашып кетүү, эпилдеп жумшак мамиле жасоо, ишенимге өтүү	Адатынча жаш ишмер жаңы директордун ичи койнуна кирип, эпилдеп – жепилдеп жатты.
Ичине кирип чыккандай	Бирөөнүн ой-пикирин айттырбай билгендей, бардыгы дал келгендей	«Анын ичине кирип чыктың беле? Өзүң үчүн эле сүйлөсөң боло» деп Айнаш күйөөсүн зекиди.
Ичине кир сактабаган	Жамандык, арамдык ойлобогон, кекчил эмес	Гульнуранын баарыбызга жаккан сапаты - ичине кир сакталбаган ак көңүлдүгү.
Ичи-тышы бирдей	Сырткы көрүнүшү кандай болсо, ички дүйнөсү да ошондой деген мааниде	Атам ичи – тышы бирдей, бапылдаган киши эле.
Иштин көзүн таануу	Жумуштун шартын, жөнүн, ыгын мыкты билүү, аны билгичтик менен аткара алуу, майын чыгара иштөө	Сайрагүл жеңем көп жылдан бери бир жерде иштеп, иштин көзүн тааныгандыктан, коллектив арасында кадыр - баркка ээ.
Кабагым-кашым дебөө	Кейип - кепчибөө, эч нерсеге кайгырбоо, тоотпоо, кенебөө, жаркылдап жүрө берүү	Гүлмира эжемдин келген - кеткенге кабагым - кашым дебей, баарына тең караган сапаты, жаны тынбаган иштермандыгы адамды таң калтырат.

Кабагына жааган	кар	Түнөрүп, ачуусу келген, каарданган, жини кайнаган	Бүгүн да Эмилдин кабагына кар жааган го, чекесин түйүп эле калыптыр.
Кайнаса кошулбоо	каны	Эч келише албоо, ыркы- келишпөө, бири-бирине эч жакындашпоо, элдешпөө мамилеси жок болуу	Кайнаса каны кошулбаган душмандар да арасынан кыл өтпөгөн досторго айланышы мүмкүн.
Каны-жаны менен		Бүт мүмкүнчүлүгү, чын ыкласы, жан - дили абдан берилген	Айгүл Нурланга кан- жаны менен үй бүлөсүнүн максатына максатташ, тилегине тилектеш болгон жубай болуп берди.
Каны ичине тартуу		Ачуусу келип кумсаруу, кыжыры кайнап, өңү бузулуу	Жөн койсо барып бир муштап калчудай, каны ичине тартып, араң эле турду.
Капталынан көрүнүү	күн	Абдан арыктоо, кыржыйып өтө арык, алсыз абалда болуу	«Түртүп койсо жыгылчудай, капталыңан күн көрүнөт. Качан деги толосуң?» деп баары ага кабатыр.
Каш-кабактын ортосунда		Күтүлбөгөн жерден, бир заматта, көз ачып жумганча, тез эле	Кырсык каш – кабактын ортосунда. (Макал)
Кашык калганча	каны	Өмүрүнүн акырына чейин, бардык мүмкүнчүлүгүнүн болушунча, аргасы түгөнгөнчө	Биздин ата-бабалар тынчтык үчүн, элдин бейпилчилиги үчүн кашык каны калганча салгылашышты.
Кежигеси тартуу	кер	Кежирленүү, мойну жар бербөө	Асылбектин бүгүн кежигеси кер тартып, иш кылгысы келген жок.
Кекиртеги асылуу	талга	Ач калуу, наар албоо, даам сызбоо	Эртеден кечке кекиртегибиз талга асылды, кечке жуук гана өзөк жалгадык.
Келмеси түшүү	оозунан	Эси чыгып алдастоо, эмне дээрин билбей калуу, дапдаарый түшүү, өзүн жоготуп коюу (көбүнчө катуу коркуп кеткен учурга карата)	-Ок! – деп чоң эненин келмеси оозунан түшүп, отуруп калды.
Кирпигине	кир	1.Бапестеп багуу, таза	1. Атам көп жылдан бери

жугузбоо	кармоо, күтүү; 2.Ашыра мактоо, көтөрө чалуу	оорукчан болсо да, апам анын кирпичине кир жугузбай бакты. 2. Кичинекей наристе Назик апасынын кирпичине кир жугузбайт, ал үчүн дүйнөдө энеге теңдеш эч нерсе жок.
Кирпигинен тартса жыгылчудай	Абдан алсыз, начар, араң эле жаны бар, алы-күчү кеткен, ырп этерге алы жок	Эртеден кечке мал кайтарган жаш балдар буттарын зорго сүйрөшүп, кирпичинен тартса жыгылчудай болушат.
Кой терисин жамынган	Өзүнүн чыныгы жүзүн, ким экендигин жаап-жашырган, түрүн өзгөртүп, тымызын душмандык кылган	Арабыздагы кой терисин жамынган адамдар, ыркты бузуп, душмандарга колтук ачып беришүүдө.
Кол арага жароо	Тестиер тартып, майда-чүйдө иштерди аткарууга, кол кабыш кылууга жарап калуу, чоңоюп жеңил-желпи жумуштарды иштей баштоо	Мирбек - он жашта, Эмирдин агасы, бир үйдүн улуу баласы болуп, кол арага жарап калган кези.
Кол жууп калуу	Колдо болгон нерсесинен, мал-мүлкүнөн ажырап калуу, эч нерсеси жок калуу, чыгымга учуроо	Материалдык байлык – байлык эмес, андан кол жууп калышың мүмкүн, андыктан жан дүйнөңдү байытканга умтул, аны эч ким тартып албайт.
Кол ийрисине тартуу	Жакындарына, өз дегендерине, тууган-туушкандарына, жакын санаалаштарына жан тартуу, аларга мурдаарак, көбүрөөк, жакшыраагын берүү	Кол ийрисине тартып, аким биздин районго он миң сом бөлүп берди.
Кол кабыш кылуу	Жардамдашуу, көмөк көрсөтүп кошо иштешип берүү	Кайын эне келини эмне кылса ошого кол кабыш кылып жүргөнү-жүргөн.
Колтугуна суу бүркүү	Бирөөгө каршы көкүтүү, астыртан тукуруп, шилтеп коюу	Экөөнүн ынтымагын көрө албагандар, колтугуна суу бүркө башташты.

Колунан төгүлгөн көөрү	Абдан уз, мыкты чебер, устат, колунан баардыгы келген	Биздин келин колунан көөрү төгүлгөн уз экен.
Котур койнунда ташы	Жаман ойлуу, ичи арам, бирөөгө жамандык кылайын деген ниети бар, бузукулук ою бар	«Котур ташты коюнга катпай жүрүш керек» деп, Нуржамал апа көп айтат.
Көз ачып-жумганча ачып-	Бир заматта, бир паста, арыдан-бери, өтө тез, дароо	Катуу жер титирөөдөн канчалаган үйлөр көз ачып - жумганча талкаланды.
Көз ачып көргөн	Биринчи төрөлгөн, эң алгачкы кубанычы болгон баласы, же биринчи келген келиние карата колдонулат	Зарина – Неллинин көз ачып көргөн, ооз ачып өпкөн тун кызы.
Көз жаздымында калуу	Байкалбай, билинбей, көңүлгө алынбай калуу, эске алынбай, эскерилбей калуу	Жакшы эле текшергендей болдум эле, көз жаздымда калган каталар дале учурайт.
Көз кырын салуу	1.Каралашуу, жардамдашуу, жардам берүү, кам көрүү 2.Бир нерсени байкоо максатында көз жүгүртүү, астыртан кароо	1.Дастаным карындаштарына көз кырын салып, каралашып жүрсө экен деген тилегим чоң. 2.Үйдөгү бойго жеткен баласын үйлөндүрө албай жүргөн киши, кызга көз кырын салып кетти.
Көзгө жылуу учуроо	Мурда көрүп – билип жүргөндөй, тааныштай сезилүү	Ошол эже көзгө эле жылуу учурайт, кай жерден таанышканыбызды түк эстей албай койдум.
Көзгө сайса көрүнгүс	Абдан караңгы, капкараңгы, көрүүгө мүмкүн эмес, өтө караңгы	Айлана көзгө сайса көрүнгүс.
Көздүн карегиндей сактоо	Өтө ыйык тартуу, сактоо, этият мамиле жасоо	Туулган жерди көздүн карегиндей сактоо – ар бир атуулдун парзы.
Көзү умачтай ачылуу	1.Уйкусу тароо, көзү чайыттай ачылып, ойгонуп кетүү; 2.Жаны сеп алуу, тынчый түшүү	Атасы алыскы сапардан түн бир оокумда келсе да, баласынын көзү умачтай ачылды.

Көзү чанагынан чыгуу	Катуу корккондо, таң калганда же ачуусу келгенде көзү чоң ачылып бакырая түшүү, акырая кароо	Ушунчалык ачуусу келген беле, тим эле көзү чанагынан чыгат.
Көзүн май басуу	Мансабына, байлыгына ж.б. абалына чиренип, менменсинип башкаларды теңсинбей, дөөгүрсүп, көөп кетүү	-Анын көзү эч нерсени көрбөй, май басыптыр. Бирди көрөт го!
Көзүң жамандыкты көрбөсүн!	Өзү көргөн, өзү үстүнөн чыккан кандайдыр бир жагымсыз, укмуш окуяны баяндоо, анын адамга терс таасир этишин, жек көргөндүгүн, өкүнгөндүгүн билдирүүдө колдонулат	-Көзүң жамандыкты көрбөсүн! Бир заматтын ичинде үйлөрдү сел каптап, адамдар чак-чалекей түшүп калышты.
Кубанычы койнуна батпоо	Аябай сүйүнүү, катуу кубануу, өтө кубанычта болуу	Азим каникулду Бишкектен өткөрөөрүн эстегенде, кубанычы койнуна батпайт.
Кулагыңа күмүш сырга	Эсинде болсун, эсинен чыгарбасын, эч качан унутпасын деген мааниде	-Кызым кулагыңа күмүш сырга, таза бол, тың бол, ата-эненди сыйла, билимдүү бол, жалкоо болбо!
Кулагына кумдай куюу	Бир нече жолу кайталап айтуу, кайра-кайра айта берүү	Ал жөнүндө апам менин кулагыма кумдай куйган эле, өмүр бою эстеп калдым.
Кулагынын кужурун алуу	1. Бир нерселерди кайра-кайра айта берип тажатуу, тынчтык бербөө; 2. Чурулдаган, катуу чыккан үн, же кайта-кайта тынымсыз чыккан дабыштан тажоо.	1.Эрмек менен Эрлан ата-апасына велосипед сатып берүүсүн суранышып, кулагынын кужурун алышты. 2. Үй ичи толо бала-чака, кулактын кужурун алат.
Кулагынын сыртынан кетүү	Айткан кепке анчалык назар салып, кунт коюп укпоо, укмаксан болуу.	Айткан сөзүмдү кулагынын сыртынан кетирип койду.
Кулак-мурун кескендей	Тыптынч, жымжырт, эч доошсуз	Айлана кулак – мурун кескендей.
Күндүн көзү көрүнбөө	Күндү булут тосуу, жерге күндүн жарыгы түшпөө, көлөкө болуу	Бүгүн аба - ырайы өзгөрүп, күндүн көзү көрүнбөйт.

Кылычынан кан тамган	Өтө каардуу, ырайымсыз, мыкаачы, зулум	Кылычынан кан тамган ханды, тилинен бал тамган акын жеңет. (Макал)
Мандайга жазганды көрүү	Тагдырдын буйругуна моюн сунуу, жазмыш тартуулаганды көрүү	Бул турмушта ар бир адам мандайга жазганды көрөт.
Маселени кабыргасынан коюу	Иштин чечилишин, аткарылышын тездетүү, ыкчамдатуу максатында болор жерин, ток этерин айтуу, чечкиндүү киришип, катуу талап коюу	Аксакал чогулушка келген өкмөт башчысына маселени кабыргасынан койду.
Мойну менен тартуу	Өз кылган кылмышы үчүн өзү жооп берүү, өзү милдеттүү болуу, өз айыбынын азабын тартуу	Колу менен кылган ишти мойну менен тартуу керек.
Мойнунан байлаган иттей	Көңүлү келбей, айласыздан, арандан-зорго, күч менен, кыйыктанып жатып деген мааниде колдонулат	Андан эч нерсе чыкпайт го, мойнунан байлаган иттей болуп барды.
Мурдун балта кеспөө	Кенебөө, тоготпоо, камаарап койбоо, капырыны албоо, көңүл бурбоо	Мурдун балта кеспеген бала экен, улуу – кичүүнү карабайт.
Мурдунан суу агуу	Кыйналуу, азап чегүү	Ушундай даражага келгиче, далай эле мурдумдан суу акты.
Мээге чай кайнатат	Бирди көрсөтүү, сазайын окутуу, кыйноо, катуу жазалоо	Күйөөсү ичип келгени, Назирада тынчтык жок, мээсине чай кайнатат.
Оң жамбашынан жатуу	Оңдой берди болуу, иши онунан чыгуу, жолу болуу	Бүгүн Бектурдун иши оңдой берди болуп жакшы чечилди, түндөсү оң жамбашынан жаткан го.
Ооз ачкыс кылуу	Экинчи сүйлөгүс, баш көтөргүс кылуу	Кубат Гүлзатты көпчүлүктүн астында ооз ачкыс кылды.
Ооздон-оозго өтүү	Элге жайылып кетүү, биринен-бирине угулуп, дайын болуу, тарап кетүү	«Манас» эпосу укумдан - тукумга, ооздон - оозго өтүп, сакталып калган.
Оозунан түшө калгандай	Абдан окшош, куюп койгондой	Жибек атасына оозунан түшө калгандай, союп каптагандай окшош.

Оозунда сөзү бар	Айтып жаткан сөзүн аяктай албай, эмне дээрин, эмне айтаарын билбей, далдырап туруп калуу, апкаарый түшүү	Уу - дуу болуп, бири - бирин укпай эле кужулдашкан элге сүйлөп жаткан катчынын оозунда сөзү калды, ага кулак салган киши жок.
Оозун жыйып алгыча	Айтып бүткүчө, сөзүнүн аягына чыккыча, айтып бүтө электе	Апам оозун жыйып алгыча, биз кирип келдик.
Оозуңа кара таш!	Коркунучтуу кабар, жагымсыз, начар сөз айтып жибергенде «токтот», «андай дебе», «айтканың келбесин», «андай болбосун» деп кагуу маанисинде колдонулат	-Оозуңа кара таш! Эмне дейт? Кечээ эле биз менен жүрбөдү беле. Ыйманы саламат болсун!
Орой көз чарай	Көзмө-көз, бүт баардыгы чогуу турганда, элдин көзүнчө, эл алдында, эч кимден жашыруун эмес	Отургандар орой көз чарай болушуп, маселени талкууга алышты.
Өң-алектен кетүү	Өңү бузулуп, кубарып-кумсаруу, каны-сөлү качуу (корккондо, чарчаганда, ооруганда ж.б. учурларга карата.	Боюнда бар аял өң – алектен кетип, тез жардам чакырышты.
Өпкө-жүрөгүн чабуу	Абдан жакшы көрүп, айланып-кагылып, жалынып-жалбарып, мээримдүү мамиле жасоо	Чоң ата күндө небересине жалынат, өпкө – жүрөгүн чабат, көзү менен тең айланат.
Өпкө-өпкөсүнө батпоо	Солуктап абдан катуу ыйлоо, энтигип токтой албай көпкө чейин солуктай берүү	Кыз катуу ызалангандыктан, өпкө-өпкөсүнө батпай ыйлап жатты.
Сакалдуу башы менен	Жашы улгайганына карабай, абийирине карабай, уялбай	Сакалдуу башы менен улуу кишилер ошентип жатышса, жаштар эмне болот?
Сары ооз балапан	Өтө эле жаш, акыл эси толо элек, өзүнчө оокат кылууга жарай элек	«Балдарым кор болуп калышат, али сары ооз балапан бойдон» деп ооруган эне кабатырланат.
Сол жамбашынан жатуу	Жолу болбоо, иши начар сезилүү	Бүгүн сол жамбаштан жатып калган окшойм, ишим болбой эле жатат.
Таманы жерге	1. Өтө тез кыймылда	1. Тиги келиндин

тийбөө	болуу, тез жүгүрүү; 2. Аябай кубанып, толкунданып, токтоно албаган абалда болуу.	кыймылы ыкчам экен, тим эле таманы жерге тийбейт. 2. «Апама барып сүйүнчүлөйм» деп, таманым жерге тийбей чуркап бараттым.
Тамырына балта чабуу	Өмүрүнө зыян келтирүү, бир кырсыкка учуратуу, жок кылуу	Башын көтөрпөй, жаш кезинде тамырына балта чабалы дешкен го.
Тамырын тартып көрүү	Алдыртан, акырындап сырын билүү, көңүлүн, оюн билүүгө аракеттенүү, байкоо	Жаңы келген кызматчынын чоо – жайын билүү үчүн тамырын тартып көрдүм.
Терисин тескери сыйыруу	Катуу кордук көрсөтүп жазалоо, сазайын колуна берүү, бирди көрсөтүү	Биздин тоодо карышкыр деген көбөйдү, терисин тескери сыйрып, сазайын бериш керек болуп калды.
Тилинин учунда туруу	Кандайдыр бир нерсе жөнүндө айтууга камданып, оозунан чыгып кете жаздоо	Тилимдин эле учунда турат, араң өзүмдү, айтып салбай, кармап калдым.
Тили буудай кууруу	1.Такылдап кыйын сүйлөө, чеченсип сүйлөө; 2. Быдылдап бат-бат сүйлөө, быжырап капкайдагыны сүйлөй баштоо (тили жаңыдан чыгып, сайрап турган жаш балага карата)	1. «Тили буудай куурган келинди бир сынап көрбөйлүбү», - деп айылдагы келиндер сүйлөшүштү. 2.Биздин Майрам үчкө келип, тили буудай кууруйт.
Тилинен бал тамуу	Уккулуктуу, жагымдуу сүйлөө, куюлуштуруп абдан чебер сүйлөө	Казактын төкмө акынынын тилинен бал тамат экен.
Тилиң тишиңе күбө	«Сөзүңө бекем тур», «сөзүңө бек бол», «байкап сүйлө» деген мааниде колдонулат	«Сөзүбүзгө турабыз, тилибиз тишибизге күбө» деп убадалаштык.
Тилин тишине катуу	Унчукпоо, сыр билгизбөө	Билсек да билмексен, көрсөк да көрмөксөн болуп, тилин тишине катты.
Тилиңе тибиртке чыккыр!	Орду жок олдоксон айтылган сөзгө, же жан кейиткен суук сөзгө карата	- Ушу сенин оозуң жаман, тилиңе тибиртке чыккыр! Антип айтпа.

	тилдөө, каргоо маанисинде	
Тишинин кирип соруу	Кезерип ачка жүрүү, оозуна эчтеме албоо, наар албоо	Ушу бала тишинин кирип соруп эле олтурат, тамак берип койсоңорчу.
Төбөсү көккө жетүү	Көңүлү абдан көтөрүлүү, аябай кубануу, өтө ыраазы болуу, жетине албоо	Баламдын мелдеште баш байге утканын угуп, төбөм көккө жетти.
Уучу куру эмес	Жалгыз эмес, жок эмес, башкасы да бар	Азыр да кыргыздар балбандардан уучу куру эмес.
Чекеге чыккан чыйкан	Жүрөктү өйүгөн, тынчын алган, кедерги болгон каргаша, каскак, тоскоолдук	-Чекеге чыккан чыйкан болдуң. Сени кантип оң жолго салабыз?
Чычкан мурду жөргөлөгүс	Абдан калың, өтө жыш, чытырман.	Кыргызстан чычкан мурду жөргөлөгүс токойлорго бай.
Эрдин кесе тиштөө	Абдан өкүнүү, өкүттө калуу	Болгон окуяны угуп, эрдимди кесе тиштедим.

3. Төрт компоненттен турган фразеологизмдер:

1.	2.	3.
Алма быш, оозума түш	Кыйналып эмгек кылбаган, даяр оокатка көнгөн, жатып ичер (адамдарга карата)	Азыр алма быш, оозума түш деген заман эмес, ар ким иштесе гана тиштейт.
Алтын жаак, жез таңдай	Уккулукту, жагымдуу сөз айтуу, жакшы кабар айтуу	Алтын жаак, жез таңдай, Баары келсин тоюма. («Манас»)
Анын бетин ары кылсын	«Андайдан сактасын», «андайды көрбөйлү», андайга кабылтпасын» деген сыяктуу сактануу, чочулоо маанисинде колдонулат	«Анын бетин ары кылсын» деп, аялдар жакаларын карманышты.
Ата сакал ээгине бүтүү	Жаштык-мастык курактан өтүү, токтолгон куракка жетүү	Темир ата сакалы ээгине бүтсө дагы ичкилигин таштабады.
Ат кара тил болгондо	Жай келип, жылкы көккө тойгондо	Ат кара тил болгондо, баарыбыз бир сыйра жайлоого барабыз.
Ач кулактан, тынч кулак	Кандайдыр бир иштин убаракерчилигин, түйшүгүн, азап-тозогун тарткандан көрө, ага	Ач кулактан тынч кулак, аларды өздөрүнчө бөлүп салдык.

	аралашпай, кийлигишпей, жолобой коюу керек деген мааниде колдонулат	
Ашка жүк, башка жүк	Өзүнчө эмгектенбей, бирөөгө салмагын салып, анын эсебинен жан баккан, жатып ичер, аяк бошотор, жалкоо	Бирөөгө оордук кылбай, ашка жүк, башка жүк болбой жашоо керек.
Балапан жүнү бата элек	Чоңоё элек, өсүп жетиле элек, турмуштун ачуу-таттуусун башынан өткөрө элек, өтө жаш	Артында балапан жүнү бата элек балдары калды.
Балтыр эти толугу	Эрезеге жетүү, бой тартып чоңоюу, эр жетип, баралына келүү, күчкө толугу	Балтыр эти толгон балдар экен.
Бармак басты, көз кысты	Башкаларга билгизбей, астыртан, тымызын бүтүрө салмай амал, амалкөйлүк деген мааниде айтылат	Эч кимге билгизбей, бармак басты, көз кысты кылып коюшту.
Башы менен жооп берүү	Иштин ошондой (адатта жаман) абалда калышына тикеден- тике жооп берүү, кандай жаза болсо да жеке өзү көтөрүү	-Бул ишке мен башым менен жооп берем, өзүм текшерешим керек.
Бешиктен бели чыга элек	Чоңоё элек, өсүп жетиле элек, эр-азамат боло элек, али жаш, кичинекей	Бешиктен бели чыга элек жатып, ойду-тоону эңсейт.
Битин сыгып канын жалаган	Абдан зыкым, өтө сараң, колунан эч нерсе чыкпаган, битир, ач көз.	Битин сыгып, канын жалаган байлардан эч нерсе жылбайт.
Биттин ичегисине кан куйган	Өтө бышык, абдан тың, эң эле эпчил	Элиза аман болуп, эрезеге жетсе, биттин ичегисине кан куйган адам болот.
Боор ооруса, боорго тебүү	Жакшылык жасайын десе түшүнбөйт, жакындатпайт, жолотпойт, кайра жаманчылык издейт деген мааниде колдонулат	Кээ бир адамга боор оорусаң, боорго тебет, кайра өзүңө жамандык издейт.
Боор эт менен тең	Өтө жакын, абдан ысык, сүйгүнчүктүү, өтө кымбат	«Боор этим менен тең болгон Жайнагымдан айрылдым» деп Толгонай апа муңканат.

Жаман көзү менен кароо	Жактырбаган, жек көргөндөй мүнөздө, ачууланган кебетеде көзүн акырайта кароо	Ал киши мени жаман көзү менен карады эле, кирерге тешик таппай калдым.
Жаны өз ордуна келүү	1. Катуу кыйналганы, ооруганы басылып эс ала түшүү, тынчып, сергип калуу; 2. Катуу коркуудан кийин жүрөгү ылдыйлап, эс алып, көңүлү жайлана түшүү, жеңилдеп калуу	1. Эки-үч күн катуу ооруп, бүгүн гана жаным ордуна келди окшойт. 2. Баламды аман-эсен көргөндөн кийин гана жаным өз ордуна келди.
Жанын коёрго жер таппоо	1. Оорудан катуу кыйналуу, аябай жаны кейип алдастоо, жаны алек-чалеке болуу; 2. Бир нерседен тынчсыздануу, жүрөк заада болуу, чебелектөө, айласы кетүү, же катуу коркуп алдастай түшүү, аргасы түгөнүү	1. Байкушум, жанын коёрго жер таппай кыйналды. 2. «Атаң ооруп жатат» деген телеграмма алгандан бери жанымды коёрго жер таппадым.
Жети атасын көзүнө көргөзүү	Эсине келгидей кылып жазалоо, сазайын колуна берүү	Жети атасын көзүнө көргөздү бейм, экинчи баш көтөргүс болду.
Ичине кара таруу айланбаган	Өзүнөн башкага жакшылык каалабаган, бирөөнүн ийгилигин, жакшы жагын көрө албаган, ага ич тардык кылган	Ичине кара таруу айланбаган адам-жаман адам.
Ичи туз куйгандай ачышуу	Аябай өкүнүү, катуу кайгыруу, абдан күйүп-бышуу	Кызынын турмуш куруп, башканын бүлөсү болгонун эстегенде, ичи туз куйгандай ачышып жүрдү.
Ичтен чыккан ийри жылан	Бала (ал жакшыбы, жаманбы - баары бир) – эт менен жүрөктөн жаралган, ал баары бир өзү үчүн жакшы, сүйкүмдүү (бул сөз көбүнчө кейигенде, бала чеки иш кылганда айтылат).	-Эми эмне кылайын, ичтен чыккан ийри жылан экен! Ичиме баткан, сыртыма да батат да!
Кан жалаган иттей кылуу	Кызыл ала кылып сабоо, кандап уруу	Түндөсү мастар бир жигитти кан жалаган

		иттей кылышты.
Кара жанды карч уруу	Бардык күч-кубатын, мүмкүнчүлүгүн жумшоо, тынбай аракеттенүү, жаны тынбай, тынымсыз катуу иштөө	-Мен бул жерде кара жанды карч уруп иштеп жүрсөм, силердин кылганыңар бул.
Кесип алса, кан чыкпаган	Зыкым, сараң, колунан эч нерсе чыкпаган, катуу баш	Арабызда кесип алса да кан чыкпаган байлар бар.
Киндик каны тамган жер	Төрөлгөн, туулуп өскөн жер, ата-мекени, ата-журту, ата конушу	Ар кимге киндик каны тамган жери кымбат.
Кирдүү кол менен кармагыс	Өтө назик, татынакай, абдан ардактаган	Кирдүү кол менен кармагыс кыз элең, эми минтип очор-бачар болдуң.
Кой оозунан чөп албаган	Кишиге өйдө карабаган, абдан жоош, момун, куулук-шумдугу жок, эч кимге жаманчылык кылбаган	Атам - кой оозунан чөп албаган адам.
Көрөйүн деген көзү жок	Жек көрөт, жаман көрөт, көргүсү келбейт, жакшылык кылайын деген ниети жок.	Ал кишини көрөйүн деген көзүм жок.
Кулак угуп, көз көргүс	Абдан алыс, өтө алыс, мурда көрүп-билбеген, белгисиз	Ал кезде кулак уккус, көз көргүс жакка кетип калгым келчү.
Мурду менен бир тийүү	Корс эткен, орой мамиле кылуу, кимдир бирөөгө катуу айтып чоогоолдук жасоо, корстук кылуу	Анын бир жаман адаты бар, улуу-кичүү дебей мурду менен бир тийет.
Оозуна кум куюлгандай болуу	Экинчи кайтарып сөз айта албоо, ооз ача албоо, жооп кайтарып сүйлөөгө мүмкүнчүлүгү болбоо	Көпчүлүк болуп кеткендиктен, баятан опурулуп жаткан Болот оозуна кум куюлгандай болуп отуруп калды.
Өлбөгөн төрт шыйрагы калуу	Абдан катуу уят болуу, жети өмүрү жерге кирүү, уялганынан баш көтөрө албай калуу	Сенин жоруктарыңды угуп, өлбөгөн төрт шыйрагым калды.
Сакадай бою сары алтын	Колунан бардыгы келген, акыл-эстүү, токтоо, абдан мыкты (көбүнчө бою кичирээк кыздарга,	Биздин таенебиз - сакадай бою сары алтын болгон токсондогу адам.

	аялдарга карата колдонулат)	
Салкын көз менен кароо	Көңүлү келбей, кош көңүл мамиле кылуу, үстүртөн кароо	Ошондон бери ал бизди салкын көз менен карап калды.
Таман акы, маңдай тер	Өз күчү, адал эмгеги, кара жанын карч уруп жүрүп тапкан мээнети, ийгилиги, олжосу	Таман акы, маңдай тер менен тапкан нан кандай таттуу!
Таңкы куйруктан, азыркы өпкө	Ар нерсенин өз убагындагысы жакшы деген мааниде	«Таңкы куйруктан, азыркы өпкө, берчүндү азыр эле бер!» деп көгөрдү.
Эки колун мурдуна катуу	Колуна кармаган, арнап ала келген эч нерсеси жок, куру кол келүү	Дагы эле эки колун мурдуна катып келатат.
Эки көзү төрт болуу	Бир нерсени абдан самоо, эңсөө, же бирөөнү чыдамсыздык менен зарыга күтүү, ак эткенден так этүү	Туулган жерди эстегенде, жүрөгүм алып учуп, эки көзүм төрт болот.

4. 5-7 компоненттен турган фразеологизмдер:

1.	2.	3.
Бала болуп, башына жүн чыкканы	Туулганы, төрөлгөнү, жарык дүйнөгө келгени, жаралганы, өмүрүндө	Бала болуп, башыма жүн чыкканы мындай нерсени көргөн эмесмин.
Бир аягы көктө, бир аягы жерде	Абдан коркунучтуу абалда, өлүм алдында	«Өсөрүм калган жок, өлөрүм калды» деп чоң апам көп күбүрөнөр эле.
Бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаруу	Бири-биринин ыгынан чыкпай, бир ооздуу, ынтымактуу болуу, бөлүнүп-жарылбоо	Кыргыздар илгертен бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарган эл болгон.
Бир көзү бир көзүнө жоо	Өтө жакын деген адамдан да бир нерсе чыгышы мүмкүн, бирөөгө ишенүү кыйын деген сыяктуу ишенбөөчүлүк, шек саноочулук маанисинде	Бир көзү бир көзүнө жоо болгон заманды да көрдүк.
Бир көзүнөн кан, бир көзүнөн жаш алуу	Катуу жазалоо, көргүлүктү көрсөтүү, аябай кыйноо, сазайын окутуу, кордуктоо	Уулунун уурулугун кармаган энеси анын бир көзүнөн кан, бир көзүнөн жаш алды.
Бөрк ал десе, баш	Өтө аша чабуу, ашыкча	Хандын желдеттери бөрк

алуу	кетүү	ал десе, баш алышты. (Жомоктон)
Бу кулагынан кирип, тиги кулагынан чыгуу	Көңүл коюп, назар салып укпоо, уккан сөзүн эсине тутпоо, эсинде сактап калбоо, ошол замат унутуу.	Атасынын айткандары шок баланын бу кулагынан кирип, тиги кулагынан чыкты.
Бүткөн бою дүр дей түшүү	Капысынан, күтүлбөгөн жерден кандайдыр бир жагымсыз нерсени көргөндө, же жагымсыз начар кабарды укканда чочуп кетип денеси жыйрыла түшүү	Баланын жарым дене болуп төрөлгөнүн көргөнүмдө, бүткөн боюм дүр дей түштү.
Кирейин десе-жер катуу, өлөйүн десе-жан таттуу	Турмуштун өтө татаал абалына учурап, жашоодон аша кечкен көрүнүшкө карата	«Эмне кылайын кирейин десем-жер катуу, өлөйүн десем-жан таттуу» деп ыйлап жатты.
Көзүнүн агы менен тең айлануу	1. Бирөөнүн ою менен болуу, айткан-дегенинен чыкпоо, көзүн кароо (көбүнчө аёо, жакшы көрүү, сыйлоо маанисинде); 2. Бирөөгө толук көз каранды болуп, айткан-дегенин аткаруу, анын каалаганын иштөө, жагынуу аракетин жасоо (көбүнчө баш ийүү, көз каранды болуу маанисинде)	1. Бакма ата-энем менин көзүмдүн агы менен тең айланышчу. 2. Айласы кеткенинен Жыргал Шадынын көзүнүн агы менен тең айланчу болду.
Мурдунан эшек курту түшө элек	Баштагы абалынан кайта элек, эч жаманчылык, кыйынчылык көрсөтө элек.	-Сенин мурдунан эшек куртуң түшө элек, мындай ишти ата-энең менен кеңешип чечкин.
Мүйүздүү болом деп, кулагынан ажыроо	Жок нерсеге жетем деп, колунда барынан ажыроо, куру калуу.	-Көктү эңсеп, башкача айтканда мүйүздүү болом деп, кулагыңан ажыраба.
Оң кулагың менен да, сол кулагың менен да ук	Абдан кунт коюп ук, эсинден чыгарба, эч качан унутпа деген мааниде.	-Балам, мени оң кулагың менен да, сол кулагың менен да ук.
Оозун куу чөп менен аарчуу	Колунда бар болсо да дайыма «жок» дей берүү,	-Ар качандан бир качан оозунду куу чөп менен

	«Жоктон» башканы айтпоо	аарчыйсың.
Өзү тойсо да, көзү тойбоо	Өзүндөгү болгондорго алымсынбай каниет кылбай дагы алсам, жутсам деген ниет менен сугун артуу	«Адамдын өзү тойсо да көзү тойбойт. Тойсо бир ууч топуракка гана тоёт», - дейт улуулар.
Эне сүтү оозунан кете элек	Жаман-жакшыны көрүп кагылып, бышыга элек, өсүп жетиле элек, өтө жаш, эч нерсе көрө элек.	Али мен жашмын, эне сүтү оозуман кете элек.

3. ЗООНИМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

I. Адамдардын мүнөз, сапат белгилерин билдирүүчү фразеологизмдер:

Фразеологизмдер	Туяндурган мааниси	Жазуу, оозеки кепте колдонулушу
Биттин ичегисине кан куйган	Өтө бышык, абдан тың	Ал биттин ичегисине кан куйган эпчил, акылдуу, куу эле. (Т.С.)
Битин сыгып, канын жалаган	Абдан зыкым, колунан эчтеме чыкпаган, саран, битир	Андай сарандык, андай ач көздүк, андай битин сыгып канын жалаган байлардан башкага өтпөсүн. (Абдулдаев)
Коён жүрөк	Өтө эле коркок, өтүмү жок	Сен тим эле коркосун да, коён жүрөк турбайсыңбы? (А.Т.)
Жылын төө кылуу	Баалануу, барктануу, маалкатуу, кербезденүү	Ал эч кимди теңине албай жылын төө кылат. (Т.С.)
Жылкы кыял	Мүнөзү терс, чулундап мүнөзү тең өзгөрүлүп турган, чырт дей түшмө	Ал жылкы кыялын карматса, оңой менен сөзгө келбейт. (Т.С.)
Жылан өлтүрөйүн десе, таш алып бербеген	Эч кимге жакшылык кылбаган	Жакшы күнүндө жакшы ишиңе орток болуп, жаман күнүндө жылан өлтүрөйүн десе, тескери караган сөлөкөттүн кареги жок. (К.Б.)
Кой оозунан чөп албаган	Кишиге өйдө карабаган, абдан жоош	Кайын энем кой оозунан чөп албаган момун. (К.Ж.)

Коёндун аягын жеген	Абдан тынчы жок, бир жерге тынч алып отура албаган (көбүнчө балдарга айтылат)	Коёндун аягын жегидей жүрөт да, кечинде суй жыгылат.
Ак койдон аңкоо, боз койдон момун	Билсе да билмексенге салып коюу, ак, таза киши болуп, боштонуп калуучу, митаам, куу	Жылдырмасын жылдырып коёт да, ак койдон аңкоо, боз койдон момун болуп жүрө берет. (Ч.А.)
Кой терисин жамынган	Өзүнүн чыныгы жүзүн, ким экендигин жаап-жашырган, тымызын душмандык кылган	Ал (Шаймерден) канча кылган менен кой терисин жамынган эски зулум. (Т.С.)
Кумурсканын улутунганын билет	Анын билбегени жок, адам билбегендин баарын билет, өтө амалдуу, айлалуу, куу	Анын сырын эмгиче билбейсиңби? Ал кумурсканын улутунганын билет. (Т.С.)
Чымын конгондой да көрбөө	Тоготпоо, этибар албоо, сезип да койбоо	Менин бул жоругумду ал чымын конгондой да көргөн жок. (К.Б.)
Чымыны бар	Кандайдыр бир нерсеге: ырдап жибергенге, ыр чыгарганга ж.б. жөндөмү бар, шыгы бар	Токтогул ушул бала тегин көрүнбөйт, комузга дилгирлигине караганда чымыны бардыр дегенсип ойлоду. (К.К.)
Өгүз догун карматуу	Өжөрлөнүү, көгөрүп туруп алуу, көктүгүн көрсөтүү.	Акия Элебестен чындап жаакка жегенде, ачуу үнүнүн баарына салып, өгүз догун карматкан. (Т.С.)
Доңуз айбат	Кыйратып жибергендей эчтемеси жок, куру кайрат, куру опуза	Эч нерсеге алы жетпегенден кийин доңуз айбаттын кереги не? (А.Т.)
Ит оору	Өнөкөт болгон, көндүм болгон жаман адат, терс кыял, жүрүм-турум	Тил албаган ит оорусу бар.
Ит жандуу	Ар кандай кыйынчылыкка, кыйноо-кыстоого чыдамдуу, жаны бек, чыдамкай	«Шордуум ай, ит жандуу белең, ушундан көрө туулбай калсаңчы», - деп бечара Кенжеке жашын тыйбай, Батиманын кан-

		сөлүн жууп, маңдайында отурган. (Т.С.)
Үй күчүк	Үйүнөн чыкпаган, эки жакка чыгып элге аралашпай дайыма эле үйүндө жүргөн	Мен үй күчүк болуп мында калышым кандай? (А.Т.)
Чычканга кебек алдырбаган	Абдан зыкым, аябаган сараң, өтө сак	Чычканга кебек алдырбаган адам.
Чычкан мурдун канатпаган	Эч мал сойбогон, кан чыгарбаган	Кызын узатып жатып, чычкан мурдун канатып койбоптур,а! (Абдукаримов)
Кыл курт	Астыртан билинбей ич арада жүргөн душман	Арабызда жүргөн кыл курттун бири Асанбай дегенде эл таң калды. (А.Т.)
Мышык сопу	Кандайдыр бир жагымсыз, былыктуу ишти иштеп коюп, билмексен, көрмөксөн болгон анткор, арамза	Ал көпчүлүктүн арасында мышык сопу болуп отурду.
Ичине ит өлүү	Бирөөгө астыртан, тымызын кастык кылуу, бирөө жөнүндө арам ою болуу	Түрүнө караганда жолдо карата ачуусу тармак түгүл, ичине ит өлүп, кыжыры кайнап келе жатты. (Ш.Б.)

2. Адамдардын сырткы келбетин туюндуруучу фразеологизмдер:

1	2	3
Эгиз козудай	Айрып алгыс, абдан окшош	«Береги эки баланын эгиз козудай бирине- биринин окшошу», - деп таңданып өтүштү. (Т.С.)
Коёндой окшош	Союп каптагандай опокшош, абдан окшош	Коёндой окшош козусу, коюңар тууган эгизден. (К.М.)
Сүткө тийген күчүктөй	Күнөөлүүдөй, кылмыштуудай четтеп, коомайлап элге кошула албай турган кишиге карата айтылат	Бактыбек сүткө тийген күчүктөй болуп унчукпайт.
Сүткө тойгон күчүктөй	Мантайган, борсойгон сүймөнчүктүү	Кызым жоош, курсагы тойсо болду, сүткө тойгон күчүктөй болуп жүрө

		берет.
Ат жалын тартуу	Бойго жетүү, чоңоюу, эр жетүү	Сапек атамдын аркасы менен ат жалын тарттым. (И.Т.)
Балапан жүнү бата элек. В.: Балапан түгү түшө элек	Турмуштун ысык-суугун башынан өткөрө элек, өтө жаш, өсүп жетиле элек	Балапан жүнүң бата элек, балтыр этиң ката элек («Курманбек») В.: Сурма-бетинен балапан түгү түшө элек, ак жуумал, уяң көз, бир мүнөздүү он беш жашар кыз.
Кумурска бел	Бели ипичке келген, келишимдүү, сыйда	Кумурска бел аялым, кууратты го кыялың. (А.Т.)
Иттин чүкөсүндөй	Кебете кешпири чүрүшкөн, жаман, дене бою түз эмес	Иттин чүкөсүндөй болгон неме экен. (БСМ)
Иттин арткы шыйрагындай	Абдан жаман, өтө начар	«Аны иттин шыйрагындай эле көрөсүң го», - деп күлдү. (БСМ)
Ийне жеген иттей	Абдан арык, илмейген, тыртайган	Ийне жеген иттей болуп, санаа азабын тартып, ичтен тынып кыңырылат. (Осмоналиев)
Атка жеңил, тайга чак	Жеңил-желпи, эптүү, өтө элпек, тил алчаак	Атка жеңил, тайга чак, жел жетпес маамыты бул жолу куру калды эми. («Эр Төштүк»)

3. Адамдардын ортосундагы мамилелерди билдирүүчү фразеологизмдер:

1	2	3
Ит арка	Ынтымагы жок, ырысы жок, бирдиктүү эмес	Ит арка бүлө ооздон сөзүбүздү талашып, душманга төш ачып берди. (Өгөбаев)
Ит кылуу	Уят кылуу, жаман абалда калтыруу	«Ой, кой, байке! Ит кылба», - деп чыны менен сестенди Жаныбек. (Жапаров)
Ит жебеген бокту жешүү	Абдан жаман, оозго алгыс, ыплас сөздөрдү айтышып, бири-бири	Жаңжал башталды: эки сугатчы ит жебеген бокту жешти. (БСМ)

	менен катуу урушуп калуу	
«Төө көрдүңбү -жок, бээ көрдүңбү- жок»	Бир нерсени билсе да билбеген, көрсө да көрбөгөн, ал ишке катышы жок	Бирөө сураса, «төө көрдүңбү жок, бээ көрдүңбү жок». (Мияшев)
Түлкү тиштемей	Түрдүү амал менен алдагандык, жазгырык	«Эми мага түшүнүктүү. Баятан бери түлкү тиштемей ойногонуңуз үчүн ырахмат!», - деп ордуман турдум. (К.Ж.)
Ит куйругун түйүштүрүү	Бирин-бирине каршылаштыруу, араздаштыруу, бузуу	Ит куйругун түйүштүрбөй тынч жүрсөңчү!
Күн тийген жердин күкүгү	Кимдин иши оң тартса, же кимде бийлик болсо ошого кошомат кылган, анын сөзүн сүйлөгөн өң карама, кошоматчы	... Күн тийген жердин күкүгү, көкүрөгү өз чамасынан өөдө, бирөөнүн кайгысы аларга күлкү, өзү эки буттуу түлкү. (Медетов)
Кошоматка кой союу	Бирөөгө жасакерленүү, алды үстүнө түшүп жагынууга аракеттенүү	Хан Дыйканбай үйүндө жүргөнүндү ырдадын, Кошоматка кой союп, күлгөнүндү ырдадың». (Токтогул)
Ит өлүк кылуу	Бирөөнүн акыл–эсин жоготкончо абдан катуу сабоо, тепкилөө	Мунун кайсы күнөөсү үчүн мынча ит өлүк кылышкан? (БСМ)
Төө бастыга алуу В.: Төө басты кылуу	Көптөп кетүү	Убадамды аткарбасам,- дейт Карып, анда мени алар төө бастыга алышат. (БСМ) В.: Сапар «бул шок немелер төө басты кылып жүрүшпөсүн» деп чочулап турду. (Бейшеналиев)
Уйдун бөйрөгүндөй	Башы кошулбаган, бирикпеген, ынтымагы жок	Бир ууч элдин уйдун бөйрөгүндөй болуп жүрүүсү - эң жаман жорук.

4. Мезгил, убакыт, өлчөмдү билдирген фразеологизмдер:

1	2	3
---	---	---

Ат кара тил болгондо	Жай келип, жылкы көккө тойгондо	Ат кара тил болгондо, Бетеге өсүп таманда, Күлчорону көрүп ал. («Сейтек»)
Төөнүн куйругу жерге тийгенде	Жакында болбой турган, же такыр болууга мүмкүн болбогон кезде	Жамал мени качан келет десе, төөнүн куйругу жерге тийгенде келет деген. (Р.Ш.)
Сокур ит бок жалаганча	Арыдан бери, бат эле, буйдамга келтирбей	Муну мен сокур ит бок жалаганча иштеп салам.
Иттин үнү угулган жер	Анча алыс эмес, жакын эле жер	Ушул иттин үнү угулган жерден кантип барбай калалык. (А.Т.)
Бээ саам	Болжол менен бир жарым саатча убакыт	Кеткени бээ саамдан ашык болду.
Тай чабым	Болжолдоп алынган элдик өлчөм	Жолчулардын кыштоосу ушу жерден көрүнүп турат, арасы тай чабым жер. (М.Э.)

5. Сын-сыпатты билдирген фразеологизмдер:

1	2	3
Уй түгүндөй	Өтө көп, жер жайнаган сансыз	Уй түгүндөй көп калмак, Каптап калган жер экен. («Манас»)
Жылан сыйпагандай	Тыптыйпыл, такыр эчтемеси жок, жыпжылма	Талаанын адырларынан чаң ызгып, жылан сыйпагандай кубарат. (Абдукаимов)
Эшектин кулагынан түз	Туптуура, түз, дал ошондой	«Жарайсың, эшектин кулагынан да түз», – деп бригадирибиз мени далыга чаап, мактап койду. (БСМ)
Уйга килем жапкандай	Жарашыксыз, одоно, олдоксон көрүнгөндөй туура келбей, келишпей тургандай	Уйга килем жапкандай болуп, жаман эриндин кайсынысына аза күтөсүң. (К.Ж.)
Кой үсүтүнө торгой жумурткалоо	Жыргалчылык, телегейи тегиз, бейпилчилик, береке төгүлүү	Кой үстүндө торгой жумурткалап, ак төөнүн карды жарылат деген заман ушул. (Ж.Б.)
Жалаңач төөнү бучкакка чапкандай	Эч токтоосуз, буйдалабастан, шыдыр, шар	Жылаңач төөнү бучкакка чапкандай сүйлөдү.

Иттин мурду өткүс. Чычкан мурду жөргөлөгүс	Абдан калың, жыш, киши аралап жүрө алгыс	Иттин мурду өткүс чытырман токой. Бир туруп ал чычкан мурду жөргөлөгүс бадал этегин көбөөлөгөн токойго барат. (Медетов)
Кумурскадай кайноо Аарынын уюгундай	Бакылдап аябай көп болуу, быжылдоо	Ашуунун түбүнө шыкалган эл кумурскадай кайнап, толкуп турду. (М.Э.) Залдын ичи аарынын уюгундай кыжылдайт. (Баялинов)
Чымын учса угула турган	Абдан тынч, жымжырт	Залдын ичи чымын учса угула тургандай.
Ат үстүнөн	Үстүртөдөн, анчалык көңүл бөлбөй, кайдыгер гана, жүр нарыга салып, анчалык терең эмес	Ат үстүнөн иштей салуу.
Ит өлгөн жер	Абдан кыйын, татаал, абдан чыдай алгыс, өтө кыйынчылык менен араң жете тургандай жер	Сени менен ит өлгөн жерге чейин барам.
Иттин кара капталындай	Абдан көп, арбын, мол	Бул жерде эски чылыктар, жаңы былыктар иттин кара капталынан. (БСМ)
Үрүп чыгар ити жок. Итке минип калуу	Колунда эч нерсеси жок, абдан кедей, өтө жарды	Мамат үрүп чыгар ити жок кедей. (Каимов) Алсыздары кайың саап, кыздары шимүүр шимип, эл жардылыктан итке минип азып-тозду. (Токтогул)
Эгиз козудай	1. Айрып алгыс, абдан окшош; 2. Эч ажырашпай, бөлүнүшпөй, абдан ынак, жакын адамдай, кыйышпас деген мааниде.	1. «Береги эки баланын эгиз козудай бири-бирине окшошун» деп таңданып өтүштү. (Исмаилов) 2. Эмир менен Кубат - эки аганын балдары, бири- бириникине барганда, эгиз козудай ээрчишип калышат.

4. ТУТУМУНДА САН АТООЧТОР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

Фразеологизмдер	Туяндурган мааниси	Жазуу, оозеки кепте колдонулушу
1.	2.	3.
Айтканы эки болбоо	Айтканы айткандай болуу, убададан, тайбоо, дегени аткарылбай калбоо	Ата – эненин айтканы эки болбоосу жакшы.
Айтканын эки дебөө	Айтканды айткандай аткаруу, эч каршылык көрсөтпөө, ою менен болуу	Уул-кыз дагы ата-эненин айткандарын эки дебешти керек.
Жети атасын таанытуу В.: Жети атасын көзүнө көрсөтүү	Эсине келгидей кылып катуу жазалоо, ийге келтирүү, көргүлүктү көрсөтүү, теске салуу	«Жети атасын гана таанытпасам» деп Зарыл ызырынып жөнөдү. В.: «Мен азыр барып Сасыкбайдын жети атасын көзүнө көргөзөйүн», - деди Кебек карыя. (Байтемиров)
Алдына миң жылкы салуу В.: Астына миң жылкы салуу	Мас болуу, кызып калуу	Тиги бай абышка алдына миң жылкы салып, коктуну көздөй бастырды. В.: Күүлдөгөн Ыманбай астына миң жылкы салып...теминип отурду. (Сыдыкбеков)
Алты сан	1. Адамды бардык дене мүчөлөрү, бүт организми 2.Жалпысы, бүт баары, бардыгы деген мааниде	1. Адамдын алты санын үйрөнүп жаткан студенттер -келечектеги ден -соолуктун сакчылары. 2. Малдын алты саны түгөл экен.
Алты саны аман	Дени сак, оору-сыркоосу жок, күүлүү-күчтүү, алдуу-күчтүү	Согуштан алты саны аман кайткан.
Арысы үч, бериси эки	Көп болсо үч, болбосо эки	Анын келээрине арысы үч, бериси эки күн калды.
Бетимдин беш териси	Абдан уят, жеткен маскарачылык деген сыяктуу жек көрүү	-Ий, бетимдин беш териси, эмне бара койдум экен. Үй-бүлөдө казан –

	маанисинде колдонулат	аяк деле кагышат эмеспи.
Беш колундай билүү В: Беш манжадай билүү	Абдан жакшы билүү, бардыгын толук билүү, жат билүү	Жездем бул жайлоонун кокту-колотун беш колундай билет. В.: Мен эми буларды беш манжамдай билип калдым.
Беш бетер	Ансайын, андан көбүрөөк, ого бетер, андан да кыйыныраак	Жеңем дасторконду тиги кошуна келиндикинен беш бетер төгүп салды.
Беш кол тең эмес	Бардыгы бирдей боло бербейт, арасында өйдө-ылдыйы бар, түрдүүсү чыгат деген мааниде колдонулат	Азыркы заманда беш кол тең эмес, акчасын кайда чачаарын билбеген байлар да, нанга акча таппаган бечаралар да бар экенин эсепке алышыбыз керек.
Беш колун салуу В: Беш бармагын салуу	Коомдук мүлккө, же башка бирөөгө тиешелүү нерсеге ж.б. ач көздүк, сугалыктык кылып ичип-жешке аракет кылуу, башы менен кирип кетүү	Колхоздун малына беш колун салып жиберген башкарма иштен айдалды. В.: Эл байлыгына беш бармагымды бирдей салдым. Натыйжада кызматтан айдалдым. (БСМ)
Беш көкүл	Эс тартып, бойго жетип калган, турмушка чыга элек кыз	Кыргыздын беш көкүл кыздары иймектей чимирилип сахнада бийлеп жатышты.
Беш өрдөгүн учуруу	Калп айтуу, жалган айтуу, капкайдагы калпты айтуу	Элмир апасына мектептен кеч кайтып, беш өрдөгүн учуруп жатты.
Беш тыйынга турбаган В: Бир тыйынга турбаган	Эч нерсеге жарабаган, кепке арзыбаган, оозго алынбаган, анча мааниси жок, болор-болбос бир нерсе	«Беш тыйынга турбаган нерсе үчүн араздашканыңарга уят го?» деп көргөндөр сүйлөнүштү. В.: Үйдөгүлөр бир тыйынга турбаган кандайдыр бир нерселерди айтып, башымды оорутушту. (БСМ)
Бир айтасыңбы, эки айтасыңбы	Ошондой болсо гана, андай болсо жакшы	Аны бир айтасыңбы, эки айтасыңбы, болор иш

	болбойт беле деген сыяктуу бир нерсенин болушун өтө каалоо, же болбой калды деген өкүнүү маанисинде колдонулат	болуп, боёсу канып калбадыбы.
Бир ачуунду бер	Андай кылба, сабыр кыл, кечирип кой деген сыяктуу кечирим суроо, өтүнүп – сурануу маанисинде	«Бир ачуунду мага берчи! Сол колундун ачуусун, оң колуң менен кармап, өзүңө келчи» деп аялы күйөөсүн токтотту.
Бир аягы көктө, бир аягы жерде В.: Бир буту жерде, бир буту көрдө	Абдан коркунучтуу абалда, өлүм алдында	«Менин эми өлөөрүм калды. Бир аягым көктө, бир аягым жерде» деп ата керээзин айтты. В.: Бир буту жерде, бир буту көрдө турат, бечара аман-эсен көз жарып алса болду. (БСМ)
Бир базардан өткөн В.: Бир кырды ашкан	1.Турмушка түшүнүп калган, өмүрдөгү бир мерчемдүү куракты башынан өткөргөн; 2.Турмуш курган, үй бүлө күтүп калган	1. Отургандардын ичинен жашы ортолоп калган, бир базардан өткөн аял сөз баштады. 2. Ал эми жаш эмес, бир базардан өткөн да. В.: Бир кырды ашкан адам кантип түшүнбөсүн.
Бир баштан	Бардыгын катары менен, башынан аягына чейин, тегиз	Өзүнүн башынан өткөн окуяларды бир баштан айтып отуруу.
Бир башы эки болуу В.: Жалгыз башы эки болуу	Үйлөнүү, турмуш куруу, аял алуу	Балам бизди кубандырып, бир башы эки болду. В.: Качанкыга чейин жалгыз башың эки болбой кокоёт? (Бейшеналиев)
Бир бет	Бирдей, тегиз	Ушул жумушту бүтүрсөм, бир бет болуп үй-бүлөмдү карап калат элем.
Бир бозоруп, бир кызаруу	Айыбы ачылып, катуу уят болуу, ыза болгон абалда калуу	Жаш бозой сулуу кыздын алдында сөз айталбай, бир бозоруп, бир кызарып турду.
Бир боор	Жакын, туугандык жакындык жагы бар	Бир боор экендиги көрүнүп турбайбы,

		кичине болсо да бөбөгүнө жан тартып турат.
Бир бороондук алы жок	Өтө алсыз, чабал, бир нерсеге туруштук бере албаган	«Бир бороондук алы жок бейм, ушуга эле ооруп калыптыр» деп келиндер сөз кылышты.
Бир буроосу жетпөө	Бир нерсени толук түшүнбөө, жеткире ойлой албоо, акыл-эси кем	Төрөлгөндөн эле тубаса го, бир буроосу жетпейт, көп нерсеге түшүнө албайт.
Бир буту биякта, бир буту тиякта	Туругу жок, орунсуз, бир жерге байыр алып турбаган	Синдим абдан убара болуп жүрөт, бир буту биякта, бир буту тиякта болуп, үй менен мектептин ортосунда.
Бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаруу	Бири-биринин ыгынан чыкпай, бир ооздуу, ынтымактуу болуу, бөлүнүп-жарылбоо	Биздин уруу бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарышат.
Бир жаңсыл болуу	Бүтүү, аяктоо	Ушул иш бир жаңсыл болсо экен, күттүрүп жатып чарчатты.
Бир жерге күл төгүү	Макулдашып, ынтымакташып оокат кылуу	Эми силер ынтымакташып, бир жерге күл төгүп жашагыла.
Бир ичеги	Тамакты аз ичкен, анча батыра иче албаган, аз ичип жеген	Студенттер бир ичеги болуп калышабы, жарытаарлык тамак жешпейт.
Бир казанга кайноо	Биргелешүү, биригүү	Бир казанга кайнаган эмелер, бирин – бири ымдашпай түшүшөт.
Бир кайноосу ичинде	Чала бышкан, абдан толук быша элек	«Кап, бир кайноосу ичинде калган экен» деп, чал нааразы.
Бир калыптан куйгандай	Абдан окшош, эч айырмасы жок, бирдей	Бир калыптан куйгандай болуп, алардын балдары бири – бирине окшош.
Бир кашык канын кечүү	Өмүрүн, жашоосун сактап калуу, ажалдан алып калуу	Эне балдары үчүн бир кашык канын кечүүгө да даяр болот.
Бир кишидей бар экен	Кадырлоо, сыйлоого татый тургандай, керекке жарагыдай, колунан бир нерсе	Биздин баланын иштеген жеринде, кадыр – баркы бар окшойт, атасын тарткан го, бир кишидей

	келе тургандай экен деген мааниде	бар экен.
Бир кокуй	Начар жагынан өзгөчөлөнгөн, кыялы, жүрүм-туруму башкача, адамчалыктан тыш көрүнгөн	-Бир кокуй бала экенсиң, мындайга да көнбөйсүң, андайга да көнбөйсүң.
Бир көзү бир көзүнө жоо В.: Бир көзү экинчи көзүнө жоо	Өтө жакын деген адамдан да бир нерсе чыгышы мүмкүн, бирөөгө ишенүү кыйын деген сыяктуу ишенбөөчүлүк, шек саноочулук маанисинде колдонулат	Ал заманда адамдардын арасында чыккынчылар көп болгон, бир көзү бир көзүнө жоо мезгил эле. В.: Бир көзүң экинчи көзүнө жоо болуп турган мезгилде... бечара Крибкону кызматтан бошотот. (Осмоналиев)
Бир көзүнөн кан, бир көзүнөн жаш алуу	Катуу жазалоо, көргүлүктүү көрсөтүү, аябай кыйноо, сазайын окутуу, кордуктоо	Бул жоругу үчүн анын бир көзүнө кан, бир көзүнөн жаш алуу да аздык кылат.
Бир күнчө көрүнбөө	Кыйынчылык өтүп кеткенден кийин унутулуп, билинбей, бардыгы жай-жайында болуп калат деген сыяктуу көңүл жубатуу, көңүл көтөрүү маанисинде	Ушуга чейин тарткан азап-тозогу бир күнчө да көрүнбөй, унутулду.
Бир ооз В.: Эки ооз Эки-үч ооз	Кичине, анча-мынча, аз гана	Биздин маселе боюнча аким бир ооз да сүйлөгөн жок. В.: Эки-үч ооз сөздү түзүктөп айта албаган бир байкуш экен. (БСМ)
Бир ооздон	Бүт, бардыгы, тегиз бир кишидей болгон	Бардыгы бир ооздон баталарын беришти.
Бир оокум	Бир мезгил, бир учур	Түн бир оокум. Айлана тым-тырс.
Бир паста	Тез эле, арыдан-бери	Бир паста жамгыр төгүп жиберди.
Бир сөздүү	Калп айтпаган, сөзүндө турган, ишенимдүү	Бир сөздүү жигит экен, ага ишенсең болот.
Бир сырдуу	Оңой менен	Комуз ойноткон бала бир

	чечилбеген, өзүнчө бир мүнөзү бар	сырдуу көрүнөт, оңой менен чечилбейт.
Бир таман жол	Өтө кууш, ичке жол	Үйгө бир таман жол менен барабыз.
Бир тыйынча көрүнбөө	Көңүл бөлүнбөө, илүүгө алынбоо, кайдыгер кароо, капарга алынбоо	Биздин кылган ара – кетибизди, алар бир тыйынча да көрүшкөн жок.
Бир ууч	Кичинекей, аз гана, үркөрдөй болгон	Кыргыздар бир ууч элбиз, түндүк, түштүккө бөлүнбөй биргелешип жашасак.
Бир үнү көктө, бир үнү жерде	Аябай, муңканган, зыркырап-сыздаган, өксүгөн, боздогон абалда	Жесирдин бир үнү көктө, бир үнү жерде, уккан адамдын зээни кейийт.
Бир эрди менен көктү, бир эрди менен жерди шыпырган	Жаактууга жай бербеген, ээ-жаа бербей албууттанып сүйлөнгөн, сөзгө алдырбаган бей-жай, кара-жаак	Митингге адатынча бир эрди менен көктү, бир эрди менен жерди шыпырган аялдар да кошулушту.
Бир эсептен	Бул жагынан, мындайча алганда	Бир эсептен бул да туура, антпесе эл өз билгенин кылбайбы.
Бирди бирге уруу	Куулук, амалкөйлүк кылуу, урду-бердиге салуу, өтө эпчилдик менен иш кылуу	Жыпарбек ар кайсы шаарда иштеп, бирди бирге уруп жүрүп, үйгө жетти.
Бирди көрүү	Кырсыкка учуроо, жаман ишке дуушар болуу	Бирди көрмөк болчу, таптакыр эле эч кимди көзгө илбей калды эле.
Бирди көрсөтүү	Катуу жазалоо, адебин берүү	«Сага элеби, бирди көрсөтпөсөм атым өчсүн» деп кекенди.
Бирди эки кылуу	1. Апыртуу, апыртып жиберүү 2. Өтө эпчилдик менен бир нерседен пайда көрүү, көбөйтүү	1. Эл оозунда элек жок, бирди эки кылып да жиберешет. 2. Алыпсатарлар бирди эки кылышат.
Бирдин айындай чоюлуу	Пейил күткөн, келберсиген маанайда болуу, ыңгырануу	Бирдин айындай эле чоюласың да.
Бирдин ичинен чыгуу В.: Бирдин үстүнөн чыгуу	Кандайдыр бир кырсыкка, чыр-чатакка, коогалуу	Ата – эненин айтканын укпаган бала бирдин ичинен чыгат.

	ишке дуушар болуу	
Жердин жети түбү В.: Жердин жери катары	Абдан алыс, өтө алыс	Жердин жети түбүнөн болсо да табамын.
Жердин төрт бурчу В.: Төгөрөктүн төрт бурчу	Туш тараптын бардыгы, бүт дүнүйө жүзү, аалам	Хан баласына кыз издеп, төгөрөктүн төрт бурчуна желдеттерин чаптырды. (Жомоктон)
Жети ата	Түпкү теги, ата-бабасы	Ар бир адам жети атасын билиши керек.
Жети атасын көзүнө көргөзүү	Эсине келгидей кылып жазалоо, сазайын колуна берүү	Түрмөдөгүлөр анын жети атасын көзүнө көргөзүштү.
Жети омурткасы жерге кирүү В.: Жети өмүрү жерге кирүү	Абдан катуу уят болуу, аябай уялуу, сынып калуу	Туура эмес мамиле кылганымды түшүнүп, жети өмүрүм жерге кирди.
Жети түндө	Абдан кеч, карангыда, түндүн бир убагында	«Жети түндө эмне кылып жүрөсүн?»,- деп таң калдык.
Жүз толгонуу В: Миң толгонуу Он толгонуу	Катуу ойлонуу, кайра-кайра ойлоно берүү, бир чечимге келе албай убаралана берүү	Эне байкуш, алыстагы баласын эстегенде, түн уйкусу качып, жүз толгонот.
Көзү төрт В.: Эки көзү төрт	Бир нерсени абдан самоо, эңсөө, же бирөөнү чыдамсыздык менен зарыга күтүү, ак эткенден так этүү	Айгеримдин мектепке барууга эки көзү төрт.
Кыңыр иш кырк жылда билинет	Жамандык эртеби-кечпи белгилүү болот, жамандыкты жашыруу мүмкүн эмес деген маанини туюндурат	Кыңыр иш кырк жылда билинет дегендей, Назгүлдүн ким колдуу болгону эртели-кеч ачылаар.
Кырк көйнөк	Жаңы төрөлгөн ымыркай бала кырк күнгө толгондо, анын кыркын чыгарып, ырымдап кийгизилген курак көйнөк	Айылдын көп балалуу байбичесеси балага кырк көйнөк кийгизди.
Кырк жылкы	Жаңы төрөлгөн баланын кыз, же эркек экендигин айтууда анын кыз экендигин	Ким төрөлдү? Ат токурбу, же кырк жылкыбы?

	билдирүү маанисинде колдонулат	
Кырк кырдуу	Өнөрлүү, ар тараптуу, акылдуу	Кырк кырдуу, бир сырдуу кыз.
Кырк шырык	Жамаачыланбаган жери жок, абдан көп жамаачы түшкөн	Илгери жокчулук маалда кийгенибиз кырк шырык эле.
Кыркын берүү	Өлгөн адамга кырк күн толгондо мал союп, куран окутуу, эскерүү	Кечээ күнү атамдын кыркын бердик.
Миң алакетке түшүрүү	Кыйноо, тынчын алуу, дүрбөлөңгө түшүрүү	Бул оору аны миң алакетке түшүрдү.
Миң гүлүнүн бири ачыла элек В: Он гүлүнүн бири ачыла элек	Али жаш, эч нерсени көрө элек, аркы беркини абдан түшүнө элек, турмуштук тажырыйбасы аз	Он гүлүнүн бири ачыла элек кыз.
Миң кылган менен	Кетсе да, кандай кылса да, деген менен	Миң кылган менен аныкы туура.
Миң мертебе тобо! В: Миң мертебе ыраазы!	Абдан ыраазы, аябай ыраазы болуу маанисинде айтылат	Кудайга миң мертебе тобо дейм.
Миң сан	Өтө көп, эң көп, эсеп жеткис, арбын	Манастын өзүнүн эле «миң сан колдой сүрү болгон» дешет.
Миңдин бири	Табылбаган, абдан зарыл, эң керектүү, сейрек учуроочу (көбүнчө дары-дармекке карата)	Жаңгактын данеги каны аз адамдардын дартына миңдин бири эмеспи.
Миңден бир	Өтө сейрек, аз гана, анда-санда	Мындай адамдар миңден бир гана чыгат.
Он сегиз миң аалам	Бардык жандуу, жансыздар орун алган, биз билген жана билбеген аалам, анын бөлүктөрү, бүткүл жер жүзү	Он сегиз миң ааламды жараткан кудайга миң мертебе ыраазымын!
Он экиден бири жок, уй байларга жиби жок	Эч нерсеси жок, таптакыр куру кол, куру жалак	Кийин айтышпасын, «он экиден бири жок, уй байларга жиби жок экен» деп.
Он эки тозок бир келүү В: Тогуз толгоо бир	Абдан катуу кыйноо-кыстоо иштер чогуу келүү	Азыр мага он эки тозок бир келген учур.

келүү		
Ою онго бөлүнүү. В.: Ою онго, санаасы санга бөлүнүү Ою он талаа болуу	Сары санаа болуу, бир нерселер жөнүндө кайра-кайра, ойлоно берүү	Эненин ою онго, санаасы санга бөлүндү.
Тогуз жолдун тоому	Бир нече жолдун кошулган жери	Ал жер тогуз жолдун тоому экен.
Төрт тарабы кыбыла	1.Телегейи тегиз, иши оңунда, бардыгы оюндагы-дай, каалаганындай; 2.Каалаган жагына жол ачык, кайда барсаң өз эркиң, жолуң бош деген мааниде	1. Жайлоодогу жашоо төрт тарабы кыбыла болгон, бейиштеги жашоодой. 2. «Төрт тарабың кыбыла, кайда барсаң өз эркиң», - деп кулду азаттыкка чыгарды.
Төрт көзү түгөл	Бардыгы көз алдында, чогуу, эч кимиси калбай	Кечинде койлор короого төрт көзү түгөл келишти.
Төрт түлүк	Малдын бүт бардык түрлөрү (жылкы, уй, төө, кой-эчки ж.б.)	Төрт түлүк мал курап, эл катары жашап калышты.
Төрт түлүгү шай	Телегейи тегиз, бардыгы бар, шаймашай, толук, жетиштүү	Таякемдер төрт түлүгү шай жашашат экен, жайында жакшы эс алдым.
Төрт шыйрагы өлбөгөн жерде калуу В.: Өлбөгөн төрт шыйрагы калуу	Абдан катуу уят болуу, жети өмүрү жерге кирүү, уялганынан баш көтөрө албай калуу	Уялганыман өлбөгөн төрт шыйрагым калды.
Үйдүн ичин үч көтөрүү В.: Үйдү үч көтөрүү	Опур-топур болуп, кайра-кайра, үстү-үстүнө келе берүү, үйгө толо кирип чыга берүү же ызы-чуу, баш аламан, иретсиз абалда болуу	Балдар үйдүн ичин үч көтөрүштү.
Үч көчкөндөй болуу В.: Көңүлү үч көчкөн журттай калуу	Көңүл кайтты болуу, абдан нааразы болуу, аябай жек көрүү, жаман көрүү, иренжүү сезими пайда болуу	Эки – үч гана күн жүрсөк да, көңүлүбүз үч көчкөн журттай калды.
Үч уктаса түшкө кирбеген. В.: Үч уктаса түштө	Эч бир ойго келбеген, такыр ойдо жок, күтүлбөгөн жерден,	Үч уктаса түшкө кирбеген окуя болду.

жок	капысынан болгон, таң каларлык	
Эгерим эки болбо!	Көңүл кайтты болуу, абдан нааразы болуу, абдан нааразы болуу, аябай жек көрүү, жаман көрүү, иренжүү сезими пайда болуу	Запкы көргөн жетим – жесир каргап жатыр: «Эгерим эки болбо жакшылык көрбө», - деп.
Эки айттырбоо	Сөзүн эки кылбоо, айтары менен орундатуу, айтканын эки кылбоо	Балам эки айттырбай, дароо ишти бүтүрдү.
Эки анжы	Олку-солку, бир пикирге бир чечимге келе албаган, чечкиндүү эмес	Эки анжы болуп туруп калдым.
Эки ача	Бирдей эмес, бири- бирине карама-каршы, туура келбейт, айырмачылыгы бар (сөзү, ою ж.б.)	Отургандар эки ача болуп бөлүнүп калышты.
Эки бакыр, бир тукур болуп	Ынтымакташуу, биргелешүү, баш кошуу	Алардын эки бакыр, бир тукур болуп жашагандарына отуз жыл болуп калды.
Эки бутун бир кончуна сыйдыруу	Катуу кысмакка алуу, абдан кыстоо, айласын кетирүү, аябай кыйноо	Аскердегилердин улуулары кичүүлөрүн эки бутун бир кончуна сыйдырышат экен.
Эки дебөө	Жалган айтпоо, айтканынан кайтпоо, убадага бек болуу	«Айттымбы, аткарам. Эки дебеген жанмын» - деп убадасын бекем берди.
Эки дүйнөдө ыраазы	Абдан ыраазы, аябай ыраазы экендик	«Уул - келиниме эки дүйнөдө тең ыраазымын» деп энеси батасын берди.
Эки жерде эки төрт	Бар иштин болору, орундала тургандыгы, аткарылары анык, өтө так, сөзсүз колдон келет деген сыяктуу мааниде колдонулат	-Бул иш колдон келет. Эки жерде эки төрт болгондой эле бүтөт.
Эки жүздүү	Өң карама, бир сөздө турбаган, өңдү көрсө жүз тайды, тайсалдама, кошоматчы	Эки жүздүү адамдар арабызда көп эле.

Эки иштен бир иш	Бар иштин шылтоосу менен экинчисин кошо бүтүрүү деген мааниде	«Эки иштен бир иш, келе жатып суу ала кел!» деп эне баласына тапшырма буюрду.
Эки кат. В.: Эки кабат	Боюнда бар, кош бойлуу	«Келиним эки кат» деп эне ичинен кубанат.
Эки колу бир оозуна түтпөө	Абдан шашып тамактануу, алдындагысынын баарын кайсай берүү, катуу киришүү (көбүнчө өтө ачка болуп, же тамактын каары өткөн адамга карата)	Абдан ачка болгон неменин эки колу бир оозуна түтпөй жатты.
Эки колун бооруна алуу	Боюнан бошонуу, аман-эсен төрөп алуу деген мааниде	«Аман – эсен эки колунду бооруңа ал» деп кошуна келиндер төрөтканага узатышты.
Эки колун мурдуна катуу В.: Эки колун мурдуна тыгуу	Колуна кармаган, арнап ала келген эч нерсеси жок, куру кол келүү	Ал адатынча эле эки колун мурдуна катып келди. В.: Алардын алдына эки колумду мурдума тыгып баргандан намыстандым.
Эки колун куушуруу	1.Кечирим суроо, сурануу, алдына түшүү, өтүнүү, өтүнүч кылуу 2.Баш ийүү, багынуу	1.-Эки колун куушуруп өзү келиптир, кечирели. 2.-Өз эрктери менен бизге эки колун куушурушту.
Эки колун төбөсүнө алып кетүү	Бардыгынан кечип, экинчи кайрылгыс болуп безип кетүү маанисинде колдонулат	Биздин бир алыс тууганыбыз дайын - оту жок, эки колун төбөсүнө алып кетти.
Эки көзү чанагынан чыгуу	Катуу корккондо, таң калганда, же ачуусу келгенде көзү чоң ачылып бакырая түшүү, акырая кароо	Тураттын катуу ачуусу келгенде, эки көзү чанагынан чыгат.
Эки ойлуу болуу	Белгилүү бир пикирге, жыйынтыкка, тыянакка келе албоо, чечкиндүү боло албоо	«Азыр мен эки ойлуу болуп турам. Шашпай, жообун берейин», – деди кыз.
Эки оозунун бир оозу В.: Эки оозунун бири	Айткан сөзүнүн көбү, кайра-кайра кайталап	Баламдын эки оозунун бир оозу эле атасы болуп

	айта бергендеринин бардыгы	калды. В.: Курбумдун эки оозунун бири эле -Бакыт болуп калыптыр.
Эки сөздүн башын кошо албоо	Сүйлөй албоо, айта албоо	«Ал эмнени жыргатмак эле, эки сөздүн башын кошо албайт», -деп сынтагышты.
Эки сөздүү	Убадасында турбаган, сөзүнүн туругу жок, калп айтып коймо	Эки сөздүү адамга ишенбе.
Эки сүйлөө	Убадасында турбоо, калп айтуу, орунсуз сөздөрдү айтып коюу	-Эки сүйлөйт турбайсыңбы. Мен сага ишенип жүрсөм.
Эки тизгин, бир чылбыр	Бийлик, толук башкаруучулук	Чыңгыз Айтматов 12 жашында эки тизгин бир чылбырды колго алган, эл башкарган.
Эки үзөңгүнү бирдей теминүү	Эки жакка тең болуу, калыс болуу, калыс кылуу маанисинде	-Мындай ишти кеңешип чечиш керек. Эки үзөңгүнү бирдей теминели.
Эки чайнап, бир жутуу	Ары-бери, тез эле жок кылуу, жоготуу, буйдамга келтирбөө	«Эки чайнап, бир жутуп коём, унчукпай кал», -деп коркутту.

АЛКОО, КАРГОО ИРЕТИНДЕ АЙТЫЛГАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Алкоо, бата сөздөр:

Фразеологизмдер	Туюндурган мааниси	Жазуу, оозеки кепте колдонулушу
1.	2.	3.
Айтканың келсин!	Бирөөнү жакшы каалоосуна, тилегине ыраазы болуп, жооп катары айтылат.	-Айтканыңар келсин, Кагылайындар! Акыры көрөр күн, ичээр суубуз бар экен. (Саатов)
Ак жолуң ачылсын! В.: Жолуң ачылсын	Ишиң оңолсун, сапарың ийгиликтүү болсун, көздөгөн максатыңа жеткин деген сыяктуу алкоо, ак тилегин билдирүү, бата берүү	-Ак жолуң ачылсын! Сапарың байсалдуу болсун, Курман Карасартов. (Бейшеналиев) В.: «Жолуң ачылсын, чырагым!» деп чал бата берди. (БСМ)
Ак жоолугуң	«Абийирдүү, ырыс-	«Кем болбо, балам! Ак

башыңан түшпөсүн! В.: Ак элечегиң башыңан түшпөсүн!	кешиктүү бол», «алганың менен тең кары» деген мааниде келиндерге берилүүчү бата, алкоо	жоолугуң башыңан түшпөй, бактылуу бол!» – дешип катындар чуулдап алкашты. (Жантөшев) В.: Ак элечегиң башыңан түшпөсүн, балам, өмүрлүү бол! (БСМ)
Алдыңа кетейин!	Жакшы көрүү, эркелетүү, жалынып-жалбаруу маанисинде (көбүнчө балдарга карата)	-Өх! Садагаң, Сардарым, алдыңа кетейин! Мен сенин алдыңа кетейин. (Тойбаев)
Андай болсун!	Кутгуктоого жооп иретинде ыраазычылыгын билдирүүдө колдонулат.	-Иш илгери болсун! – Андай болсун, эже! (Осмоналиев)
Арбак колдосун!	Кандайдыр бир кыйынчылыктан чыгууга ата-бабанын касиети, сыйкыр күчү жардам берсин деген сыяктуу каалоо, тилөө маанисинде колдонулат.	-Ата-бабаңдын арбагы колдосун!
Арканды мал бассын, алдыңды бала бассын	Көбүнчө келиндерге карата «бактылуу бол», «бала-бакыралуу бол», «этең-жеңиң жайылсын» деген мааниде айтылган алкоо	- Кыз журту башка илгертен: эми өз журтуңа барасың, кудай арканды мал басып, алдыңды бала басып, өз алдыңча болосуң, кагылайын. (Касымбеков)
Арты кайырлуу болсун!	Көбүнчө каза болгон адамдын үй-бүлөсүнө, туугандарына мындан кийин жамандык болбосун, түпкүлүгү түз болсун деген мааниде көңүл айтуу, кайрат айтуу, көңүлүн жубатуу иретинде колдонулат.	-Кантем. Арты кайырлуу болсун, мындан өзгө көңүл төтөгү барбы? – деди. (Касымбеков)
Артын берсин!	Кандайдыр бир жамандык иш, өлүм болгон учурда мындан кийин жакшылык	-Артын берсин! Көп капа болбогула. (БСМ)

	болсун, жамандык болбосун деп тилек кылып, кайрат айтуу, көңүл айтуу маанисинде колдонулат.	
Ат байгелүү болсун!	Ат чабышта ат ээсине, же ошол тарапта болгон кишилерге «жеңиштүү болгула» деген мааниде айтылуучу тилек.	«Ат байгелүү болсун! Жакшы чаптырып кел», - Байзакты күйөрмандары узатышты.
Бай болгур!	1. Жетиштүү бол, мал-мүлктүү бол деген мааниде бирөөгө айтылган каалоо-тилек. 2. Бирөөгө нааразы болгондо, нааразылыгын билдиргенде колдонулат.	1. -Бай болгур, тиги нерсени мага көрсөтүп койчу! 2. -Бай болгур, бир аз сабыр этип, сөз угузчу, жарылдабай!
Бакыт жылоолосун!	Дөөлөтүң артсын, жакшылыкка жет, ырыстуу-таалайлуу бол деген мааниде	-Ылайым бакыт жылоолосун, учуң узарсын! (Бейшеналиев)
Балакетиңди алайын! В.: Мээнетинди алайын!	Бирөөгө (көбүнчө балага, өзүнөн кичүүлөргө) жалынып-жалбаруу, жакшы көрүү маанисинде колдонулат.	-Балакетиңди алайын, туура кылыпсың ошону! (Жусупов). В.: -Мээнетинди алайындар! Чоңойдуңарбы? Бөбөктөрүңөр чоңоюп жатабы? – дешип Сурма менен Кадыр неберелерин өбүшүп, ...озуп келген машинага түшүп, шаар ичине карай жүрүп калышты. (Жантөшев)
Бар бол!	Салам айткан кишиге карата алик алуу иретинде колдонулат.	«Бар бол, садагаң!», - деди Баалкан. (Жантөшев)
Башына бак конуу! В.: Башына куш конуу!	Иши оңолуу, мансабы, мартабасы, зоболосу көтөрүлүү	-Башыңа бак консун, ырыс этегиңден жалгасын! (Сыдыкбеков)

Башына кут конуу!		В.: Бактыбектин башына куш конуп, болуп-толуп турган кези. (БСМ)
Бейиши болгур!	Өлгөн адамды эскерүүдө, ал жөнүндө кеп кылганда аны урматтоо, сыйлоо маанисинде колдонулат.	Атам бейиши болгур, тирүү кезинде ушул жайлоону жайлачы экен. (БСМ)
Бешик бооң бек болсун!	Жаңы төрөлгөн баланын ата-энесин куттуктоо, балага жакшы тилегин айтуу маанисинде колдонулат.	-Бир Карел эмес, биз дагы балалуу болдук. Баарыңардын «бешик бооңор бек болсун!» (Ашымбаев)
Болбосоң коё кал	Абдан мыкты, укмуштуудай, адам таң каларлык деген сыяктуу мааниде	-Адис болбосоңор коё калгыла, алеки саатта кулунду торпокко айландырып жиберген сыйкырчы турбайсыңарбы. (Борбуев)
Боосу бек болсун!	Өмүрлүү, бактылуу болсун, өмүрү узун болсун, көп жашасын сыяктуу алкоо, тилек кылуу маанисинде колдонулат.	-Эми ушуларынын боосу бек болсун! (Бейшеналиев)
Бөйрөгүмдү чабайын!	Көбүнчө балдарга, өзүнөн кичүүлөргө карата жалынуу, жалбаруу маанисинде колдонулат.	«Сербейген көлөкөм, бөйрөгүмдү чабайын, турагой» деп жалбарган эне кызынын маңдайында отурат. (БСМ)
Жакшы жатып жай туруңуз!	Уйкуңуз тынч болсун, тынч уктаңыз деген сыяктуу каалоо маанисинде колдонулат.	«Түшүндүңбү? Коркпо! Жакшы жатып жай тур!», - деп чыгып кетти. (Саатов)
Жаным курман!	Көбүнчө балдарга карата жалынып-жалбаруу, мээримдүү мамиле жасоо маанисинде колдонулат.	-Оозуңан секет болоюн, ушул кепти жеткирген оозуңан! Жаным курман! (Медетов)
Жанымды чабайын!	Жакшы көрүү, жалынып-жалбаруу	«Жанымды чабайын! Оозуңдан, колуңдан...», -

	маанисинде колдонулат.	деп абышка өөп жыттагылап, небересинин бети-башынан чоло жер калтырбады. (Бейшеналиев)
Жаткан жери жайлуу болсун!	Өлгөн адамды эскерип, ага карата жакшы ниетин билдирүү маанисинде колдонулат.	-Музооке... Жаткан жери жайлуу болсун! Өңгөлөр унутулар. Музоокенин даңазасы унутулбас. (Бейшеналиев)
Жол болсун!	1. «Кайдан?», «кандай жумуш менен?» деген мааниде суроо, кайрылуу иретинде; 2. «Бул кылганың кандай?», «Эмне үчүн?», «Бул эмне дегениң?» ж.б. мааниде бирөөнүн кебине, кылык-жоругуна, жасаган иштерине карата суроо салуу, таң калуу иретинде колдонулат.	1.-Акунжансыңбы? Жол болсун, үкөм? (Байтемиров) 2. «Күйөө балаңыз менен кызыңызга ынтымак-ырыс каалап, өзүңүз ичпей койгонуңузга жол болсун!», -деп Көкөтөй кысынган чалдын айласын түгөттү. (Айтматов)
Жолуң шыдыр, жолдошуң кыдыр болсун! В.: Жолуң шыдыр болсун!	Жолго чыккан, жол тартып бараткан адамга карата жолуң жакшы болсун, жолдо эч кырсыкка учурабай барып кел деген мааниде жакшы тилек кылуу, бата берүү иретинде колдонулат.	«Жолуң шыдыр, жолдошуң кыдыр болсун, балам!» -деп карыя адам бата берди. (БСМ) В.: -Сааданбек, эми жакшылап айда, алдыңа кетейин! Жолуң шыдыр болсун! (Жусупов)
Иш илгери! В.: Иш илгери болсун!	Иш илгерилесин, ишиңер ийгиликтүү болсун (иштеп жаткандарга, иш үстүндөгүлөргө каалоо, тилек катары айтылат).	-Иш илгери балдар, эмне кылып жатасыңар? (Турусбеков). В.: «Иш илгери болсун!», – деди Күмүш. «Андай болсун, эже!», - дешти иштеп жаткандар. (Осмоналиев)
Кадырың жан болсун!	Эч кандай кам санабагын, ордунда болот, сөзсүз болууга тийиш деген мааниде колдонулат.	- Сенин кадырың жан болсун, көп эле кабатыр боло бербей. (Абдукаимов)

Көзүң жамандыкты көрбөсүн!	Өзү көргөн, өзү үстүнөн чыккан кандайдыр бир жагымсыз, укмуш окуяны баяндоо анын адамга терс таасир этишин, жек көргөндүгүн, өкүнгөндүгүн билдирүүдө колдонулат.	Көзүң жамандыкты көрбөсүн! Жер бир заматта айлан-көчөк болуп кеткенсиди. (Жусупов)
Көзүңдү кара!	«Абайла», «байка», «этиет бол» деген мааниде колдонулат.	«Сен бала, көзүңдү кара, өзүң комсомол болуп туруп, кой өлтүрүшүң уят», -деп күпүлдөдү да, кайра жүрүп кетти. (Жантөшев)
Көч байсалдуу болсун!	«Баруучу жайыңарга аман-эсен жеткиле» деп, көчүп бара жаткандарга айтылуучу каалоо, жакшы тилек.	«О, жеңелер, көч байсалдуу болсун!», – деди Дайыр. (Жантөшев)
Көшөгөң көгөрсүн!	«Бак-таалайлуу бол, бактылуу жаша, өмүрлүү бол» деген мааниде жаштарга карата айтылуучу алкоо, каалоо, тилек.	«Ырахмат кызым! Көшөгөң көгөрсүн!», – деп кемпир үнүн каргылдантты. (Байтемиров)
Кудай алкагыр!	Бирөөгө нааразылыгын, жаман көргөнүн билдирүүдө, жактырбоо, жемелөө маанисинде наалат катары колдонулат.	-О, Кудай алкагыр, мынча эмне жоголдуң? (БСМ)
Кудай жалгасын! В.: Теңир жалгасын!	Көбүнчө бирөөгө ыраазы болуу, же келиндерди алкоо маанисинде колдонулат.	-Өмүрүң узун болсун! Кудай жалгасын! Сооп иш кылдың, ишиң оңолсун! (Медетов). В.: -А-а, айланайын балам. Сага чоң рахмат! Сени теңир жалгасын! Эми биз кайталы, келе колуңду бер, азаматым! (БСМ)
Кудай кут кылсын! В.: Кут кылсын!	«Буюрсун», «болгону жакшы болуптур»	-Алдына кетейиндерим! Айта берсе биздин жомок

Кут болсун!	деген мааниде бирөөнү куттуктоо, ага тилек кылуу, каалоо иретинде айтылат.	түгөнөбү... Эми силердин ушунунарды кудай кут кылсын! (Өмүрбаев) В.: Курманбекке кут кылсын, Канышай жалгыз баламды. («Курманбек»). «Сыйлыгыңар кут болсун!» деп, отургандар бизди куттуктап кетишти (БСМ)
Кудайга шүгүр! В.: Кудая шүгүр!	Ыраазы болуу, алымсынуу, болгонуна каниет кылуу маанисинде колдонулат.	Кудайга шүгүр, турмушубуз анча деле жаман эмес,балдар бутуна туруп калды. (БСМ) В.: Кудая шүгүр, баш көтөрүп калдык. (БСМ)
Кыдыр даарысын! В.: Кыдыр жылоолосун!	Бактылуу, иши оңунан чыккан, иши илгерилеп турган	Бийликте кыдыр даарыган, периштелер көз салган адамдар турарын даңктады. (Осмоналиев). В.: -Көрсө сенин өнөрүң кыдыр жылоологон өнөр турбайбы! (Осмоналиев)
Миң мертебе тобо! В.: Миң мертебе ыраазы!	Абдан ыраазы, аябай ыраазы болуу маанисинде айтылат.	Аны биздин ырыскыбызга жаратканына миң мертебе тобо! (Медетов) В.: Ушундай бүлөөгө туш болгонуңа миң мертебе ыраазы болосуң. (Медетов)
Мээнетинди алайын! В.: Мээнет кетейин! Мейнетинди алайын!	Айланайын деген сыяктуу жалынуу маанисинде колдонулат.	...Жылдызкан, чарчаган жоксуңбу, ыя? Үлүрөйгөн мээнетинди алайын! (Байтемиров) В.: Мээнет кетейин, эмне болду сага? (БСМ) Мейнетинерди алайындарым! – деп өзүнчө кобурады. (БСМ)
Оозуңа май!	Кандайдыр бир кепти жакшылык, же жакшы кабар жөнүндө билгизген кишиге карата сүйүнүү,	«Оозуңа май, айланайын, оозуңа май! Кана, окуп жиберчи!», – деп Сотур сүйүнгөнүнөн эмне кылаарын билбей турду.

	толкундануу менен алкоо маанисинде колдонулат.	(Абдукаимов)
Оозуңан секет болоюн!	Алкоо, ыраазылыгын билдирүү маанисинде колдонулуучу алкыш	-Оозуңан секет болоюн, ушул кепти жеткирген оозуңан! (Медетов).
Оозуңда бардыр!	Кимдир бирөөнүн айткан кебине карата сенин айтканындай болуп калаар, айтканың туура чыгып калаар деп үмүт кылуу, ыраазы болуу маанисинде колдонулат.	-Балким, агаң келип калар, оозуңда бардыр, айланайын. (БСМ)
Оозуңдан айланайын!	Алкоо, жалынуу маанисин туюндурат.	-Оозуңдан айланайын! Атаганат, жериң болсо, ушинтип жокчулуктун корун тартат белек. (Саатов)
Ортоңор толсун!	Кандайдыр бир адамдар тобуна карата ынтымагыңар, биримд игиңер ашсын деген мааниде колдонулат.	«Ортоңор толсун!» деп айтып, шыңга бойлуу, ак саргыл жигит келип учурашты. (Акматов)
Өлкөнүң өссүн! В.: Өркөнүң өссүн!	Көбүнчө жаштарга карата зоболоң көтөрүлсүн, бактылуу бол деген мааниде берилүүчү бата, алкыш	-Өлкөнүң өссүн, чырагым! В.: Ырахмат, балам, өркөнүң өссүн! (Медетов)
Өлсөм сөөгүм ыраазы	Абдан ыраазы болгондук маанисинде колдонулат.	-Айкөлүм, сизге тирүүлүктө өзүм, өлсөм сөөгүм ыраазы. (Бейшеналиев)
Өмүрлүү бол!	Көп жаша деген мааниде берилүүчү бата, алкоо	«Өлкөнүң өссүн, өмүрлүү бол, айланайын!»,-деди кемпир. (БСМ)
Өмүрүң узун болсун!	Көп жаша деген маанини туюндурган алкоо кеп	-Өмүрүң узун болсун! Кудай жалгасын! Сооп иш кылдың, ишиң оңолсун!... (Медетов)
Өмүр берсин!	Өмүрүң узун болсун, көп жаша деген мааниде көбүнчө алкоо иретинде	-Өмүр берсин, айланайын!

Өпкөмдү чабайын!	Көбүнчө балдарга карата жалынуу иретинде колдонулат.	-Ак жолтоюм, садага кетейним, өпкөмдү чабайыным! (Абакиров)
Өркөнүң өссүн!	Көбүнчө жаштарга карата зоболоң көтөрүлсүн, бактылуу бол деген мааниде берилүүчү бата, алкыш	-Ырахмат, балам, өркөнүң өссүн! (Медетов)
Садага болоюн! В.: Садага кетейин! Секет болоюн! Секет кетейин!	Баласын, же өзүнөн кичүүлөрдү эркелетүү, жалынып-жалбаруу, жакшы көрүү маанисинде колдонулат	-Мен садага болоюн! Жалжылдаган көзүндөн (БСМ) В.: «Садага кетейин десе!», – деп, Калмурат Алымкулга карады. (Абдукаримов) «Секет болоюн, өз үйдөгүдөй көрүп тартынбай иче бер», - дейт эне чоочун кызга. (БСМ). «Секет кетейин, бара гой», - деп баласын жумшады. (БСМ)
Сенин таманыңа кирген тикен менин чечекейиме кирсин	«Сен тартаар азапты мен тартайын, сага келген кырсык, балээ мага келсин» деген мааниде оорунун айыгып кетиши, же бирөөнүн дайынсыз жоголушуна карата колдонулат.	«Курган ата менен эне сенин таманыңа кирген тикен биздин чечекейибизге кирсин», - деп кызга үйрүлүп түшөт. (Бөлөкбаев)
Согум чүйгүн болсун!	«Союлган мал семиз болсун, эт берекелүү болсун» деген сыяктуу каалоо маанисинде айтылат.	Кадырдын «Согум чүйгүн болсун!» деген сөзүнө ичеги – карын арытып жаткан Мария чүйрүң – чүйрүң этип, «жегилик кылсын» деп, тамашалай жооп берди (БСМ)
Сөөгүм ыраазы!	Абдан ыраазы экендигин билдирүү маанисинде колдонулат.	-Сөөгүм ыраазы силерге! (БСМ)
Тараза таппагыр!	«Жакшылык көрбөгүр, ишиң оңунан	-Тараза таппагырдын көз жазгырып кеткенин кара!

	чыкпагыр» деген сыяктуу каргап-шилөө маанисинде колдонулат	(БСМ)
Топурагы торко болсун!	Өлгөн адамды көмгөндө, аны эскергенде жаткан жери жайлуу болсун деген мааниде кайрат айтуу, жакшы тилегин билдирүү максатында айтылат.	«Ах, кайран абышка... Топурагың торко болсун эми. Айла канча!» деген сөздөр жаады. (БСМ)
Учугуң узарсын!	Ишиң оңолсун, өркөнүң өссүн, жакшылыкка жет деген сыяктуу алкоо маанисинде колдонулат.	-А, ыракмат! Учугуңар узарып, ылайым тилегиңерге жеткиле, балдар! (Медетов)
Бийманы жолдош болсун!	«Аркы дүйнөдөн жай тапсын, жаткан жери жайлуу болсун!» деген сыяктуу өлгөн адамга карата жакшы ниетин билгизүү, жакшы тилек каалоо маанисинде колдонулат.	«Бийманы жолдош болсун!» деп өзүнчө дагы бир нерселерди күбүрөп, бата кылды Мурат карыя. (Медетов)

2. Каргоо иретинде айтылган каргыш сөздөр:

1.	2.	3.
Ант ургур! В.: Ант аткыр!	Жаман көрүү, жекирүү, наалат айтуу, каргоо маанисинде колдонулат.	Ант ургурдун кылган ишин кара, каратып туруп билмексенге салат. (Жоошбаев) В.: -Ант аткыр кайда житип кетти?
Арбак ургур!	Бирөөнү тилдегенде, наалат айтканда, жаман көргөндө айтылуучу каргыш сөз	-Атаңдын арбагы урсун! Арбак ургур! Менин тузума кара санагысы бар. (Осмоналиев)
Атаңдын канын ич!	Катуу тилдөө, жемелөө маанисинде колдонулат.	Аздык кылып баратса, атаңдын канын кошо ичкин. («Манас»)
Атаңдын башы!	Тилдөө, кагуу, наалат айтуу маанисинде	«Атаңдын башы!», - деп Сабыр эми биротоло

	колдонулат.	жанына күч келсе керек, чаңырып кирди. (Медетов)
Атаңдын көрү!	Абдан өкүнүү, нааразы болуу, жактырбоо маанисинде колдонулат.	Атаңдын көрү! Эл деген тууган – уругу менен бириге калып тамды алеки – саатта бүтүп ала коюп жатышат. (БСМ)
Атың өчкүр!	Бирөөнүн атын эстеп чакырганда: «такыр унутуп калыптырмын, оюма түшпөй жатат» деген мааниде, же жек көрүү маанисинде айтылат.	-Кара тоголок милиционер ким эле, атың өчкүр ай, унутуп калыптырмын. (Бердикеев)
Багың байлангыр!	«Жакшылык көрбөгүр, ишин оңунан чыкпагыр, тилегиңе жетпегир» деген маанидеги каргыш	Бүтүн ак жоолуктун наамын булгады э, багың байлангыр! (БСМ)
Байгеге сайылгыр!	«Барымтага кеткир, жок болгур, жоголуп кеткир» деген сыяктуу тилдөө маанисинде колдонулат.	«Байгеге сайылгыр ай!» деп аял чебеленип, безилдеп жатты. (БСМ)
Балакет баскыр!	«Кырсык чалгыр, жакшылык көрбөгүр, жаманчылыкка дуушар болгур» деген сыяктуу наалат айтуу, каргоо маанисинде колдонулат.	«О, балакет баскыр десе! Алкы бузулган манаптар, атаң бербесе деле торпокту алат эле да!», – деп Сурма терең үшкүрдү (Жантөшев). «Мындайга көз да тийбейт, балакет баскыр!», - деп ойлоду Кылычбек. (Жакыпбеков)
Балакетимди ал!	«Мага асылба, тийишпе, мага келүүчү кырсык, кыйынчылык сага келсин, менден айлан» деген маанидеги наалат айтуу, каргоо	-Менин балакетимди албай жөн жүр. Көрсө, менин балакетимди алып жүргөн ошол экен да. (БСМ)
Баралыңа жетпегир!	Жашабагыр, узабагыр деген маанидеги	– Оо, баралыңа жетпегир! Убалы уктатпасын ушу

	каргыш	наристенин. (Өмүрбаев)
Барынан жогу!	Мындай болгондон көрө болбой койгону түзүк, тирүү жүргөнүнөн жүрбөгөнү, болгонунан болбогону оң	Кара башын калкалаган жатып ичелердин барынан жогу! (БСМ)
Бас жаагыңды! В.: Жаагыңды бас!	«Сүйлөбө», «унчукпа», «үнүндү чыгарба» деген сыяктуу кекетүү, тилдөө маанисинде колдонулат.	«Жаагыңды бас!» деп колундагы ачкычты Чыңгызга сунду. (Осмоналиев)
Башыңа көрүңгүр! Кара башыңа көрүңгүр!	«Болгон кырсык бардык балээ сага болсун, өз башың менен кетсин» деген сыяктуу жек көрүү маанисиндеги каргыш	-О, ыймансыз каапыр! Башыңа көрүңгүр! Уятың болсо чыныңды айт. (Тойбаев) В.: -Кара башыңа көрүңгүр! Эмне эле таң атпай шаңшып калган. Бул бала – бакыранын жанын койбойт ко. (Укаев)
Береке таппагыр!	«Оңолбогур, жарыбагыр» деген маанидеги каргыш	- Атаа бечара ай – э! Алиги аракеч ит, береке таппагыр, жедеп эле жүрөгүн түшүрүп салган тура! (Өмүрбаев)
Бети курусун!	Өтө жагымсыз, начар ишти, абдан коркунучтуу, же жийиркеничтүү абалды, жамандыкты билдирүүдө бирөөгө наалат айтуу маанисинде колдонулат.	- Бети курусун ...биз го баш-учунда болгонубуз жок, уккандар айтат (Касымбеков). Эсим оой түштү. Экөөнүн колун боорума басып турам. О – о, ал күндүн бети курусун! Өпкө – боорум куушурулуп, ичим куйкаланып баратат. (Өмүрбаев)
Бетимдин беш териси	«Абдан уят, жеткен маскарачылык» деген сыяктуу жек көрүү маанисинде колдонулат.	-И – и, бетимдин беш териси, кудай ошондой кылгылык кылбасын! (Байтемиров)
Бетин ары кылсын! В.: Жүзүн ары	Кандайдыр кырсыктуу оор иш,	-Ооба, андайдын бетин ары кылсын! (Жантөшев)

<p>кылсын! Бетин көрсөтпөсүн!</p>	<p>же начар кылык-жорук жөнүндө сөз болгондо андайды көрбөйлү, мындайга кабылтпасын, андан алыс бололу деген мааниде колдонулат.</p>	<p>-Сенден орун талашайын деген ниетим жок, анын бетин ары кылсын! (Абдукаимов) В.: А кулагандын жүзүн ары кылсын! (Өмүрбаев) Асты биз тарткан азаптын четин ушуларга көргөзбөсүн! Анын жүзүн ары кылсын! Бу баш көз жашка жуунуп, көкүрөк дартка муунду го! (Өмүрбаев)</p>
<p>Бетиң барбы?</p>	<p>«Уялсаң боло, бул кылганың туура эмес, туура эмес иш кылгансың, уяласыңбы» деген сыяктуу жемелөө маанисинде колдонулат.</p>	<p>-Бетиң барбы? Кантип калп айттың?</p>
<p>Бетиң күйгүр! В.:Бетиң тилингир!</p>	<p>Күнөө кылган кишиге карата уятсыз, абийри жок деп жек көрүү, наалат айтуу, тилдөө маанисинде колдонулат.</p>	<p>«Эми өлбөгөндө эмнең калды? Бетиң күйгүр!», - деди Мөлтөй Нөкөндү табалай берип. (Үмөталиев) В.: Нөкөн ...көйнөк, дамбалчан калыбында кара кунастай тарбалаңдап, Агыргайды качырды: - Тилиңе тибиртке, бетин тилингир! Тилиңе тибиртке! (Үмөталиев)</p>
<p>Бооруңа келгир! В.: Бооруңа чечек чыккыр! Бооруңа чок түшкүр!</p>	<p>Жаш балдарга (көбүнчө эркек балдарга) карата тилдөө, каргап-шилөө маанисинде колдонулат.</p>	<p>-Бооруңа келгир! Тайманбай айтышып турганын кара, анык тайбас болот окшойсуң! (БСМ) В.: Тышка кулак түргөн Татыке алкына кетти: -Бооруңа чечек чыккан өлүкүңдү көрөйүн ээ! (Өмүрбаев) - Ушу сенин ошоякка бооруң тартып жүрөт окшойт. О, бооруңа чок</p>

		түшкүр! (Медетов)
Доңуз коп	«Өлүп кет, эмне болсоң ошо бол» деген сыяктуу жекирүү, жек көрүү маанисинде колдонулат	Доңуз сырты, кереч чөптөрү малга жагымдуулугу менен белгилүү. (Жантөшев)
Жаагың сынгыр! В.:Жаагың кыйрагыр! Жаагың карышкыр!	Какшанып көп сүйлөгөн кишиге, жаагың жанып ыксыз көп ыйлаган балага карата жактырбоо, тилдөө, тыйып коюу, же суук кабар, суук сөз айткан кишини тилдөө, каргоо маанисинде колдонулат.	- Атаа! Сазайынды беремин! Эркекке асылганын кара, жаагың сынгыр, эркекче сөгүнүп. (БСМ) Канатым күн чалбаган каркырамды ушактап атасына кандай жаагың сынгыр айтты экен? (Үмөталиев) В.: Жаагың кыйрагыр ушунуку өттү. - Оо, жаагың карышкыр! Сага мен жакынмынбы, же ошолор жакынбы? (Саатов)
Жаагыңа жылан уялагыр! В.:Жаагыңа жылан жумурткалагыр!	Кандайдыр жагымсыз, өтө суук сөз айткан, тили заар кишиге карата каргоо, наалат айтуу, абдан нараазы болуп күйүнүү маанисинде колдонулат.	-Жаагыңа жылан уялагыр! Өлө албай жатып мунун тилинин уусун кантесиң, Тарт тилиңди! (Үмөталиев) В.: «Жаагыңа жылан жумурткалагыр ай! Кандай кара оозуңа кан толгур айтты экен. Жалгызым ак жеринен күйдү го!», – деп эне чебеленип боздоп жатты. (БСМ)
Жаагыңа таш!	Кимдир бирөөнүн кандайдыр бир суук кабар, жагымсыз кеп чыгарып жиберешине карата «андай дебе», «антип айтпа» деген мааниде катуу кагуу, тилдөө иретинде колдонулат.	«Ок, жаагыңа таш! Кара жолтой!», – деп тилдеп жиберди. (Сасыкбаев)
Жаагыңды бас!	«Сүйлөбө», «унчукпа», «үнүңдү	«Жаагыңды бас!» деп колундагы ачыкчты

	чыгарба» деген сыяктуу кекетүү, тилдөө маанисинде колдонулат	Чыңгыска сунду. (Осмоналиев)
Жашабай жатып	«Өсүп жетиле элек туруп», «жаш туруп» деген мааниде	Жашабай жатып башкы врачтын колтугуна кирип алганын карасаң. (Бердикеев) -Бактылуу кул экенсиң, жашабай жатып, баарын көрүп келдиң. (Абдукаимов) -Жашабай жатып мунун жандимилигин кара. (Жигитов)
Жетенден ургур!	Тилдөө, жемелөө маанисинде колдонулат.	«Жетенден ургурдун кылган ишин кара!», – деп кожоюн мага ызырына баштады. (БСМ)
Жети атаңдын боорун же!	Бирөөгө жамандык тилөө, «жакшылык көрбө» деп каргап-шилөө маанисинде колдонулат.	Медериндин канын же, Жети атаңдын боорун же. («Манас»)
Жолуң болгур! В.: Жолуң каткыр!	Кимдир бирөөнүн орунсуз иш жасаганына, чекилик кылып коюшуна, кылык-жоругуна карата кейип, өкүнгөндүгүн билдирип жемелөө иретинде колдонулат.	- Ой, жолуң болгур, сүйүнчү дебейсиңби! (Бейшеналиев). -О, жолуң болгур десе, жүрөгүбүздү түшүрүп койбодуңбу? (Байтемиров). -Оо, жолуң болгур десе, сенин өзүңдүн маңдай териң менен тапкан акчаң бар эмеспи? (Саатов) В.: Ой, жолуң каткыр! Ушундай да иш кыласыңбы? (БСМ)
Жүзүң кур!	«Уятсыз», «уялганды билбеген, бетинде кызылы жок» деген мааниде жек көрүү, тилдөө иретинде колдонулат.	-Оо, түндүн бир оокуму кезде үйдөн арбактай, аппак адам чыккан имиш! Жүзүң кур! Эл дырылдап туш - тушка качып жөнөптүр. (Кушубеков)
Кара башыңа	Кырсык, жамандык	-Калп айтышса, алардын

көрүнсүн! В.: Кара башыңа көрүнгүр!	башкага эмес өзүнө тийсин, керт башында болсун деген мааниде колдонулат.	кара баштарына көрүнсүн! (БСМ) В.: -Андай кара башыңа көрүнгүр төрөлөр, күнү асман жарылып кетчүдөй күркүрөйт имиш. (Осмоналиев)
Кара башыңды жуткур!	«Өлгүр, өлүп кеткир, өлүп калгыр» деген маанидеги каргыш	-Кара башыңды жуткур! Бутумду сыйра басып койдуңбу? (Убукеев).
Кара жерге кир!	Жемелөө, тилдөө иретинде колдонулат.	«О, катының менен кара жерге кир», - деп жекирген Карасакал, анын сөзүн бөлүп кетти. (Абдыраманов) -Алдырар күнү жазгырар... мен кара жерге кирейин. (Тойбаев)
Каран күн! В.: Кокуй күн!	Өтө кайгырганда, чочуп кеткенде, аябай корккондо, катуу нараазылыгын билдиргенде колдонулат.	-Эмне дейт каран күн, кудай? Каран күн, айта көрбө! Ысмайыл акемен кара кагаз келди... Каран күн түштү биздин үйгө. (Мырзаев) -Эй, каран күн, бизге кошоматтан башка, чокубузду колубуз менен калкалаштан башка арга калган жок беле?... (Касымбеков) В: А, кокуй күн, дагы эмне болуп кетти! – ыя, кокуй күн, көңүл иши куруп кетсин! (Бердикеев)
Кара оозуңа кан толгур! В.: Оозуңа кан толгур!	Жаман, жагымсыз сөз айткан, же жаман иш кылган кишиге карата жек көрүү маанисинде колдонулат.	«Ушундан кийин катуу айтсам, кара оозуңа кан толсун!», - деди. (Бердикеев) В.: - Бул кандай оозуңа кан толгур эле?! Кайдагы торпок?! (Өгөбаев)
Кепиниңди жегир! В.: Кепиниң өрттөнгүр!	«Өлгөнүңдө да жакшылык көрбөгүр (көбүнчө улгайган адамдарга карата каргоо, наалат айтуу	-Кепиниңди жегир, ит-кушка жем болбой, үйүңдө адал өл! (Жоошбаев) В.: Кепиниң өрттөнгүр! Кантип кара санадың?!

	маанисинде колдонулат)	(БСМ)
Кепининди жебе!	«Калп айтпа», «жалган сүйлөбө», «жаныңды жебе» деген сыяктуу (көбүнчө наалат айтуу, нараазы болуу) кагуу иретинде колдонулат.	Кепининди жебе, кудай аткыр, минтсең ишин оңолбойт. (БСМ)
Көздөн чыксын!	Бирөөнүн жакшылыгын, жардамын, жакшы иштерин унутуп, көңүлгө албай, же баалабай койгондо нараазы болуу, жактырбоо иретинде айтылат.	-Ии – и, аны билбесең, сенин көзүңдөн чыксын! (Бердикеев) -Ыракмат, бий, ыракмат, сиз ушинтип адилеттикке кызмат кылсаңыз, биз сизге ыраазы болбосок, көзүбүздөн чыкпайбы! (Касымбеков)
Көзүң аккыр! В.: Көзүңө ак түшкүр! Көзүң кашайгыр!	Тилдөө, каргоо, жекирүү маанисинде (көбүнчө ыгы жок ыйлай берүү, же кандайды бир ишти ж.б. көрбөй аткара албай калпыстык кетирген учурларга карата) колдонулат.	-Көзүң аккыр эмне болду, сага! Көзүң аккыр, карбаластабай түз баспайсыңбы? (БСМ) В.: «Көзүңө ак түшсүн! Эмнеге мынча ыйлай турган жөнүң бар»,- деди. (БСМ) «Көзүң кашайгыр!», – деп кыйкырып жиберди, темселеп эшиктин көзүн сыйпалап жүрүп. (Касымбеков)
Көйнөгүңдү уй жегир!	Көбүнчө жаш балдарга карата жемелөө, тыюу иретинде (жаш балдардын улутунганы, үшкүргөнү жаман жөрөлөргө деген мааниде) колдонулат.	Уктап жаткан баласы үшкүргөндө, «ой тилегиң каткыр, көйнөгүңдү уй жесин!» деп үн чыгарды чоң эне. (БСМ)
Көрү күйсүн!	Көбүнчө улгайган кишилерге карата каргоо, тилдөө маанисинде колдонулат.	-Көрү күйсүн! Жоро шайтан көрүндө да жөн жатпайт, өлсө деле мага асылганын койбойт. (Жигитов)

<p>Көрүндө өкүр! В.:Көрүндөн чыккыр!</p>	<p>таш «Жакшылык көрбө», «Өлгөндө да тынч жатпа!» деген мааниде беймаза кишилерди каргоо иретинде колдонулат.</p>	<p>«Көрүндө өкүр, как баш!», – деп каргап жатты (БСМ). -Башкага кымындай жакшылык ойлобойсуң, көрүндө өкүр, канкор! (Осмоналиев). В.: -Көрүндөн гана таш чыккыр, ким гана болду экен а?! – деп күйдү Мадыл. (Касымбеков)</p>
<p>Кудай алгыр! В.:Кудай аткыр! Кудай албагыр!</p>	<p>Бирөөгө нараазылыгын, жаман көргөнүн билдирүүдө, жактырбоо, жемелөө маанисинде наалат катары колдонулат.</p>	<p>-Кудай алгыр, колуна келбегенден кийин андай ишке кийлигишип эмне кылат экен (БСМ). В: -Кудай аткырды ымтырабай тыңыраак бол десең болмок экен. (БСМ) -Кудай аткырды эми мен эмне кыларымды билбейм. (Саатов). -Тел музоодой болгон күйөөсүн айтсаң, ар – намысы жок кудай албагыр. (Бердикеев)</p>
<p>Кудай урсун! В:Кудай-теңир урсун!</p>	<p>1.Актануу, чындык экендигин ишендирүү маанисиндеги каргануу; 2.Жемелөө, ачуулануу иретинде колдонулат.</p>	<p>1.-Кудай урсун! Мен өзүм көрдүм. Кудай урсун, тийген жокмун. Кудай урсун, барган жокмун. Ушу жакшылыгыңды унутсам, кудай урсун! (Бердикеев) В: «Кудай – теңир урсун, ошондогу мен коргон кичинекей кагаз дал ушул болчу», - деп Ашырбек жанын сабайт. (Акматов) 2.- Сени кудай урсун! Ушундай да иш кыласыңбы?</p>
<p>Ок оозуңа!</p>	<p>Суук кабарды, жаман сөздү укканда чочуп кетип «андай болбойт», «андай дебе», андай болушу мүмкүн эмес деген сыяктуу уккусу</p>	<p>-Ок оозуңа! Кокуй наалат антпе! (Бейшеналиев)</p>

	келбөө, жокко чыгаруу маанисинде	
Омурткаң сынгыр!	«Оюнуңду токтот» деген мааниде ойноок балага карата тилдөө, жемелөө иретинде колдонулат.	- Омурткаң сынгыр, ойноп жүрүп албадыбы! (Осмоналиев). Омурткаң сынгырдын оюну да канбайт. (Осмоналиев)
Оозуңа жылан уялагыр!	Жагымсыз жаман сөз, суук кабар айткан кишиге карата коргоо маанисинде айтылат.	-Оозуңа жылан уялагыр, сен эмне деп жатасың?! (БСМ)
Оозуңа кара! В.: Оозуңа карап сүйлө!	«Антип айта бербө», «байкап сүйлө», «абайла» деген мааниде зекүү, кекетүү иретинде колдонулат.	«Бала, сен оозуңа кара!», – деп четки отурган адам ага түсүн үйрүдү (БСМ). - Оозуңа кара, кемсинтпе! (Осмоналиев) В.: «Оозуңузга карап сүйлөнүз, бай», - деди кайран бала жалтанбастан Мырзабекке. (Баялинов) – Эмне дейт! Оозуңа карап сүйлө! Мен да сыйлуу конокмун. (Эшмамбетов) -Кой айланайын, сага эч ким теңелбейт, оозуңа карап сүйлө! (Бердикеев)
Оозуңа кара таш! В.: Оозуңа таш!	Коркунучтуу кабар, жагымсыз начар сөз атып жибергенде «токтот», «андай дебе», «айтканың келбесин», «андай болбосун» деп кагуу маанисинде колдонулат.	Сөзүн бүткөрө койбой катыны: «Оозуңа кара таш! Дөөрүгөнүң ылайым өз башыңа жетсин». (Жигитов) В.: -Оозуңа таш, какшанган жаагың сынгыр! (БСМ)
Оозуңа келгир!	Кандайдыр бир кепти айтып койгондугу үчүн бирөөнү каргоо, наалат айтуу маанисинде колдонулат.	«Оозуңа келгир! Кандай неме айтты экен» деп, күйкөлөктөп каргап жатты (БСМ). О, оозуңа келгир, айтып турганын кара мунун! (БСМ)
Оозуңдан айлансын!	Айтууга татыксыз, аны айтып оозуңду булгаба, кеп кылба,	Эми кылмышты моюнга алуу оозуңдан айлансын! (Осмоналиев)

	убара болбо деген мааниде бирөөнүн көңүлүн жубатуу, жоошутуу иретинде колдонулат.	
Оозунду бирөө тырмадыбы?	«Сени айткын деп бирөө кыйнадыбы», «айткан сөзүңдүн азабын өзүң тарт» деген мааниде айтылат.	-Сени оозунду бирөө тырмадыбы, эми анын эмнесине кейийсиң? (БСМ). -Төлөмүштүн оозун бирөө тырмадыбы? Шүк отур! (Бейшеналиев)
Өзү менен кетсин!	Жаман адаты, кылык-жоругу башкаларга тийбей, өзү менен кошо жок болсун деген мааниде колдонулат.	-Андай иттик өзүң менен кетсин, экинчи мага оозанбагын, мен укпайын. (БСМ)
Өлмөктөн доңуз коп!	«Эмне болсоң ошо бол», «өлсөң өлө бер» деген каргоо маанисинде	-Сен өлмөктөн доңуз коп! Ат өлмөктөн доңуз копсун, тиги чал ылайым ит өлүмүн тапса экен. (Айтматов)
Өлөт алгыр!	Кыжырлануу, тилдөө маанисинде (көбүнчө уйга карата)	«Өш! Өш, өш дейм, өлөт алгыр! Айдак!», – деп дөбөдөн чаңкылдады. (Айтматов) «Өш дейм, алда өлөт алгыр ай!» деген Алымкулдун үнү чыкты. (Абдукаримов)
Өлүгүндү көрөйүн! В.: Өлүк-тиригинди көрөйүн!	Ачуусу келгенде аялдар тарабынан айтылуучу акарат кеп	«Өлүгүндү гана көрөйүн жубарымбек, колуна бир түшөрсүң! ...Сени элеби, сага элеби... калкалап алар көкшүн таятаң экөөңдү тең карап тур!...» (Айтматов) – Отур былк этпей, өлүгүндү көрөйүн көк мээ, куюшканга кыпчылбай шүк отур! (Айтматов) –Як, өлүгүндү көрөйүн! – деп союлун шилтеп калды. (Исмаилов) В: О, өлүк – тиригинди гана көрөйүн, арам ит десе.

		(БСМ)
Өлүп кетейин!	Бир нерсенин чын экендигин далилдөө иретинде каргануу, актануу маанисин туюндурат.	Өлүп кетейин, аксакал, өз атаман да жакшы көрөм! (Айтматов)
Саат баскыр! В.: Саат чырмагыр!	Ишиң оңунан чыкпагыр, кырсык баскыр деп наалыган, нараазы болгон мааниде айтылат.	-Саат баскыр, машина да көрүнбөйт. В.: «Саат чырмагыр, жоголгонун кара», - деп корбашы тынчсыздана баштады. (Жантөшев)
Садага кет! В.: Секет кет!	Бирин экинчисинен кем саноо, баркы жок, баасы жок кылып көрсөтүү, кемсинтүү иретинде колдонулат.	Жапардан садага кет! (БСМ). В.: Баладан секет кет, өппөгүн арак жыттанган оозуң менен! (БСМ)
Сакалың өрттөнгүр! В.: Сакалың кыркылгыр!	Жашы улгайып калган кишилердин ылайыксыз, олдоксон, жаман жүрүш-турушуна, тескери жоруктарына карата жек көрүү, наалат айтуу маанисинде колдонулат.	-Сакалың өрттөнгүр, каратып туруп калп айткандан уялсаң боло! (БСМ) В.: Сакалың кыркылгыр, кылган ишин кара!
Сакалым өрттөнсүн!	Бир нерсеге ишендирүү, же өзүнүн актыгын, күнөөлүү эместигин билдирип каргануу маанисинде колдонулат.	Сакалым өрттөнсүн, мен кантип ушуга барайын.
Сооп болуптур!	«Чала, ошондой болмок!» «Ошондой болсун!» деген мааниде бирөөнү табалоо иретинде колдонулат.	Сооп болуптур, ал ошону көрмөк.
Сөөгүм ыраазы!	Абдан ыраазы экендигин билдирүү маанисинде колдонулат.	Сөөгүм ыраазы силерге! (БСМ)

Тараза таппагыр!	«Жакшылык көрбөгүр», «ишин оңунан чыкпагыр» деген сыяктуу каргап-шилөө маанисинде колдонулат.	Тараза таппагырдын көз жазгырып кеткенин кара! (БСМ)
Тилиңе тибиртке чыккыр! В.: Тилиңе келгир!	Орду жок олдоксон айтылган сөзгө, же жан кейиткен суук сөзгө карата тилдөө, каргоо маанисинде колдонулат.	Какылдап кечке сүйлөйсүн, тилиңе тибиртке чыккыр! (БСМ) В.: «Тилиңе келгир! Сөзүңдү токтотчу», - деп ачууланды. (БСМ)
Төбөңдөн ургур!	«Оңбо», «оңбой кал» деген сыяктуу каргоо, тилдөө маанисинде айтылат.	«А, сен кандай төбөңдөн урган соргок неме элен?», – деди Куйручук. (Бектенов) Коюңуз, ушунда бир кудай төбөңдөн ургур бар эле, ошол бүлдүргөн тура. (Бектенов)
Убалы аттатпасын! В.: Убалы уктатпасын!	«Бирөөгө жасаган жамандыгың өзүңө тынчтык бербесин, жашатпасын» деген сыяктуу наалат айтуу, нараазылыкты билдирүү, жек көрүү маанисинде колдонулат.	Убалы аттатпасын, какмарды! Балдардын көз жашына карабай жалгыз уюн айдап кете берди. (БСМ) В.: - Оо, убалы уктатпасын ушу наристенин. (Өмүрбаев) Жетимдердин убалы уктатпасын арамдар! (Элебаев)
Устуканың упат болгур!	«Жок болгур», «ойронун чыккыр» деген өңдүү каргап-шилөө маанисинде	-Устуканың упат болгур! Алиги аракеч ит жедеп эле жүрөгүн түшүрүп салган тура! (Өмүрбаев)
Учаңдан ургур!	«Кудай алгыр», «акылсыз, жаман» деген мааниде наалат айтуу, тилдөө маанисинде колдонулат.	Учаңдан ургур! Айдараалы жел өпкө эле. Өзгөчө бозого тоюп алганда бул айылда ал мушташпаган киши калчу эмес. (Абдукаримов)
Үйү күйсүн! В.: Үйүң күйгүр!	«Акыры оңбосун», «жакшылык көрбөсүн» деген сыяктуу каргоо, тилдөө маанисинде колдонулат.	Буулугуп чыдамы кеттиби, «Бузукунун үйү күйсүн!» – деди. (Ашымбаев) – О, - о, молдонун үйү күйсүн! – деди Чүкөбай. (Баялинов)

		В.: «Үйүң күйгүр, кылган ишин кара! Балада эмне жазык», - деп жарданып турган эл соодагерди каргай башташты. (БСМ)
Чалкаңдан түшкүр!	«Соолугур, өлгүр» деген сыяктуу каргоо маанисинде колдонулат.	Чалкаңдан түшкүр, мунун куйтулугу түпкө жетет бейм. (БСМ)
Шоруң каткыр!	Бирөөгө карата бактысыз байкуш, шордуу, бечара деген сыяктуу, бир жагынан жемелөө иретинде колдонулат.	-Шоруң каткыр, жылытма жер тапсаң го жакшы. (Осмоналиев) -Шоруң каткыр, көздүн жаздымында калды. (БСМ)
Ыйманың күйгүр! В.: Ыйманыңды жегир! Ыйманыңды жебе!	Калп айткан, алдаган же башка жөнсүз иш кылган, чектен чыккан адамга карата жек көрүү, наалат айтуу маанисинде колдонулат.	«Ыйманың күйгүр, ушак сүйлөбөй, уурулук кылбай жүрө албайсыңбы?», – дешип, карылардын баары Дөөмдү ортого алышты. (БСМ) В.: Калп айтпа, ыйманыңды жегир! Тозок дегендин балакетине күп эле дей түшөсүң. (БСМ) Бир ат үчүн ыйманыңды жебе! (Осмоналиев)
Ырысыңды жебе! В.: Ырысыңды жегир!	«Калп айтпа», «болбогон сөздү сүйлөбө», «алдаба» деген сыяктуу жемелөө, жекирүү маанисинде колдонулат.	-Ырысыңды жебей жөн жүр! В: Ырысыңды жегир, кудайды карап калп айтсаң боло!
Эгерим эки болбо!	«Жакшылык көрбө», «эч качан жарыба» деген сыяктуу каргоо, жек көрүү маанисинде айтылат.	Кайырга каршы баргандар, Эгерим эки болбосун. (Аалы) «Эгерим эки болбой кал!», – деп Калыйпа алкынып чыгып кетти. (Бердикеев)

**Кыргыздардын турмуш-тиричилиги, каада-салты, үрп-адаты, диний
ишенимдери менен байланышкан фразеологизмдердин пайда болуу
тарыхынан
(Х.Карасаевдин «Накыл сөздөр» китебинен)**

«Ак көрпө жайыл ургаачы» -аял затынын эң бир ак пейил, жайдарысы. Илгерки замандан бери кыргыз эли ушул накыл кеп менен өзүнүн адамгерчилиги менен элге жаккан аялды атап келген. Бул накыл кептеги сөздөрдүн кандайча жакшы аялга сыпат болуп калганы түшүнүксүз. Кыргыз эли, илгери тажик агайындар менен бирге жашаган. Азыр да кою короолош, жайлоосу бирге. Бири менен бири эриш-аркак. Демек, көп сөздөрдү кыргыздар тажиктерге берүү менен, өздөрү да ал элден көп сөздү алгандыгында күмөн жок. Араб сөздөрү кыргызга көбүнчө тажик, өзбек аркылуу кирди. Оозеки киргендиктен, ал сөздөрдүн айтылышы кыргыз тилинин тыбыш өзгөчөлүгүнө багынып калган, төл сөзгө окшошуп кеткен. Эми « ак көрпө жайыл» деген накылдагы ар бир сөздү талдап көрөлү. «Ак»- араб тилинде «чыныгы» деген мааниде, «көрпө»- арабдын «урфи» дегенинин өзгөргөн түрү бар. «Урфи»- «жосун, жүрүм-турум», «жайыл»- тажиктин «зянү» деген сөзүнөн өзгөргөн окшойт. «Зянү»- «аял, зайып» деген мааниде. Ошентип, «хак урфи зянү» - кыргыз тилинде «ак көрпө жайыл» деген түргө өткөн го дейбиз. «Жабуулуу кара инген» - үй турмушунда бардык оордукту мойнуна алган, унчукпаган, көтөрүмдүү келген, элди сыйлаган аял».

«Ак көңүлдүн аты арыбайт» - эмнеге жумшаса кете берген, эмне сураса бере берген, адамдын көңүлүн оорутпаган адам деген маанилерде.

Дайыма унаа үстүндө жүрүп көргөн кыргыз жөө басканды жаман көргөн. Карыш жер болсо да ат менен барган. Кыргыздар илгери көчмөн болгондуктан, малына карап бири-биринен алыс жашаган. Бири-бирине ат менен гана катташкан. Базар болбогондуктан, керектүү нерсени бири-биринен сурап алган. Алган нерсени кыргыз өз убагында алып келип берген. Убадага бек болгон. Алган нерсесин суратпай жеткирип берген. Албетте, эл болгон соң түрдүү адамдар чыгат эмеспи. Кээ бир адамдар

алган нерсесин убагында алып келип бербей сундактыра берген. Мындай учурда карыз берген адам өзү барып алган. Кээ бир дили жумшак адам карыз берген нерсесин ала албай кайта-кайта бара берген. Атынын арыганына караган эмес. Мына ушундан улам «Ак көңүлдүн аты арыбайт» деген накыл сөз чыккан. Ал накыл сөз жалпы эле көңүлчөк, дили жумшак адамдарга сыпат болуп калган.

«Ак кылуу» - балага тескери бата берип, балалыктан кечүү. Бул өтө жаман каргыш болгон.

Кыргыз байыркы замандан бери эле баласын адамгерчиликтүү болууга, улууну сыйлоого, кичүүгө урмат кылууга үйрөткөн. Тил азар баланы катуу жазалаган. Ата-энесин сыйлабаган балага тескери бата берип, балалыктан кечкен.

Ата тилин албаган,
Ай талаага качкандай,
Ага тилин албаган,
Моюн толгоп баскандай! –

деп санат чыгарган. Ооба, ата тилин албаган, ага тилин албаган балдар, ай талаага тентип кеткен селсаяктай болгон. Андай балдарды бүткүл эл жек көргөн. Эми сөздүн тегине келели: «ак» - арабдын «гак» деген сөзүнөн – балалыктан кечүү деген мааниде.

«Ак сары башыл айтуу» - иш оңунда болсо, кудай, сенин жолуңа Баабедин олуя, сенин жолуңа атап, ак сары башыл кой курбан чалам деген маанилериндеги тилек.

Байыркы замандан бери эле кыргыздын кырсыктан алыс болуу үчүн жалынып келген тилеги. Өзү ак, башы бир аз саргыч койду кыргыз дайыма тилекке арнап сойгон. Апакай, башы саргыч кой абдан көзгө жылуу учураган, аны кыргыз жакшы тилекке гана сойгон. «Ак сары башыл кой» табылбаса деле, ордуна семиз козу атап союу салтка айланган.

«Ак чүч!» - чын жыргалга учура, дегеле тилек кабыл болсун, ден соолукта бол, деген мааниде, чүчкүргөн адамга карата айтыла турган алкыш.

«Ак» - чын, анык деген, «чүчү» - жыргоо деген мааниде. Кыргыздардын илгертеден берки ишениминде: «адам чүчүргөндө, анын жаны бекийт» деп ишенген. Чындыгында да адам чүчүргөндө, адамдын жаны бир түрлүү жыргай түшө тургандыгы да чын. Мидин Алыбаевдин ушул ат менен жазылган бир нече сап ырында: «эрке аял, эрине ыгы жок эркелеген, эмгек кылбаган, ак кол» айымга сыпат болуп калган. Ошол сыпат «Ак чүч!» деген алкышка жаңы маани болуп калды окшойт.

«Алчы-таасынан жаңылбаган, же алчы-таасын жеген» - эки мааниде колдонулат: 1. өтө эле машыккан, иштин, же айланын бардык ыкмасын билген адам; 2. өтө куу, эч адамга алдатпаган, эң бир шуртулдаган адам.

Бул накыл кептин төркүнү балдардын чүкө ойнуна барып такалат. Илгертеден бери кыргыз эли койдун чүкөсүнөн көп оюндар чыгарышкан. Чүкөнүн төрт жагына тең ат койгон. Кобулдуу жагы – «алчы», тайпак жылмараак жагы – «таа», томпок жагы «бөгө», чуңкур жагы «чиге». Чүкөнүн ичиндеги чоңураак, чымыр, сындуулары – «сака» деп аталган. «Саканын» чуңкур жагын көзөп, ичине «кыт» (коргошун) куйган. Андай сака дайыма «алчы, же таа» түшкөн. Сака алчы, же таа түшсө утуп алган, же дагы атууга укук алган. Мына ошентип, сака алчы, же таа түшө берсе, оюн утуштуу болгон. Ошентип, чүкөгө байланыштуу «алчы-таасын жеген, же алчы-таасынан жаңылбаган» деген накыл кеп пайда болгон.

«Ат кара тил болбогондо» - деген накыл сөз менен кыргыз эли көк чөптүн узарган кезин айткан. Жашыл ыраң жайкалып, көк шиберге мал тойгон кезинде, оттогон малдын тили карарып, шибердин ширеси малдын тилин боёп салат. Мына ошол маалды – «ат кара тил болбогондо» деп атап кеткен.

«Ат тезегин кургатпоо» - улам кайталап келе берүү. Ар дайым келип туруу.

Көчмөн тириликте ар бир үйдүн алдында окчунураак ат байлай турган мамы болгон. Албетте, мамыдагы аттын тезеги мамынын түбүндө болгон. Ал адамдын тез-тез келе берүүсүн, эл – «ат тезегин кургатпай» деген накыл сөзгө айландырып алышкан.

«Ачуу басар» - бойго жеткен кызды ала качып кеткенде, ата-энесинин алдына түшүү үчүн алып барган тартуу.

Илгери «ачуу басар» деген салт болгон эмес. Анткени, кыздарды кичиине кезинен эле кайындап коё турган. Ал эми кайыңдуу кызды ала качуу – чоң чатакка айланган. «Эриш бузду» деп катуу айыпка жыгылган. Кайыңдуу кызды ала качуу – бүткүл уруунун намысына тийген. Совет бийлиги орногондон кийин калың жоюлду, кыздын башын байлап куда болуу жоголду. Кээ бир көпкөн жигиттер кыз сүйбөсө деле ала качып кетүү сыяктуу обу жок жосун жасай турган болушту. Мына ушундай обу жок жосунду иштеген жигиттер, кыздын ата-энесинин ыраазылыгын алуу үчүн көп тартуу менен сакалдуу адамдарды ортого салуу ырымы жасалды. Мына ушул жосун – «ачуу басар» деген терминге ээ болду. Албетте, толгон тартуу барганда, кызы ала качып кеткен жакка турууга макул болсо, тартуу алган ата-эненин ачуусу басылып калары бышык да.

«Баш тоголотуу» - бир нерсеге үйрөтүү, үйрөтүп машыктыруу деген мааниде колдонулат.

Кыргыз элине карышкырдын кылык-жоругу абдан тааныш. Койдун каардуу душманы. Карышкыр бирди гана жеп тим болбойт, ал кой ээн жолукса, улам бирин тамактай берет. Карышкыр алпарган койдун башын беттен тоголотуп, бөлтүрүктөрүн кубалатып, талаштырып үйрөтөт. Мына ушундан улам, «баш тоголотуу» деген накыл сөз жасалган.

Башын байлап коюу – эри өлгөн аялды башка жакка кеткис кылып, жакын тууганын бирөөнө алып берүү; бойго жеткен кызга бирөө куда болуп койбосун деп, сөйкө салып, кудалашып коюу.

Кыз балакатка толо элек кезинде эле, ата-энелер бир бирине ылайык келип калса, куда түшүп, кыз башка жакка кеткис кылып, калыңын төлөй берчү. Андай кыздын башы бошобой калчы. Кокустан кайындуу кызды бирөө ала качып кетсе, «эриш бузду» деп чоң айыпка жыга турган. Кайындуу кызды бирөө ала кача турган болсо, арада чоң чатак чыгып, эр өлүп калган учулар болгон. Кайындуу кызды алдырып жиберүү – уруу үчүн чоң намыс эле. Башка уруулардын алдында абдан сынып калган. «Сынган Бугу» деген атактуу күү дагы ушундай кайындуу кызды ала качкандан чыккан дешет.

Кызга куда түшө электе баланын атасы кыздын энеси кандай жердин кызы болгон экен деп сураштыра турган. Кыздын атасы да кандай киши, кадыр-баркы бар адамбы деп иликтей турган. Кыздын атасы да, күйөө боло турган баланын ата-энеси да кандай кишилер экендигин тактап сураштырчу. Эң алды менен кыздын адамгерчилиги, ишмерлиги, өңү-түсү кандай экендигин билүү үчүн атайы сынчы адамдар жибериле турган. Ал адамдар кыздын чай куйганына чейин байкоо жүргүзөөр эле. Кээ бир дүнүйөкор адамдар малга кызыгып, кызын жайсыз жерге берген учурлар да болгон. Андай адамдарды кыргыз жек көргөн. «Кызынын көз жашына карабаган таш боор» деп наалат айткан. Колунда бар кыргыз кызды абдан жакшы баккан. Эркек баласы куур тон кийип жүргөндө, кызына кундуз тебетей, баркыт бешмант кийгизер эле. Кызды «конок» катары кастарлачу.

«Бел куда» - бала атанын белинде, же эненин курсагында жаткан кезинде кудалашуу. Бел куда болгон адамдар: «Эгер бирибизде кыз, бирибизде эркек бала болуп калса, чыныгы куда болуп каларбыз. Эгер андай болбой, башкачараак болуп калса, дос болуп жүрөбүз» деп, алыш-бериш кылышкан. Кыргыздар деле жакшы адам менен жакындашууну, дос болууну, куда болууну каалаган.

«Бешенеге жазганды көрүү» - башка келгенди көрүү, көрө турган азап-тозокту моюнга алуу деген мааниде.

Ислам дининин ишениминде: адам баласы дүнүйө жүзүнө келе электе эле, ал тургай жомоктогу түпкү атабыз Адам-ата жасала электе эле, Кудай таала ошол адамдан тарала турган тукумдун туулгандан тартып, өлгөнгө чейин көрө турган күнүн, тарта турган азабын өзүнүн чоң китебине жазып койгон имиш. Ар бир адамдын башынан өткөрө тургандары ошол жазуудагы тартип боюнча болот экен. Мына ушул «бешенеге жазган» деп айтылат. Бешене - «пишане» деген фарсы сөзү, маңдай деген мааниде.

«Жабүүлү кара инген» - көтөрүмдүү, жакшы аялдын сыпаты. Үй оокатын мыкты иштеген, үн чыгарып бүлөсүнө катуу айтпаган, күйөөсүнө бир ооз каяша сүйлөбөгөн, келген адамдарды жакшы кабыл алган, жаба

токунуп эле эмгектен башканы билбеген, бирөөгө катуу айтпаган, бир топ баланын энеси болгон аял.

«Жең ичинен сүйлөшүү» - жашырын, башкаларга билдирбей, эки кишинин өз ара сүйлөшкөнү.

Бул накыл кептин төркүнү – базарда сатылуучу малдын ээси менен алуучунун ортосундагы далдалчынын жеңдин ичиине беш манжасын сойлотуп, алуучуга да, сатуучуга да бармактар менен бааны билдиргенине барып такалат. Мына ушундан улам – ар бир жашырын сүйлөшүүлөрдү – «жең ичинен сүйлөшүү» деген накыл кеп менен атай турган болгон.

«Далдалчы» - арабдын жана кыргыздын сөзү. «Далдал» - «даллал» деген сөздөн өзгөргөн, «арачы», «эки ортодо мал соодасын кылуучу» деген мааниде.

«Жан берүү, же жан салуу» - илгерки замандагы кыргыз элинин колдонуп келген заң-закүнү.

Ислам динине кире элек кезде, анын шарыятын колдоно элек кезде, кыргыз эли иштин ак, же каралыгын өздөрүнүн түзүп алган салты боюнча текшерчү экен. Ошол салттын бири – «жан берүү, же жан салуу». Кыргыз эли мал менен күн көргөндүктөн ал жерде уурулук да болгон. Ошол уурулукту моюнга алдыруунун бир гана жолу «жан берүү». Ал – мындайча иштелген: Мал уурдаткан адам, шек кылган уурунун беделдүү тууганынын баласынын жанын салган. «Эгер тууганың малды уурдабаган болсо, анын актыгы үчүн балаңдын жанын бергин» деп, бир баласынын жанын сурайт. Мындай оор абалда балынын атасы ууру деп шек кылган тууганын кысмакка алып, аны чынын айттырууга аргасыз кылган. Тууганынын актыгына көзү жетсе, көпчүлүк алдында: «Тууганым ак экен. Баламдын жанын бердим» деп ашкере айткан. Ошону менен уруу акталган. Бирок, иш жүзүндө, баласынын жанын берген эмес. «Тууганым ак экен. Баламдын жанын бербейм. Малыңды төлөп берем» - деп көңүл жубатышчу. «Баламдын жанын бердим» деп айтуу адамдын оозуна барган эмес. Шек кылган киши, же кечип жиберген, же төлөтүп алган. Мына ушундан улам, «Жан бергендин жанына турба!» деген макал да чыккан. Жаш мөмөнүн жанын берүү деген сөз турган элдин бүткөн боюн дүркүрөткөн болуу керек.

«Жан салуу, жан берүү» кыргыз эли Россияга карагандан кийин деле эл ичинде колдонулуп келген. Өтө бир кылмыштуу ишти танганда, уруу ак сакалдарынын да жанын салган. «Жанын берген» адамды ак кепинге оротуп, жаназа окутуп, өлгөн адам катары ырымдаган. Жанын берген адам өтө коркуп да калган. Чоң санаа тартуунун натыйжасында тез өлгөндөрү да болгон.

«Жибин тартып көрүү» - акырын ичмектеп сырын тартуу; макул болобу, жокпу? – билдирбей байкаштырып көрүү.

Сөздүн төркүнү – кездеменин бош, же мыкты согулганына барып такалат. Эгер кездеменин эриш, же аркак жибин сууруп көрсө, аны

чыйрактыгы, же боштугу билинет. Эгер жип суурулса, ал бош токулган болот. Мына ушундан улам, адамдын бир нерсеге макул боло тургандыгын, же макул болбой тургандыгын, акырын сөздүн четин чыгарып, байкаштырат. Кездеменин жибин тартып көргөн сыяктуу сынап көрөт.

«Жыландын башын көрсөтүү (чыгаруу)» - коркутуу, үшүн алуу, чочутуу деген мааниде.

Кыргыз эли эски замандан бери эле жыландан корккон. Жылан чаккан адамдын шишип, көзү көрбөй, бир нече күн ууланып жатканын нечен жолу көргөн. Жылан чаккан жылкынын өлгөнүн байкаган. Кыргыз жылан көргөндө, бүткөн бою дүр деп коркуп кетет. Жыланга байланыштуу: «Мен андан жылан көргөндөй качам», «Үйүнөрдөн жылан чыкканбы!» деген үрөйү суук макалдар чыгарган. Кыргыз жыланды өлтүргөндө башын жанчат. Анын башынан коркот. Ошон үчүн накыл сөз чыккан.

«Жүнүн жейт»- «эң көп, жерге сууга сыйбайт, быкпырдай кайнайт» деген мааниде.

Көк токойдун кыргоолу,

Көптүгүнөн токойго,

Жүнүн жеп батпай кетиптир. («Карач, Көкүл баяны»)

Илгери кыргыздар малын кышында кар түшпөгөн, кары аз жерлерге оторлотуп, тоо бетиндеги чөптөрдү оттотуп бакчу. Айрыкча, кой кышында кыйын абалда кала турган. Айла кеткенде, жылкыны тескейге, кары калың жерге жайып, кар астындагы чөптү жылкыга тептирип откозо турган. Ошол жылкы тепкен кардын бетине чыгып калган чөпкө кой жайып откорчу. Албетте, бул айла кеткендин иши болор эле. Кар калың, же жайыт тарып, кой оттой турган жер болбой калганда, ачыккан кой жылкынын куйругун отоп жибере турган. Ал тургай биринин жүнүн бири жеп коёр эле. Мына ушул жутаган койлордун биринин жүнүн бири жегени анчейин накыл кепке айланып, бир нерсенин жыштыгын, көптүгүн, жер - сууга сыйбасын билдирип калган.

«Жылын төө кылуу»- өтө манчыркап калуу, кокурайып, өөдөсүнүп, башкаларды тоготпой калуу, текеберленүү. Менден кыйын ким бар деп, пейил күтүп калуу. Бул «жылды төө кылуу» жөнүндө мындай уламыш бар.

Жан-жаныбарлар чогулуп келе жаткан жылды тосуп чыгышат. Ар кимиси биринчи көрүп, алдыңкылардан болууга тырышат. Ал жаныбарлардын ичинен төө: «Менден бийик ким бар? Мен эле биринчи көрөт эмесминби», - деп манчыркап, кокурайып мойнун созуп келе турган жаңы жыл жакты карап турат. Чычкан да кыбырап жылды тосот. Ал амал кылып, акырын төөнүн жонуна чыгат. Акырын жөрмөлөп отуруп, төөнүн кулагынын учуна барып отурат. Кокурайган аңкоо төө байкабай калат. Бардык жаныбарлар тирмээ карап, жылды эң биринчи көргүсү келет. Төө

манчыркап, эрдин шалпайтып карап турат. Келе жаткан жаңы жылды төөнүн кулагынын учунда турган чычкан биринчи көрүп: «Тигине, жаңы жыл келди тигине», - деп көрсөтөт. Ошентип, манчыркаган төө биринчи көрбөй, чычкан көрүп жар салат. Мына ушундан улам төөчө манчыркап, өөдөсүнгөн адамдан «Жылыңды төө кылба!» деген накыл сөз жасалган имиш.

«Ит менен мышыктай, же ит - мышыктай» - өтө эле касташуу, өтө эле өчөшүп кетүү. Бирин-бири көргөндө итатайы тутулуп турган адамдарга карата айтылат.

Албетте, ит менен мышык кезиккенде эле чарпышары ырас. Бирок, такыр эле өчмөнтөй жырткычтар эмес. Бир үйдөгү мышык менен ит бир идиштен деле тамак ичет, бирге деле жатат. «Ит менен мышыктай» деген накыл сөздүн теги өтө эле байыркы диний жомокко барып такалат. Анын жөнү мындай: Илгери заманда Нух пайгамбардын тушунда капырлар көбөйүп кетип, Нух пайгамбардын динге үндөгөнү элдин кулагына кирбей коёт имиш. Ошондо Кудай таала ааламды Топон суусу менен каптатып, жараткан адамдарын кырып салган имиш. Мына ошол Топон суу каптаар алдында Нух пайгамбар кеме жасайт. Ал кемеге жан-жаныбарлардын баарынан бирден жупту салат. Барына тең Нух пайгамбар «тукумдабагыла!» - деп катуу тыюу салат имиш. Ошондо ит иттигин кылып атканын көрүп мышык Нухка билдирет. Нух келип караса, эч нерсе жок, тынч. Экинчи жолу көрүп калып, кабар берет. Ит карганып кутулуп кетет. Мышык пайгамбардын алдында уят болуп калат. Үчүнчү жолу көрөт. Мышык кудайга ыйлайт: «Ак ишим үчүн шерменде болдум. Мен пайгамбарды алып келгиче, ажыраштыра көрбө» деп жалынат. Пайгамбардын алдында ит шермен болот. Ошондон кийин ит кудайга зар ыйлайт: «О жараткан, мен напсима ээрчип пайгамбардын алдында шермен болдум. Напсини берген сенсиң. Мышыкты да жупташкан кезде эл алдында шерменде кыла көр!» деп зарлайт. Мышыктын зарын да да кудай угуп, мышыктар жупташаарында чаркырашып калган имиш. Мына ушундан улам эл «ит менен мышыктай» деген накыл көп чыгарган. Ит менен мышыктын өчтүгү ошондон калган деп жомок чыгарышкан.

«Ичтен жеген курттай» - алдыртадан, билдирбей, тымызын деген маанилерде колдонулат. Кыргыз согумду кыш киргенде сойгон. Ошондуктан ал этте курт да болгон эмес. Ал эми жай мезгилинде союлган малдын этин чымындан коргоо өтө мүшкүл иш болгон. Эт курттабай койгон эмес. Ошол курттардын эт ичинде кандай тиричилик кылганын кыргыз жакшы байкаган. Көк чымындын курту дароо эле тереңдеп кирип, жей берип, өздөрү бармактай куртка айланат. Эттин ичин сасытат, чиритет. Бирок, сыртынан караса курт бар экени байкалбайт. Мына ушундан улам, «этти ичинен жеген курттай» деген накыл сөз пайда болгон. Ал кыскарып, «ичтен жеген курттай» болуп калган.

«Ичтен чыккан ийри жылан» - курсактан чыккан бала, тууган балам, деген маанидеги накыл кеп.

Бул накыл кептин төркүнү байыркы замандан бери кыргыз элинин айтып келе жаткан жомогуна барып такалат. Анын жөнү мындай: илгери бир аял жылан төрөйт. Эл мындай укмуштан коркуп, түлөө кылып, кудайга жалынып, көчө качышат. Төрөлгөн жыланды коломтого таштап кетишет. Энеси аттанып жөнөйт. Бир аз баргандан кийин, «Ий!» ичтен чыккан ийри жылан!» деп боору ачып, кайта бурулуп келип, коломтодогу жыланды карайт. Жылан тууса да ошого боору ачып, кете албай кылчактайт. Мына ушундан улам, бала канча жаман болсо да, азар кылса да, азап тарттырса да, эне баарын чыдап, «ичимен чыккан» деп аяп, «ичтен чыккан ийри жылан» деп накыл кеп чыгарган. Бул накыл кеп жалгыз гана балага карата айтылат. Ушул накыл кеп менен гана эненин жүрөгүн, ченемсиз сүйүүсүн билдирүүгө болот.

«Кабыргаңа кеңеш» - жакшылап ойлон, абдан ойлон деген маанидеги накыл кеп.

Мунун төркүнү эзелки диний жомокко барып такалат. Ал диний жомоктун жөнү мындай: Кудай таала Адам-Атаны топурактан жасап коюп, бейишке киргизет. Ал «атабыз» бейиште жалгыз жүрүп, аябай эригет имиш. Кудай таала өзү жасаган жана жакшы көргөн заты эриккенден жабыгып кеткенин көрүп, ага жолдош жасап бермекчи болот. Ал жасай турган заты Обо-Эне имиш. Кудай аны топурактан жасабастан, Адам-Атанын сол кабыргасынан (Адам уктап атканда) Обо-Энени жасаптыр. Демек, «Кабырга» - «аял» деген мааниде. Жогорку накыл кеп мына ушундан, пайда болгон сыяктуу. «Кабыргаңа кеңеш» - аялыңа кеңеш деген мааниде болгон түрү бар. Келе-келе «абдан ойлон» деген мааниге өткөн болуу керек.

«Камчы сапка жараган, камчы сап болоорлук» - колунан бир иш келээрлик, көпчүлүктүн ишин алып кете алаарлык, айылды, бүлөнү башкарып алаарлык деген мааниде колдонулат. Байыркы замандан бери эле кыргыз эли көпчүлүк өмүрүн ат үстүндө өткөргөн. Ат минген адамдын негизги куралы камчы болгон. Камчы жеке гана атты жүргүзүү үчүн эмес, урушта да, төбөлөштө да негизги курал болгон. Ошондуктан анын сабы өтө мыкты, өтө катуу жыгачтан жасалган. Андан тышкары ал жыгач камчы сапка жараган эмес. Ошондуктан камчы сапты табылгадан жасаган. Кабыгы менен катырган. Кабыгы менен каткан жыгач бекем болгон. Табылгынын чогу да өтө таптуу. «Табылгынын чогундай» деген сыпат бекеринен чыккан эмес. Ал тургай табылгыдан саадакка ок жасаган дешет. Жогорку келтирилген мисалдагы «калың токойдон камчы сап табылбагандай» деген узун макал – кыскарып, айтууга ылайыкталып, «камчы сапка жараган, камчы сап болоорлук» болуп жыйнакталган да, маани толугу менен сакталып калган.

«Кой үстүнө торгой жумурткалоо» -береке жайнаган, байлык ашып-ташкан, адамдын бардыгы жыргалда жашаган мезгил деген мааниде колдонулуп келген накыл сөз. Бул накыл сөздүн тегин, төркүнүн тактасак, сүйлөмдүн мааниси ачылат. Бул накыл диндик жомоктон пайда болгон. Анын жөнү мындай.

Ислам дининин жобосунда Чыгыш тараптан Жажуж Мажуж аттуу бир коом чыгып, батыш тарапты талкалайт имиш. Ошол мезгилде Тажаал деген адам коңгуроолуу көк эшегине минип алып, адамдарды азгырат. Так ошол учурда, Мухаммед пайгамбардын Фатима деген кызынан туулган Абдулла (ага чейин жер астында ок жонуп атып), так ошол учурда имам Махди деген ат менен жер бетине пайда болот дейт. А Махдиге асмандан Иса пайгамбар жерге түшүп жардам кылып, Тажаалды талкалайт. Мына ошондо жер бетине адилеттик орноп, береке жайнап, кишинин баары байып кетет. Жесир катын миң кой айдайт да, торгойлор койдун үстүнө жумурткалайт. Балапандарын учургуча, кой да бир калыпта турат. Бул диний уламыш илгери эл ичине кеңири тараган. Ошондуктан кыргыздар жогоркудай макал (накыл) чыгарган.

«Конок каадасын кылуу, конок каадасы» - коноктордун жатаар мезгил болгондо сыртка, короого чыгышы.

Илгерки заманда көчмөн кыргыздар боз үй тиккен. Үй-бүлөсү бүт бойдон бир үйдө жата турган. Эгер үйдө келин, же чоңойгон кыз болсо, боз үйдүн бир капшытына көшөгө тартып койгон. Келин, кыз ошол көшөгөнүн ары жагына чечинген. Кыргыз эли коноксуз тура албаган. Келген конок да ошол үйдүн ичине жаткан. Тамак ичилип бүткөн соң, конокко төшөк салуу керек. Бирок, бир үйдүн ичинде муну иштөө да мүмкүн эмес. «Коноктор эшикке чыккыла, төшөк салабыз» деген сөз, албетте одоно жана жайсыз болгон. Ошондуктан «Конок каадасы кылгыла!» деген сылык жана каймана түрдө айтылган. «Каада» арабдын «кагида» деген сөзүнөн өзгөргөн, «эреже, жөрөлгө» деген мааниде. «Конок каадасы кылуу» - эшикке чыгуу, бой жазуу, даарат сындыруу, жай салуу үчүн орун бошотуу деген маанилерди ичине алган.

«Коңшу кут болсун!» - уул - келиниңдин өзүнчө өргөө тигип, бөлүнүп чыкканы куттуу болсун деген маанидеги жакшы тилек.

Кыргыз элинин жакшы тилекке карата айткан сөздөрү көп учурайт. Көч үстүндө жолукканда – «Көч байсалдуу болсун!» дейт. Эгин оруп аткан адамды көрсө – «Кызылга береке!» дейт. Кырман бастырып аткан дыйканды көрсө – «Кызылга береке!» дейт. Келин алган адамга «Келин кут болсун!» дейт. Той берип аткан адамга жолукканда – «Той маареке болсун!» дейт. Жүгүнгөн келинге – «Теңир жалгасын, тилегиңе жет!» деп алкайт. Колго суу куйган балага «Узун өмүрлүү бол, бакыттуу бол!» дейт. Бала төрөлсө – «Бешик боо бек болсун!» дейт. Ат үстүндө ичип аткан кымыз, же айран төгүлүп кетсе – «Ак жалгасын!» дейт. Үйлөнгөн жигитти көрсө – «Куш боо бек болсун!» дейт. Кой кыркып аткан адамдарга жолукса

– «Кыркаар көбөйсүн!» дейт. Сапарга чыккан адамга – «Ак жолуң ачылсын, жолуң ачылсын, жолуң шыдыр болсун, жолдошуң Кызыр болсун!» дейт. Конуш оодарган адамга – «Конуш жайлуу болсун!» дейт. Төлдөп аткан малдын үстүнөн чыкса – «Төлгө береке!» дейт. Күлүк чапкан заяпкерди көрсө – «Ат байгелүү болсун!» дейт. Базарга мал айдап бараткан адамды көрсө – «Мал базарлуу болсун!» дейт.

«Куйрукка, же артына калбыр байлоо» - дайыма чочулап жүрө турган кылып жамандоо. Ар убак тынчы кете турган сөз таратып, жамандоо.

Бул накыл кептин төркүнү – азоону жоошутууга барып такалат: азоо атты жоошутуу үчүн, ал аттын эсин оодарып, алдан тайдыруу үчүн, дайыма үркүп жүрүп, эси ооганда жоошуу үчүн куйругуна калбыр байлап, үркүтүп жиберген. Атты жоошутуунун бир ыкмасы болуу керек.

Мына ушундан улам – ак жеринен бирөөлөрдү коомго жаман көрсөтүүнү «куйрукка калбыр байлоо» деген накыл сөз менен атай турган болуп кеткен.

«Сары изине чөп салуу» - бирөөнүн артынан жамандык издеп, көшөрө тгшүү. Жаман ниет менен дайыма аңдып калуу.

Бул накыл кептин төркүнү – байыркы замандагы жылкы уурдоого барып такалат. Көчмөн турмушта, жоокерчилик заманда жылкынын милдети өтө зор болгон. Талаада кайтарып жүргөндө уурулар четинен жазгырып, уурдап кетмейлер көп эле. Мына ушундан жылкы уурдалган абалда ал уурдалган жылкынын изин кууп барып таап алган. Көбүнчө мындайлар кышында болгон. Уурдалган жылкынын эң башкы изин чөп менен ченеп, ошол из менен жүрүп отуруп, токтогон жерине чейин барган. Так ошол жерде да башкы ченеген чөбү менен издерди ченеп, жылкыны таап алган.

Эмне себептен «сары из» деп аталып калды? «Сары» кыргыз тилинде – ирең, түс. Биздин пикирибизче – сөздүн теги «сары» эмес, «сар» деген фарсы сөзүнөн болуу керек. «Сар» фарсы тилинде «баш, уч» деген маанини берет. Мына ушундан «сыр найза» пайда болгон. «Учтуу найза». «найза» - фарсы тилинде «каскак» деген маанини берет. «Сары оору» да «баш оору» дегенден келген. Демек, сөздүн алгачкы формасы «сар» экен. Мына ушундан «сары убайым» да пайда болгон. Убайымды, албетте, баш менен тарткан.

«Сүткө тийген күчүктөй» - макал, өзүн кылмыштуу сезип, качып жүрүү, тайсалдап жолобой жүрүү сыяктуу мааниде колдонулат.

Илгери боз үйдүн эшиги дайыма ачык болгон. Сүттү бышырып, табактарга куюп, тушту түрүп, каймактатуу үчүн керегени кыркалай тизип койчу. Мына ошондой учурда кээ бир күчүк табактагы сүттөн киши жокто уурдап ичкен. Ит абдан акылдуу жырткыч эмеспи. Ошол кылмышын сезип, ээсин көргөндө качып, көп жолобой калган. Чакырса да келбей, корккон. Мына ушуга байланыштуу жогорку накыл кеп пайда болгон.

«Тили буудай кууруу» - быдылдап бат-бат сүйлөө, жобурап, капкайдагыны сүйлөй берүү. Эки мааниде колдонот: 1. Тили жаңыдан чыккан жаш баланын тилин – ушул накыл сөз менен атаган. 2. Күчү тилине чыккан жалкоолорго карата колдонулат.

Илгери көбүнчө буудайды кууруп, талкан жасаган, же бүкүлү майга салып, майлап жеген. «Буудай – майлап жесе, муундуу болот» деп, балбандарга да берген. Көбүнчө жаш балдар куурган буудайды айранга салып иче турган, же каймакка мыкчып жей турган. Талканды да көбүнчө жаргылчакка тартар эле. Буудайды ар бир үйдө куура турган. Ысыган казанга салган буудай чыртылдап ыргый берет. Мына ушундан улам, «тили куурулуп аткан буудайдай чыртылдайт» дегендин ордуна – «тили буудай куурат» болуп калган.

Фразеология боюнча корголгон кандидаттык жана докторлук диссертациялар

10.02.06 - Түрк тилдери адистиги боюнча:

1. Абилгалиева М. Х. Сопоставительный анализ соматической фразеологии казахского и немецкого языков: Канд. дисс. автореф.- Алматы, 1992.- 23 б.
2. Азимова М.А. Фразеологические единицы со структурой простого предложения современном немецком и узбекском языках: (Опыт сравнительно-сопоставительного анализа): Канд. дисс. автореф. - Тбилиси, 1981.- 32 б.
3. Аллахвердиева Э.М. Лексикографическая и структурно-семантическая эквивалентность в художественном переводе (на основе переводов романов А.М.Горького на азербайджанском языке): Канд. дисс. автореф.- Баку, 1987.- 24 б.
4. Алмамедов А. Двухкомпонентные глагольные номинативные фразеологические единицы в современных английских и туркменских языках: Канд. дисс. автореф.- Ашхабад, 1982
5. Аннаева Р.Х. Грамматическая структура и семантика устойчивых словосочетаний (на базе названий частей тела) в памятниках туркменского языка: Канд. дисс. автореф. - Москва, 1981.- 28 б.
6. Ахмедов Ф.З. Язык М.В.Видади (Лексика и фразеология): Канд. дисс. автореф. - Баку, 1978.-19 б.
7. Ахметжанова Ф. Р. Фразеологические единицы типа «относительное прилагательное плюс существительное» в казахском языке: Канд. дисс. автореф.- Алматы, 1988.-18 б.
8. Бадинян Х.Г. Фразеологические единицы современного армянского языка (структурный анализ):- Докт. дисс.- Ереван, 1986.- 416 б.
9. Басильева С.Г. Татарско-русские языковые параллели в фразеологической анатомии:- Канд. дисс.- Казань, 1987.- 214 б.

10. Боргоякова Т. Г. Структурно – семантические типы фразеологических единиц хакасского языка: Канд. дисс. автореф.- Алмата, 1982.- 21 б.
11. Гизатова Г.К. Компаративные фразеологические единицы (КФК) современного татарского языка: Канд. дисс. автореф. - Казань, 1983.-19 б.
12. Готовцева Л.М. Фразеологические единицы с соматическим компонентом языка саха, как объект сопоставительного изучения: Канд. дисс. автореф.- Якутск, 1994.- 23 б.
13. Гусейнов С. С. Лексика и фразеология произведениях Гасумбека Закира: Канд. дисс. автореф.- Баку: Элм, 1973.- 27 б.
14. Джапарбекова С.А. Фразеология в двуязычных словарях:- Канд. дисс.- Алмата, 1990.- 221 б.
15. Дуйсетаева К. Семантико – стилистическая характеристика особенностей казахских фразеологизмов (на материале перевода романа – эпопеи М. Ауэзова «Абай жолы» на русском и английском языке): Канд. дисс. автореф.- Алмата, 1977.- 28 б.
16. Еленеева А. Фразеологические единицы с компонентами числительными в казахском языке: Канд. дисс. автореф.- Алмата, 1989.- 23 б.
17. Жамшитова Г.Ж. Глагольные фразеологизмы кыргызских и русских языков и их лексикографическое описание: Канд. дисс. автореф.- Бишкек, 2000.-21 б.
18. Исабеков И.Н. Фразеологизмы и проблемы их перевода (на материале кыргызского и русского языков): Канд. дисс. автореф.-Бишкек, 2004.- 20 б.
19. Каххарова Х.А. Фразеология Абдуллы Кадыри: Канд. дисс. автореф. - Ташкент, 1985.-19 б.
20. Курбанов И. Г. Диапазон лексических вариантов по фразеологии: (на материале современных немецких и азербайджанских языках): Канд. дисс. автореф.- Тбилиси, 1980.- 24 б.
21. Кусимова Г. Фразеологизмы в казахском эпосе:- Канд. дисс.- Алмата, 1991.- 201 б.
22. Мамедов З.Т. Лексика и фразеология рассказов Сулеймана Сани Ахундова: Канд. дисс. автореф. - Баку, 1983.- 19 б.
23. Мамедова К. А. Фразеологическая синонимизация в современном азербайджанском литературном языке: Канд. дисс. автореф. - Баку, 1983. - 23 б.
24. Мехтиева Д. Г. Лексико – фразеологические и синтаксические проблемы художественного перевода: (На основе перевода романов Л. И. Толстого на азербайджанском языке): Канд. дисс. автореф.- Баку, 1988.- 22 б.
25. Назаров А. П. Художественно - функциональные основы экспрессивности фразеологических единиц: (на материалах кыргызского языка): Канд. дисс. - Москва, 1985.- 174 б.
26. Нелунов А. Г. Глагольная фразеология якутского языка: Канд. дисс. автореф.- Алмата, 1979.- 22 б.

27. Осмонова Ж. Кыргыз тилиндеги идиомалар: Канд. дисс.- Фрунзе, 1972.- 161 б.
28. Рагимов Г.А. Сопоставительное исследование английских и азербайджанских глагольных фразеологических единиц по конкретной реализации их валентности в речи:(на материале фразеологических единиц с именными компонентами, обозначающий части человеческого тела): Канд. дисс. автореф.- Тбилиси, 1986. - 21 б.
29. Смагулова К. Н. Вариантность фразеологизмов в казахском языке: Канд. дисс. автореф. - Алмата, 1993. - 24 б.
30. Тажмуратова А. Е. Межъязыковая идиоматичность в сфере фразеологии и проблемы русско – казахской фразеографии: Канд. дисс. автореф. - Алмата, 1987.- 25 б.
31. Таева Р. М. Фразеологические единицы типа «определение плюс определяемое» в современном казахском языке: Канд. дисс. автореф.- Алмата, 1983.- 22 б.
32. Ураксин З. Г. Фразеология башкирского языка: Докт. дисс. автореф.- Уфа, 1975.- 53 б.
33. Чернов М.Ф. Фразеология современного чувашского языка: - Докт. дисс.- Чебоксары, 1988.- 367 б.
34. Шаммаева Н.Ш. Структурно - семантические особенности фразеологических единиц фразео - семантического поля «быть здоровым / быть больным» в английских и туркменском языках: (В сопоставительном плане): Канд. дисс. автореф.- Москва, 1982.- 15 б.
35. Эгембердиев Р. Фразеологизмы в эпосе «Манас»: Канд. дисс.- Фрунзе, 1979.- 170 б.
36. Юлдашева Р.Ж. Принципы составления и пути использования учебного двуязычного фразеологического словаря идеографического характера: Канд. дисс. - Ташкент, 1985.- 265 б.
37. Юсупов Р.А. Общее и специфическое в лексико - семантической и фразеологической системе русского и татарского языков: Докт. дисс. автореф.- Москва, 1982.- 35 б. ж.б.

13.00.02 – Окутуунун теориясы жана методикасы адистиги боюнча:

1. Автономова С.И. Система работы над функциональными свойствами фразеологизмов в средней школе: Канд. дисс. автореф.- Ленинград, 1986.- 17 б.
2. Алиева Ч.Г. Система словарно - фразеологической работы на уроках азербайджанского языка: (5-8 классов): Канд. дисс. автореф.- Баку, 1989. - 23 б.
3. Барабаш В.Г. Методика изучения русской фразеологии в школах с украинским языком обучения: Канд. дисс. автореф. - Москва, 1982.- 17 б.
4. Башатова Н.А. Обогащение русской речи студентов-узбеков неязыковых вузов общественно-политической фразеологией: Канд. дисс. автореф.- Ташкент, 1987.- 22 б.

5. Бессчетнова Л.В. Отбор фразеологического минимума и активизация его в речи учащихся начальных классов казахской школы: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1992.- 16 б.
6. Быстрова Е.А. Теоретические основы обучения русской фразеологии в национальной школе: Докт. дисс. автореф. - Москва, 1981.-51 б.
7. Бычкова Т.Г. Типология устойчивых сочетаний испанского языка и её использование для обучения экспрессивной устной речи: (на материалах общественно - политической тематики): Канд. дисс. автореф.- Москва, 1980.-17 б.
8. Валидова Э.А. Работа над усвоением фразеологических единиц при изучении глагола учащимися 9 класса татарской школы: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1973.- 25 б.
9. Гошхетмани И.И. Обучение английским соматическим фразеологизмам студентов языковых факультетов с грузинским языком преподавания: (с целью развития устной речи): Канд. дисс. автореф.- Тбилиси,1987.- 24 б.
- 10.Егиазарян А.В. Методическая типология французских фразеологизмов для обучения приемам их перевода на 1-4 классах языкового вуза: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1983.- 15 б.
- 11.Емельянов Е.А. Методика работы над устойчивыми словосочетаниями при обучении чтению в неязыковом вузе (Немецкий язык): Канд. дисс. автореф.- Москва,1976.-23 б.
- 12.Зиядуллаев А. Обучение фразеологизмам с учетом их функционально-стилистической дифференциации в школах с русским языком обучения и многонациональным составом учащихся:Канд. дисс. автореф.-Москва, 1984.-18 б.
- 13.Иманниязова С.С. Изучение глагольной фразеологии в пропедевтическом курсе русского языка: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1975.- 22 б.
- 14.Камушадзе Л.Г. Обучение русской фразеологии в 4-8 классах национальной (грузинской) школы: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1983.- 18 б.
- 15.Ковалев А.Б. Эмоционально-оценочные фразеологизмы в коммуникативном обучении иностранных филологов-русистов продвинутого этапа: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1992 .- 22 б.
- 16.Кротова Л.Н. Обучение русской фразеологии учащихся молдавской школы (6-7 классы): Канд. дисс. автореф.- Москва,1984.-16 б.
- 17.Куннакова К.У. Лингводидактические основы обучения русской фразеологии в 5-7 классах казахской школы: Канд. дисс. автореф.- Алматы, 1995.- 24 б.
- 18.Кутелия М.А. Обучение немецким фразеологическим словосочетаниям, характерным для научного стиля, в неспециальных вузах с грузинским языком преподавания: Канд. дисс. автореф.- Тбилиси, 1985.- 23 б.
- 19.Лизакова С.П. Обогащение речи учащихся фразеологизмами при подготовке к письменным публицистическим высказываниям:-Канд. дисс.-Москва, 1988.- 162 б.

20. Лисс А.Н. Использование пословичных фразеологизмов в процессе обучения английской речи на старших классов языкового факультета (Киргизская аудитория): Канд. дисс. автореф.- Москва, 1976.- 25 б.
21. Лыскова М.Ф. Обучение рецептивному овладению иноязычной фразеологией: (в старших классах школ с преподаванием ряда предметов на английском языке БССР): Канд. дисс. автореф.- Москва, 1987.- 18 б.
22. Мамедов И.А. Методика обучения глагольным фразеологическим единицам немецкого языка на начальном этапе языкового вуза: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1985.- 16 б.
23. Марфусамова В.П. Словарно-фразеологическая работа на уроках русского языка в начальных классах якутской школы: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1989.-17 б.
24. Миргаязова Э.М. Отбор фразеологического материала и его презентация в начальной национальной школе: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1978.- 23 б.
25. Назарова О.Р. Обучение фразеологии в практическом курсе русского языка в национальных группах языкового вуза: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1981.- 17 б.
26. Озолия С.Л. Отбор фразеологических единиц английского языка для обучения устной речи и их методическая типология: Канд. дис. автореф.- Москва, 1982.-24 б.
27. Окунева А.П. Теория и практика составления и использования учебного фразеологического словаря русского языка в национальной школе: Докт. дисс. автореф. - Москва, 1988.- 36 б.
28. Орлова В.И. Фразеология в курсе современного языка на филологическом факультете национального вуза: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1975.- 30 б.
29. Патоцка П.М. Обучение фразеологии по учебникам русского языка для польских школ: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1992.- 18 б.
30. Плентайте В.А. Система обогащения речи учащихся 5-6 классов фразеологизмами: Канд. дисс. автореф.- Вильнюс, 1981.- 24 б.
31. Проценко Д.Д. Обогащение запаса фразеологизмов учащихся 7-8 классов: (в связи с изучением грамматики): Канд. дисс. автореф.- Москва, 1973. - 31 б.
32. Расстегаева Ф.Г. Лингво-методические основы изучения русской фразеологии на факультативных занятиях в 7-8 классах средней школы: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1976.- 25 б.
33. Саркисян Л.Е. Обучение фразеологическому аспекту английской устной речи на армянских языковых фактах: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1990.- 16 б.
34. Силаева Т.А. Обучение туркменских студентов устойчивым глагольно-именным сочетаниям в курсе современного русского языка: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1987.-17 б.

35. Симонова О. Система словарно - фразеологической работы в курсе чтения на русском языке в киргизской школе: Канд. дисс. автореф. - Фрунзе, 1967.- 19 б.
36. Сопиев З.Т. Фразеологическая работа на уроках русского языка в национальной школе с углубленным изучением предмета:- Канд. дисс. - Душанбе, 1988.- 255 б.
37. Стрелкова Г.Г. Методика обучения студентов-иностранцев владению русской фразеологией при чтении: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1985.- 23 б.
38. Таварткиладзе Л.К. Система лексико-фразеологических упражнений по родному языку (1 класс): Канд. дисс. автореф.- Тбилиси, 1991.- 26 б.
39. Тартаковская Р.Ш. Лингводидактические основы составления лексико-фразеологического словаря синонимов русского языка и его использование в национальных группах педвузов: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1986.- 16 б.
40. Тахохов Б.С. Научные основы взаимосвязанного обучения фразеологии русского и родного языков национальной (таджикской) школе: Докт. дисс. автореф. - Москва, 1991.- 45 б.
41. Трошин А.Г. Специальный семинар по русской фразеологии художественных произведений в национальных группах педвуза (Фразеология произведений советских писателей).- Канд. дисс. автореф.- Москва, 1985.- 18 б.
42. Умарова З.А. Лингвистические основы обучения глагольных фразеологий русского языка в национальном вузе: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1989.- 18 б.
43. Хмельницкая Н.Л. Методика преподавания русской фразеологии в 4-6 классах киргизской школы: Канд. дисс. автореф.- Ташкент, 1975.- 32 б.
44. Шалвашвили Л.З. Преподавание вопросов лексики и фразеологии в пятом классе: Канд. дисс. автореф.- Тбилиси, 1990.- 23 б.
45. Шахсуварова Э.М. Лингвистические аспекты описания фразеологии русского языка в целях обучения иностранных учащихся на начальном этапе: Канд. дисс. автореф.- Москва, 1983.- 23 б.
46. Шушина Н.А. Обучение пониманию устойчивых словосочетаний английского языка в процессе чтения в старших классах средней школы: Канд. дисс. автореф. - Москва, 1980.- 20 б.
47. Якименко Н.Е. Обучение иностранных студентов-филологов 3 курса пониманию фразеологизмов в художественном тексте: Канд. дисс. автореф.- Ленинград, 1990.- 18 б. ж.б.

МАЗМУНУ

Сөз башы.....	3
Сөздүктүн түзүлүшү тууралуу.....	5
Студенттин өздөштүрүүсү үчүн сунушталган фразеологиялык минимум.....	8

АДАМДЫН ОҢ, ТЕРС САПАТТАРЫН ТУЮНТКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Адамдагы оң сапаттардын туюндурулушу.....	22
2. Адамдагы терс сапаттардын туюндурулушу.....	31

ТУТУМУНДА СОМАТИЗМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Эки компоненттен турган фразеологизмдер.....	45
2. Үч компоненттен турган фразеологизмдер.....	77
3. Төрт компоненттен турган фразеологизмдер.....	94
4. 5-7 компоненттен турган фразеологизмдер.....	98

ТУТУМУНДА ЗООНИМДЕР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

I. Адамдардын мүнөз, сапатын билдирүүчү фразеологизмдер.....	100
2. Адамдардын сырткы келбетин туюндуруучу фразеологизмдер.....	102
3. Адамдардын мамилелерин билдирүүчү фразеологизмдер... ..	103
4. Мезгил, убакыт, өлчөмдү билдирген фразеологизмдер.....	105
5. Сын-сыпатты билдирген фразеологизмдер.....	106

ТУТУМУНДА САН АТООЧТОР КАТЫШКАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР.....

107

АЛКОО, КАРГОО ИРЕТИНДЕ АЙТЫЛГАН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

1. Алкоо, бата сөздөр.....	119
2. Каргоо, каргыш сөздөр.....	128

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДИН ПАЙДА БОЛУУ

ТАРЫХЫНАН.....143

ФРАЗЕОЛОГИЯ БОЮНЧА КОРГОЛГОН ДИССЕРТАЦИЯЛАР

1.Түрк тилдери адистиги боюнча.....153

2.Окутуунун теориясы жана методикасы адистиги боюнча.....155

Осмонкулов А., Акунова А.Р.

«Өнөр алды-кызыл тил»

(1-китеп)

ЖОЖдун филология жана педагогика факультеттеринин студенттери үчүн

кошумча окуу куралы

Терүүгө 05.11.2006-жылы берилди. Басууга 15.09.2007-жылы кол коюлду. Кагаздын формасы 60x84 ¹/₁₆. Көлөмү 10 басма табак. Нускасы 300.

Дареги